

Muqeddəs Kitab

Injil 1-qisim

«Matta»

© Muqeddes Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyghurche Kalam Terjimisi»

Injil 1-qisim

«Matta»

(«Matta bayan qilghan xush xewer»)

Kirish söz

Awwal, pütkül Injilgha qoshqan «kirish söz»imizdiki «Eysaning yer yüzidiki hayati xatirilengen «töt bayan»gha kirish söz»imizde sherhiligen «Matta» toghruluq mezmunni körüng.

Mezmun: —

1. Eysaning nesebnamisi we dunyagha kélishi (1-, 2-bablar)
2. Eysaning xizmiti bashlinish aldida (3-babtin 4-bab 11-ayetkiche)
3. Eysaning Galiliyediki xizmiti (4-bab 12-ayettin 18-babqiche)
4. Eysaning Galiliyedín Yérusalémgha sepiri (19-, 20-bablar)
5. Eysaning yer yüzidiki xizmitining axirqi heptisi (21-27 bablar)
6. Eysaning ölümdin tirilishi (28-bab)

.....

Matta

«Matta bayan qilgan xush xewer» Eysa Mesihning nesebnamisi

1 Bu Ibrahimning oghli we Dawutning oghli bolghan Eysa Mesihning nesebname kitabidur: —
2 Ibrahimdin Ishaq töreldi, Ishaqtin Yaqup töreldi, Yaqup Yehuda we uning aka-ukilirining atisi boldi; **3** Yehudadin Tamar arqiliq Perez we Zerah töreldi; Perezdin Hezron töreldi, Hezrondin Ram töreldi; **4** Ramdin Amminadab töreldi, Amminadabdin Nahshon töreldi, Nahshon-din Salmon töreldi; **5** Salmondin Rahab arqiliq Boaz töreldi, Boazdin Rut arqiliq Obed töreldi, Obedtin Yesse töreldi; **6** Yessedin Dawut padishah töreldi. Dawuttin Uriyaning ayali arqiliq Sulayman töreldi; **7** Sulaymandin Rehoboam töreldi, Rehoboamdin Abiya töreldi, Abiyadin Asa töreldi; **8** Asadin Yehoshafat töreldi, Yehoshafattin Yehoram töreldi, Yehoramdin Uzziya töreldi; **9** Uzziyadin Yotam töreldi, Yotamdin Ahaz töreldi, Ahazdin Hezekiya töreldi; **10** Hezekiyadin Manasseh töreldi, Manassehdin Amon töreldi, Amondin Yoshiya töreldi; **11** Babilgha sürgün qilinghanda Yoshiyadin Yekoniyah we uning aka-ukiliri töreldi. **12** Babilgha sürgün bolghandın kéyin, Yekoniyahdin Shéaltiel töreldi, Shéaltieldin Zerubbabel töreldi; **13** Zerubbabeldin Abihud töreldi, Abihuddin Éliaqim töreldi, Éliaqimdin Azor töreldi; **14** Azordin Zadok töreldi, Zadoktin Aqim töreldi, Aqimdin Elihud töreldi; **15** Elihudtin Eliazar töreldi, Eliazardin Mattan töreldi, Mattandin Yaqup töreldi; **16** Yaquptin Meryemning éri bolghan Yüsüp töreldi; Meryem arqiliq Mesih atalghan Eysa tughuldi.

17 Shundaq bolup, Ibrahimdin Dawutqiche bolghan ariliqta jemi on töt ewlad bolghan; Dawuttin Babilgha sürgün qilinghiche jemi on töt ewlad bolghan; we Babilgha sürgün qilinishtin Mesih kelgüche jemi on töt ewlad bolghan.

Eysa Mesihning dunyagha kélishi

18 Eysa Mesihning dunyagha kélishi mundaq boldi: — Uning anisi Meryem Yüsüpke yatliq bolushqa wede qilinghanidi; lékin téxi nikah qilinmayla, uning Muqeddes Rohtin hamilidar bolghanliqi melum boldi.

1:1 «Eysa Mesihning nesebname kitabi» — bu sözler belkim birinchidin töwendiki «nesebname»ni (1-16-ayetni) körsitidu. Ikkinchidin ular hem «Matta» kitabining bëshida we toluq Injilning bëshida kélip «Bu kitab Eysa Mesih dewrining xatirisi», dégen menini bildürüshi mumkin. «Qoshumche söz»imizni körüng.

1:1 Luqa 1:31,32

1:2 Yar. 21:2; 25:26,35.

1:3 «Yehudadin Tamar arqiliq Perez we Zerah töreldi» — Tamar toghruluq «Yar.» 38-babni körüng.

1:3 Yar. 38:27; 29; Rut 4:18; 19; 1Tar. 2:5; 9.

1:5 «Salmondin Rahab arqiliq Boaz töreldi» — Rahab toghruluq «Yeshua» 2-babni körüng. «Boaz Rut arqiliq Obed töreldi» — Rut toghruluq Tewrattiki «Rut»ni körüng.

1:6 Rut 4:22; 1Sam. 16:1; 17:12; 1Tar. 2:15; 12:18.

1:7 1Pad. 11:43; 1Tar. 3:10.

1:8 «Yehoshafattin Yehoram töreldi» — «Yehoram» grék tilida qisqartilma shekilde «Yoram» bolidu.

1:11 «Babilgha sürgün qilinghanda...» — sürgün qilinshning bashlinishidin axirlishishighiche on nechche yil jeryan bolghan. Israilar türküm-türkümmerge bölünüp sürgün qilinghan.

1:11 1Tar. 3:16.

1:12 «Yekoniyahdin Shéaltiel töreldi» — bu qiziq xewer üstide «qoshumche söz»imizni körüng. «Shéaltiel» grék tilida «Salatiyel».

1:12 1Tar. 3:17; Ezra 3:2.

1:16 «Yaquptin Meryemning éri bolghan Yüsüp töreldi» — bizning pikrimizche «Matta»da Yüsüpning nesebnamisi xatirilinidu. «Luqa»da Meryemningki xatirilidu. «Qoshumche söz»imizni körüng.

1:18 «lékin téxi nikah qilinmayla,...» — grék tilida «ular téxi bille bolmayla».

1:18 Luqa 1:27,34.

¹⁹ Lékin uning bolghusi éri Yüsüp, durus kishi bolup, uni jemiye aldida xijaletke qaldurushni xalimay, uningdin astirtin ajriship kêtishni niyet qildi.

²⁰ Emma u mushu ishlarni oylap yûrginide, mana Perwerdigarning bir perishtisi uning chûshide kôrûnup uninggha: — Ey Dawutning oggli Yüsüp, ayaling Meryemni öz emringge élishtin qorqma; chûnki uningda bolghan hamile Muqeddes Rohtin kelgen. ²¹ U bir oghul tughidu, sen uning ismini Eysa dep qoyghin; chûnki u öz xelqini gunahlaridin qutquzidu» — dédi.

²² Mana bularning hemmisi Perwerdigarning peyghember arqliq dégenlirining emelge ashurulush üçün bolghan, démek: — ²³ «Pak qiz hamilidar bolup bir oghul tughidu; ular uning ismini Immanuél (menisi «Xuda biz bilen bille») dep ataydu».

²⁴ Yüsüp oyghinip, Perwerdigarning shu perishtisining déginini boyiche qilip, Meryemni emrige aldi. ²⁵ Lékin Meryem boshanghuche u uninggha yéqinlashmide. Bu Meryemning tunjisi idi; Yüsüp uninggha Eysa dep isim qoydi.

Danishmenlarning ziyariti

2¹ Eysa Hérod padishah hóküm sürgen künlerde Yehudiye ölkisining Beyt-Lehem yézisida dunyagha kelgendin kéyin, mana bezi danishmenler meshriqtin Yérusalémgha yétip kélip, puqralardin: ² Yehudiylarning yéngidin tughulghan padishahi qeyerde? Chûnki biz uning yultuzining kôtürülgenlikini kôrdûq. Shunga, uninggha sejde qilghili kelduq, — déyishti. ³ Buni anglighan Hérod padishah, shuningdek pütkül Yérusalém xelqimu alaquadilikke chûshti. ⁴ U pütkül bash kahinlar we xelqning Tewrat ustazlirini chaqirip, ulardin «Mesih qeyerde tughulushi kérek?» — dep soridi. ⁵ Ular: «Yehudiyedik Beyt-Lehem yézisida bolushi kérek, — chûnki peyghember arqliq shundaq pütülgen: —

⁶ «I Yehudiye zéminidiki Beyt-Lehem,

Xelqing Yehudiye yétekchilirining arisida eng kichiki bolmaydu;

1:19 «Yüsüp... uni jemiye aldida xijaletke qaldurushni xalimay, uningdin astirtin ajriship kêtishni niyet qildi» —Ibraniylar arisida yigit-qiz bir-birige wedileshken bolsa qanun aldida alliqachan resmii er-ayal dep hésablinidu.

1:21 «U bir oghul tughidu, sen uning ismini Eysa dep qoyghin; chûnki u öz xelqini gunahlaridin qutquzidu» — «Eysa» grék tilida «Yésus», ibraniy tilida «Yeshua», menisi «Qutquzghuchi Yah» yaki «Yah nijattur». Oqurmenlarning éside bolushi kérekki, «Yah» bolsa «Yahweh» (Perwerdigar)ning qisqartilmsidir.

1:21 Luqa 1:31; Ros. 4:12.

1:22 «Mana bularning hemmisi Perwerdigarning peyghember arqliq dégenlirining emelge ashurulush üçün bolghan...» — Injilda, Tewrattiki besharetler neqil keltürülginide, üç xil ehwal kôrûlidu; (1) yüz bergen ish del shu besharetning obyéktilid (mesilen, «Mat.» 1:22, 4:14, 12:17, 21:4); (2) yüz bergen ish shu besharet öz ichige alghan bir weqe yaki ish bolidu (mesilen, 2:23, 13:35); (3) yüz bergen ish shu besharette kôrsitilgen ishqa bir misal bolidu (mesilen, 2:17). Bu témini tetqiq qilish intayin paydiliqtur.

1:23 «Pak qiz hamilidar bolup bir oghul tughidu; ular uning ismini Immanuél menisi «Xuda biz bilen bille» dep ataydu» — «Yeshu.» 7:14 we «Yesh.» 8:8, 10ni kôrüng.

1:25 Luqa 2:21.

2:1 «Hérod padishah hóküm sürgen künlerde» — «Hérod padishah» toghruluq «Qoshumche söz» we «Tebirler»nimu kôrüng. «Mana bezi danishmenler meshriqtin Yérusalémgha yétip kélip...» — «danishmenler» — Grék tilida «magoy» dégen söz bilen ipadiliniidu. Eslide bu söz muneyjimlerni yaki pir-ustazlarni kôrsitetti; Daniyal peyghember Babilda mundaq kishilerge «pirarning piri» bolup yol kôrsetkendin kéyin (Tewrat, «Daniyal» dégen qisimni kôrüng) «magoy»larning kôzqarashliri we hésabliri asasen xurapat boyiche emes, belki Tewrattiki besharetler boyiche bolghan bolushi mumkin. «meshriqtin Yérusalémgha yétip kélip...» — Yérusalém qedimki Israilning paytexti idi.

2:1 Luqa 2:4.

2:2 «Chûnki biz uning yultuzining kôtürülgenlikini kôrdûq» — «uning yultuzi» — démek, «uning tughulghanliqidin besharet bérédighan yultuzi». «biz uning yultuzining kôtürülgenlikini kôrdûq» — yaki «biz uning yultuzini sherqte kôrdûq».

2:4 «Mesih qeyerde tughulushi kérek?» — «Mesih» — peyghemberler aldind éytqan, Xuda teripidin tallanghan, haman bir kûni kélip hem nijat keltürédighan hem kéyin menggü hókümraniq qilidighan Kutquzghuchi-Padishahni kôrsitidu. «Tebirler»nimu kôrüng.

2:5 «peyghember arqliq shundaq pütülgen...» — «peyghember» mushu yerde Tewrattiki Mikah peyghembarni kôrsitidu («Mik.» 5:2).

Chünki sendin bir yétekchi chiqidu,
U xelqim Israillarning baqquchisi bolidu» — déyishti..

⁷ Buning bilen, Hérod danishmelerni mexpiy chaqirtip, yultuzning qachan peyda bolghanliqini sürüştürüp biliwaladi.⁸ Andin: «Bérip balini sürüshte qilip tépinglar. Tapqan haman qaytip manga xewer qilinglar, menmu uning aldigha bérip sejde qilip kéley» — dep, ularni Beyt-Le-hemge yolgha saldi.

⁹ Danishmenler padishahning sözini anglap yolgha chiqti; we mana, ular sherqte körgen héliqi yultuz ularning aldida yol bashlap mangdi we bala turghan yerge kélip toxtidi..¹⁰ Ular héliqi yultuzni körginidin intayin qattiq shadlinishti ¹¹ hem öyge kirip, balini anisi Meryem bilen körüp, yerge yiqilip uninggha sejde qilishti. Andin, xezinilirini échip, altun, mestiki, murmekki qatarliq sowghatlarni sunushti. ¹² Ulargha chüshide Hérodning yénigha barماسliq toghrisidiki wehiy kelgenliki üçhün, ular bashqa yol bilen öz yurtigha qaytishti.

Misirgha qéchish

¹³ Ular yolgha ketkendin kéyin, Perwerdigarning bir perishtisi Yüsüpning chüshide körünüp: Ornungdin tur! Bala we anisi ikkisini élip Misirgha qach. Men sanga uqturghuche u yerde turghin. Chünki Hérod balini yoqitishqa izdep kélidu — dédi. ¹⁴ Shuning bilen u ornidin turup, shu kéchila bala we anisi ikkisini élip Misirgha qarap yolgha chiqti. ¹⁵ U Hérod ölgüche shu yerde turdi. Shundaq boldiki, Perwerdigarning peyghember arqiliq aldin éytqan: «Oghlumni Misirdin Men chaqirdim» dégen sözi emelge ashuruldi..

Hérodning oghul bowaqlarni öltürüshi

¹⁶ Hérod bolsa danishmenlerdin aldanghanliqini bilip, qattiq ghezeplendi. U danishmenlerdin éniqlighan waqitqa asasen, ademlerni ewetip Beyt-Lehem yézisi we etrapidiki ikki yash we uningdin töwen yashtiki oghul balilarning hemmisini öltürguzdi..¹⁷ Shu chaghda Yeremiya peyghember arqiliq éytilghan munu söz emelge ashuruldi: —

¹⁸ «Ramah shehiride bir sada,
Achchiq yigha-zarning pighani anglinar,
Bu Rahilening baliliri üçhün kötürgen ah-zarliri;
Balilirining yoq qiliwétilgini tüpeylidin,
Tesellini qobul qilmay pighan kötüridu»..

Misirdin qaytip kélish

¹⁹ Emdi Hérod ölgendin kéyin, Xudaning bir perishtisi Misirda turghan Yüsüpning chüshide körünüp uninggha: —

²⁰ Ornungdin tur! Bala we anisini élip Israil zéminigha qayt! Chünki balining jénini almaqchi bolghanlar öldi, — dédi. ²¹ Buning bilen Yüsüp ornidin turup bala we anisini élip Is-

2:6 Mik. 5:1, 2; 1Sam. 16:1; Yuh. 7:42.

2:9 «ular sherqte körgen héliqi yultuz» — yaki «ular u kötürilgende körgen héliqi yultuz».

2:15 «Perwerdigarning peyghember arqiliq aldin éytqan: «Oghlumni Misirdin Men chaqirdim» dégen sözi emelge ashuruldi» — Tewrat, «Hosh.» 11:1.

2:15 Hosh. 11:1.

2:16 «Hérod... etrapidiki ikki yash we uningdin töwen yashtiki oghul balilarning hemmisini öltürguzdi» — demek, u tughulghan bala köp dégende ikki yashqa kirgen, dep hésablighanidi.

2:18 «Ramah shehiride bir sada, achchiq yigha-zarning pighani anglinar» — «Ramah yurti» yaki «Ramah shehiri» Beyt-Lehemdin yiraaq emes. «Ramah shehiride bir sada, achchiq yigha-zarning pighani anglinar, ... balilirining yoq qiliwétilgini tüpeylidin, tesellini qobul qilmay pighan kötüridu» — pütkül bésharet «Yer.» 31:15de tépilidu.

2:18 Yer. 31:15

rail zéminigha qaytti. ²² U Arxélausning atisi Hérod padishahning ornigha textke olturup Yehudiye ölkisige hökümraniq qiliwatqinidin xewer tépip, u yerge qaytishtin qorqti; we chüshide uninggha bir wehiy kélip, Galiliye zéminigha béríp, ²³ Nasaret dep atilidighan bir yézida olturaqlashti. Shuning bilen peyghemberler arqiliq: «U Nasaretlik dep atilidu» déyilgini emelge ashuruldi...

Chömüldürgüchi Yehyaning telim bérishi

Mar. 1:1-8; Luqa 3:1-9; 15-17; Yuh. 1:19-28

3 ¹ Shu chaghlarda, chömüldürgüchi Yehya Yehudiyediki chöl-bayawangha kélip... ² kishilerge: — Towa qilinglar! Chünki ersh padishaliqi yéqinliship qaldı — dep jakarlashqa bashlidi. ³ Chünki chömüldürgüchi Yehya bolsa ilgiri Yeshaya peyghember bésharitime körsetken kishining del özi bolup: —

«Bayawanda towlaydighan bir kishining:

Rebning yolini teyyarlanglar,

Uning chighir yollarini tüptüz qilinglar! — dégen awazi anglinidu»..

⁴ Yehya peyghember töge yungidin qilinghan kiyim kiygen, bélige kön tasma baghliganidi. Yeydighini bolsa chéketkiler bilen yawa here hesili idi. ⁵ Emdi Yérusalém shehiri, pütün Yehudiye ölkisi we pütkül Iordan derya wadisining etrapidiki kishiler uning aldigha kéliship, ⁶ gunahlarini iqrar qilishti we uning özlirini Iordan deryasida chömüldürüşini qobul qilishti..

⁷ Lékin Perisiy we Saduqiý mezhipidikilerdin köplirining uning chömüldürüşini qobul qilghili kelgenlikini körginide u ulargha:

— Ey yılanlarning baliliri! Kim silerni Xudaning chüshüş aldida turghan ghezipidin qéchinglar dep agahlاندurdi?!

⁸ Emdi towigha layiq méwini keltürünglar!.. ⁹ We öz ichinglarda: «Bizning atimiz bolsa Ibrahim-dur!» dep xiyal qilip yürmenglar; chünki Men shuni silerge éytip qoyayki, Xuda Ibrahimgha

2:23 «U Nasaretlik dep atilidu» — bu muhim bésharetlik söz toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

2:23 Yesh. 11:1; 60:21; Zek. 6:12.

3:1 «Shu chaghlarda, chömüldürgüchi Yehya Yehudiyediki chöl-bayawangha kélip...» — «Yehya» ibranıy we grék tillirida «Yuhanna» («Perwerdigarning shepiti») dégen menide) bilen ipadilinidu. «Yehya» dégen isim oqurmenlerge mushu sheklide tonush bolghanlıqı üçün uni mushu terjimide ishlettıq («Yehya» esli erebche söz idi).

3:1 Mar. 1:4; Luqa 3:3.

3:2 «... ersh padishaliqi yéqinliship qaldı» — Injilda bashtin-axir «ersh padishaliqi» yaki «asmanning padishahliqi» dep tilgha élinidu. Grék tilida daim «asmanlarning padishahliqi» dégen sheklide élinidu.

3:3 «Bayawanda towlaydighan bir kishining: Rebning yolini teyyarlanglar, uning chighir yollarini tüptüz qilinglar! — dégen awazi anglinidu» — «Yesh.» 40:3.

3:3 Yesh. 40:3; Mar. 1:3; Luqa 3:4; Yuh. 1:23.

3:4 Mar. 1:6.

3:6 «... Yehyaning özlirini Iordan deryasida chömüldürüşini qobul qilishti» — bu yerde éytilghan chömüldürüş kishilerning: (1) öz gunahlarigha towa qilghanlıqini; (2) Xudaning padishahliqining yéqinlashqanlıqigha we shundaqla (3) Qutquzguchi-Mesihning yéqinlashqanlıqigha iman keltürüşini ipadiletti (axirıq nuqta Injildiki kéyinki mezmunda ispatlinidu).

3:6 Mar. 1:5.

3:7 «Lékin Perisiy we Saduqiý mezhipidikilerdin köplirining uning chömüldürüşini qobul qilghili kelgen...» — «Perisiy» we «Saduqiý» toghruluq: — Yehudiylar arisidiki ikki mezhepning kishiliri. Tebirlerdiki «Perisiy» we «Saduqiý»gha qaralsun. «Kim silerni Xudaning chüshüş aldida turghan ghezipidin qéchinglar dep agahlاندurdi?!» — bu kinayilik, hejwiý gep, elwette; menisi belkim «Towa qilmay, Xudadin kélidighan ghezeptin qéchip qutulush üçün chömüldürüşni qobul qilaylı déginginglar qandaq gep?!».

3:7 Mat. 12:34; 23:33; Luqa 3:7.

3:8 «Emdi towigha layiq méwini keltürünglar!» — «towigha layiq méwe» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

3:8 Luqa 3:8.

mushu tashlardinmu perzentlerni apiride qilalaydu..

¹⁰ Palta alliqachan derexlarning yiltizigha tenglep qoyuldi; yaxshi méwe bermeydighan her-

3:9 «Öz ichinglarda: «Bizning atimiz bolsa Ibrahimdurl!» dep xiyal qilip yürmenglar!» — «Atimiz Ibrahim bardurl!» — démek, «Biz ulugh Ibrahimning ewladliri bolghan «ulugh Yehudi milliti», «Biz héchnéme qilmasqmu Xuda aldida «Uningha xas alahide helq» boliwérimiz» dégen pozitsiyini bildüridu.

3:9 Yuh. 8:39.

Qanaan (Pelestin) zémini — Injil dewri

qaysi derexler késilip otqa tashlinidu..¹¹ Men derweqe silerni towa qilishinglar üçhün sugha chömüldürimen. Lékin mendin kéyin kelgüchi zat mendin qudretliktur. Men hetta uning keshini kötürüşkimu layiq emesmen; u silerni Muqeddes Rohqa hem otqa chömüldüridu..¹² Uning sorughuchi küriki qolida turidu; u öz xaminini topa-samandin teltöküs tazilaydu, sap bughdayni ambargha yighidu, emma topa-samanni öchmes otta köydürüwétidu, — dédi.

Eysaning chömüldürülüşhi

Mar. 1:9-11; Luqa 3:21-22

¹³ Shu waqitta, Eysa Yehyadin chömüldürülüşni qobul qilish üçhün Galiliye ölkisidin Iordan deryasi boyigha, uning yénigha keldi..¹⁴ Biraq Yehya chömüldürüşke unimay uni tosup: — Esl chömüldürülüşni men sendin qobul qilishim kérek idi, biraq sen méning aldimgha kepsenghu? — dédi.

¹⁵ Lékin Eysa uninggha jawaben: — Hazirche shuninggha yol qoyghin; chünki heqqaniyliqning barliq teleplirini emelge ashurush üçhün, shundaq qilishimizgha toghra kélidu, — dédi. Shuning bilen, Yehya uninggha yol qoydi. ¹⁶ We Eysa chömüldürülüp bolupla, sudin chiqti; u sudin chiqishi bilen mana, ershler uninggha échilip, Xudaning Rohi kepter qiyapitide ershtin chühshüp, üstige qonuwatqanliqini kördi..¹⁷ We mana, ershtin bir awaz: — «Bu Méning söyüm-lük oghlum, Men uningdin toluq xursenmen!» — dep anglandi..

Eysaning chöl-bayawanda sinilishi

Mar. 1:12-13; Luqa 4:1-13

4¹ Andin Eysa Rohning yétekchilikide Iblisning sinaq-azdurushlirigha yüzlinish üçhün chöl-bayawangha élip bérildi..² U qiriq kéche-kündüz roza tutqandin kéyin, uning qorsiqi échip ketkenidi..³ Emdi azdurghuchi uning yénigha kélip uninggha:

— Eger sen rasttinla Xudaning Oghli bolsang, mushu tashlarni nangha aylinishqa buyrughin! — dédi..

⁴ Lékin u jawaben: —

Tewrat: «Insan peqet nan bilenla emes, belki Xudaning aghzidin chiqqan herbir söz bilenmu

3:10 «Palta alliqachan derexlerning yiltizigha tenglep qoyuldi» — Yehya peyghemberning bu ulugh sözi we 12-ayettiki kéyinki béshariti toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. Uning shu bayani «Xudaning ghezipi emdi silerge yétip kélish alidax» dégen asasiy menini bildüridu.

3:10 Mat. 7:19; Yuh. 15:6.

3:11 Mar. 1:7; Luqa 3:16; Yuh. 1:15,26; Ros. 1:5; 11:16; 19:4.

3:13 Mar. 1:9; Luqa 3:21.

3:16 «Eysa chömüldürülüp bolupla, sudin chiqti...» — némishqa Eysa Yehyaning chömüldürüşini qobul qildi? «Qoshumche söz»imizde bu toghruluq azraq toxtilimiz. «Xudaning Rohi kepter qiyapitide ershtin chühshüp...» — yaki «... paxtek qiyapitide chühshüp...». Grék tilida bu qush «péristéra» dep atilidu. «Péristéra» grék tilida hem kepterni hem paxteknimu körsitidu.

3:16 Yesh. 11:2; 42:1; Yuh. 1:32.

3:17 Yesh. 42:1; Mat. 12:18; 17:5; Mar. 1:11; Luqa 9:35; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17.

4:1 «... Eysa Rohning yétekchilikide ... chöl-bayawangha élip bérildi» — «Roh» mushu yerde Muqeddes Rohni körsitidu.

4:1 Mar. 1:12; Luqa 4:1.

4:2 «U qiriq kéche-kündüz roza tutqandin kéyin, uning qorsiqi échip ketkenidi» — oqurmenlerge ayan bolsunki, muqeddes yazmilarda «roza tutush» adette héchqandaq ozuqlanmasliqni körsitidu. Undaq biwasite déyilmigen bolsa mushu rozilar su ichmeslikni öz ichige almaydu.

4:3 «Azdurghuchi uning yénigha kélip uninggha... dédi» — «azdurghuchi» Sheytanni körsitidu, elwette. «Eger sen rasttinla Xudaning Oghli bolsang,...» — grék tilida bu -3- we 6-ayetlerdiki «eger» adette «eger (mundaq) bolsang (we derweqe shundaq bolisen)» dégen menini puritidu.

«Xudaning Oghli» — bu nam hergizmu Xuda bilen Eysa otturisidiki jismaniye jehettiki ata-baliliq munasiwetni emes, belki rohiy jehettiki munasiwetni bildüridu.

yashaydu» dep pütülgen, — dédi..

⁵ Andin Iblis uni muqeddes sheherge élip béríp, ibadetxanining eng égiz jayigha turghuzup uninggha: ⁶ — Xudaning Oghli bolsang, özüngni peske tashlap baqqin! Chünki Tewratta: «Xuda Öz perishtilirige séning heqqingde emr qilidu»; we «putungning tashqa urulup ketmesliki üçün, ular séni qollirida kötürüp yüridu» dep pütülgen — dédi..

⁷ Eysa uninggha: «Tewratta yene, «Perwerdigar Xudayingni sinighuchi bolma!» depmu pütülgen — dédi..

⁸ Andin, Iblis uni nahayiti égiz bir taghqa chiqirip, uninggha dunyadiki barliq padishahliqlarni sherepliri bilen körsitip:

⁹ Yerge yiqilip manga ibadet qilsang, bularning hemmisini sanga bériwétimen, — dédi.

¹⁰ Andin Eysa uninggha: — Yoqal, Sheytan! Chünki Tewratta: «Perwerdigar Xudayingghila ibadet qil, peqet Uningla ibadet-xizmitide bol!» dep pütülgen, — dédi..

¹¹ Buning bilen Iblis uni tashlap kétip qaldi, we mana, perishtiler kélip uning xizmitide boldi..

Eysa telim bérishni bashlaydu

Mar. 1:14-15; Luqa 4:14-15

¹² Emdi Eysa Yehyaning tutqun qilinghanliqini anglap, Galiliyege yol aldi. ¹³ U Nasaret yézisini tashlap, Zebulun we Naftali rayonidiki Galiliye déngizi boyidiki Kepernahum shehirige kélip orunlashti. ¹⁴ Shundaq qilip, Yeshaya peyghember arqiliq éytilghan shu bésharet emelge as-huruldi, démek: —

¹⁵ «Zebulun zémini we Naftali zémini,

Jordan deryasining nériqi teripidiki «déngiz yoli» boyida, «Yat ellarning makani» bolghan Galiliyede,»

¹⁶ Qarangguluqta yashighan xelq parlaq bir nurni kördi;

Yeni ölüm kölenggisining yurtida olturghuchilargha,
Del ularning üstige nur chüshti»..

¹⁷ Shu waqittin bashlap, Eysa: «Towa qilinglar! Chünki ersh padishahliqi yéqinlaship qaldi!» — dep jar qilishqa bashlidi.

4:4 «Insan peqet nan bilenla emes, belki Xudaning aghzidin chiqqan herbir söz bilenmu yashaydu» — «Qan.» 8:3.

4:4 Qan. 8:3

4:6 «Xuda Öz perishtilirige séning heqqingde emr qilidu»; we «putungning tashqa urulup ketmesliki üçün, ular séni qollirida kötürüp yüridu» — «Zeb.» 91:11, 12. Sheytanning bu ayetni ishletkini toghruluq «qoshumche söz»imizni köring.

4:6 Zeb. 91:11,12

4:7 «Perwerdigar Xudayingni sinighuchi bolma!» — «Qan.» 6:16.

4:7 Qan. 6:16.

4:10 «Perwerdigar Xudayingghila ibadet qil, peqet Uningla ibadet-xizmitide boll» — «Qan.» 6:13.

4:10 Qan. 6:13; 10:20.

4:11 «Buning bilen Iblis uni tashlap kétip qaldi, we mana, perishtiler kélip uning xizmitide boldi» — Reb Eysa uchrighan sinaqlar üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

4:12 Mar. 1:14; Luqa 4:14,16,31; Yuh. 4:43.

4:13 «U... Naftali rayonidiki Galiliye déngizi boyidiki Kepernahum shehirige kélip orunlashti» — «Galiliye déngizi» aqar suluq yoghan bir köl.

4:15 «Jordan deryasining nériqi teripidiki «déngiz yoli» boyida...» — «déngiz yoli» «Galiliye déngizi»ning gherbiy yerlerini körsitidu. ««Yat ellarning makani» bolghan Galiliyede...» — Asuriye impériyesi tajawuz qilghandin kéyin, Naftali, Zebulun we bashqa Israil qebililirining köp qisimliri sürgün qilindi. Bir qisim kembeghel, namrat, qabiliyetsiz kishiler qaldi. Asuriye padishahi bashqa yat millet-xelqlarni élip kélip shu yerge, bolupmu Galiliyege olтураqlashturdi. Mushu kishiler qépqalghan namrat Israillar bilen ariliship yürüp, özara assimiliyatsiye qilinghachqa, Galiliye Yehudiylar teripidin «yat ellikler» (Yehudiy emesler)ning makani Galiliye» dep kemsitilip atalghan.

4:15 Yesh. 8:23; 9:1.

4:16 «Qarangguluqta yashighan xelq parlaq bir nurni kördi; yeni ölüm kölenggisining yurtida olturghuchilargha, del ularning üstige nur chüshti» — Tewrat «Yesh.» 9:1-2. Bésharette mushu nur del shu kemsitilgen yerdikilerge chéchilidu, déyilidu.

4:16 Yesh. 9:1, 2.

4:17 Mar. 1:15.

«Matta»

Eysaning muxlis chaqirishi

Mar. 1:16-20; Luqa 5:1-11

¹⁸ Bir kuni, u Galiliye dengizi bo'yida kétiwétip, ikki aka-uka, yeni Pétrus depmu atilgan Simon isimlik bir kishini we uning inisi Andiriyasni kördi. Ular béliqchi bolup, déngizga tor tashlawatatti; ¹⁹ u ulargha:

— Méning keynimdin ménginglar — Men silerni adem tutquchi béliqchi qilimen! — dédi. ²⁰ Ular shuan béliq torlirini tashlap, uninggha egiship mangdi.

²¹ U shu yerdin ötüp, ikkinchi bir aka-ukini, yeni Zebediyning oghulliri Yaqup we inisi Yuhannani kördi. Bu ikkisi kémide atisi Zebediy bilen torlirini ongshawatatti. U ularnimu chaqirdi.

²² Ular derhal kémini atisi bilen qaldurup uninggha egiship mangdi.

Eysaning Galiliyede telim bérishi

Luqa 6:17-19

²³ We Eysa Galiliyening hemme yérini kézip, ularning sinagoglirida telim béríp, Xudaning padishahliqining xush xewirini jakarlaytti, xelq arisida herxil késellerni we ajiz-méyiylarni saqaytti. ²⁴ U toghruluq xewer pütkül Suriye ölkisige tarqaldi; u yerdiki xalayıq herxil bimarlarni, yeni hertürlük késeller we aghriq-silaqlarni hemde jin chaplashqanlarni, tutqaqliq we palech késilige griptar bolghanlarni uning aldigha élip kélishti; we u ularni saqaytti. ²⁵ Galiliye, «on sheher» rayoni, Yérusalém, Yehudiye we Iordan deryasining u qétidin kelgen top-top ademler uninggha egiship mangdi.

Heqiqiy bext-beriket

Luqa 6:20-23

5 ¹ Mushu top-top ademlerni körüp u bir taghqa chiqti; u u yerde olturghinida, muxlisleri uning yénigha keldi. ² U aghzini échip ulargha telim bérishke bashlidi: —

³ Mubarek, rohta namrat bolghanlar!

Chünki ersh padishahliq ulargha tewedur..

⁴ Mubarek, pigghan chekkenler!

Chünki ular teselli tapidu..

⁵ Mubarek, yawash-möminler!

Chünki ular yer yüzige mirasxordur..

⁶ Mubarek, heqqaniyliqqa ach we teshnalar!

Chünki ular toluq toyunidu..

⁷ Mubarek, rehimdillar!

4:18 Mar. 1:16.

4:19 «Men silerni adem tutquchi béliqchi qilimen!» — «ademni tutquchi» dégen ibaride «tutush» ziyani yetküzüsh yaki ulardin paydilanish üçün emes, belki ularni Sheytanning ilkidin élip qutquzushni körsitidu.

4:23 «Eysa... ularning sinagoglirida telim béríp,...» — «sinagoglar» Yehudiy xelqining ibadet qilish, Tewratni oqush we wez-telim anglashqa yigilidighan ammiyiy öyliri yaki zalliri.

4:24 «tutqaqliq... késilige griptar bolghanlar» — grék tilida «ay urghanlar» dégen söz bilen ipadilinidu.

5:3 «rohta namrat bolghanlar» — belkim özining Xudagha qet'iy mohtajliqini tonup yetkenler. Bashqa birxil terjimisi: «Mubarek, rohta tilemchi bolghanlar!». Grék tilida «namrat» dégen söz «tilemchi» dégen menini öz ichige alidu (mesilen, «Luqa» 16:20, 22de).

— Bu ayetlerde «mubarek» dégen söz (Xuda teripidin) «bextlik, beriketlik qilinghan» dégen menide ishletilidu.

5:3 Yesh. 57:15; 66:2; Luqa 6:20.

5:4 «pigghan chekkenler» — belkim öz gunahliri we Xudagha tayanmighanliq üçün pigghan chékishni körsitidu.

5:4 Yesh. 61:2; 66:10,13; Luqa 6:21.

5:5 Zeb. 37:11

5:6 Yesh. 55:1.

Chünki ular rehim köridu.

⁸ Mubarek, qelbi pak bolghanlar!

Chünki ular Xudani köridu..

⁹ Mubarek, tinchliq terepdarliri!

Chünki ular Xudaning perzentliri dep atilidu..

¹⁰ Mubarek, heqqaniylik yolida ziyankeshlikke uchrighanlar! Chünki ersh padishahliqi ulargha tewedur..

¹¹ Mubarek, men üçhün bashqilarning haqaret, ziyankeshlik we hertürlük töhmitige uchrisanglar;..

¹² shad-xuram bolup yayranglar! Chünki ershlerde katta in'am siler üçhün saqlanmaqta; chünki silerdin ilgiriki peyghemberlergimu ular mushundaq ziyankeshliklarni qilghan..

Muxlislar «tuz»luq rolini yoqatmasliqi kérek

Mar. 9:50; Luqa 14:34-35

¹³ Siler yer yüzidiki tuzdursiler. Halbuki, eger tuz öz temini yoqatsa, uninggha qaytidin tuz temini qandaqmu kirgüzgili bolidu? U chaghda, u héchnémige yarimas bolup, tashlinip kishilerning ayighi astida dessilishtin bashqa héch ishqa yarimaydu..

¹⁴ Siler dunyaning nuridursiler. Tagh üstige sélinghan sheher yoshurunalmaydu. ¹⁵ Héchkim chiraghni yéqip qoyup, üstige séwetni kömtürüp qoymas, belki chiraghdanning üstige qoyidu; buning bilen, u öy ichidiki hemme ademlerge yoruqluq béridu.. ¹⁶ Shu teriqide, siler nurunglarni insanlar aldida shundaq chaqninglarki, ular yaxshi emelliriglarini körüp, ershtiki ataglarni ulughlisun..

Tewrat qanuni heqqide

¹⁷ Méni Tewrat qanunini yaki peyghemberlarning yazghanlirini bikar qilghili keldi, dep oylap qalmanglar. Men ularni bikar qilghili emes, belki emelge ashurghili keldim. ¹⁸ Chünki men silerge shuni berheq éytip qoyayki, asman-zémin yoqimighuche, uningda pütülgenler emelge ashurulmighuche Tewrattiki «yod» bir herp, hetta birer chékitmu bikar qilinmaydu.. ¹⁹ Shu sewebtin, Tewrat qanunining eqidilirige, hetta uning eng kichikliridin birini bikar qilip, we bashqilargha shundaq qilishni ögitidighan herkim ersh padishahliqida eng kichik hésablinidu. Emma eksiche, Tewrat qanuni eqidilirige emel qilghanlar we bashqilargha shundaq qilishni ögetküchiler bolsa ersh padishahliqida ulugh hésablinidu.. ²⁰ Chünki men silerge shuni éytip qoyayki, heqqaniyliqlar Tewrat ustazliri we Perisiylerningkidin ashmisia, ersh padishahliqigha héchqachan kirelmeysiler..

5:8 Zeb. 15:1-2; 24:4; Ibr. 12:14.

5:9 «tinchliq terepdarliri» — grék tilida: «sulhi qilghuchilar».

5:10 2Kor. 4:10; 2Tim. 2:12; 1Pét. 3:14.

5:11 1Pét. 4:14.

5:12 Luqa 6:23.

5:13 «siler yer yüzidiki tuzdursiler» — tuz — (1) tem béridu; (2) chirip kétishtin tosidu; (3) zexim-yarilarni saqaytidu. Muxlislarning bu dunyagha bolghan roli buninggha oxshap kétishi kérek.

5:13 Mar. 9:50; Luqa 14:34.

5:15 «héchkim chiraghni yéqip qoyup, üstige séwetni kömtürüp qoymas...» — «séwet» grék tilida «ölchigüchi séwet».

5:15 Mar. 4:21; Luqa 8:16; 11:33.

5:16 1Pét. 2:12.

5:18 «uningda, yeni Tewrat qanunida pütülgenler emelge ashurulmighuche Tewrattiki «yod» bir herp... bikar qilinmaydu» — «yod» bolsa ibraniy tilida: «i» («yod», y) — eng kichik herp hésablinidu.

5:18 Luqa 16:17.

5:19 «uning eng kichikliridin birini bikar qilip...» — yaki «uning eng kichikliridin birini xilapliq qilip...» — Grék tilidiki péil belkim «bikar qilip» we «xilapliq qilip» dégen ikki menini öz ichige alidu.

5:19 Yaq. 2:10.

5:20 «Tewrat ustazliri we Perisiyer...» — «Perisiyer» Yehudiylarning diniy en'eniliride eng ching turidighan qattiq teleplik étiqad éqimi idi.

Ghezeplinish heqqide

²¹ Burunqilargha «Qatilliq qilma, qatilliq qilgan herqandaq adem soraqqa tartilidu» dep buyrulghanliqini anglighansiler..²² Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, öz qérindishigha bikardin-bikar achchiqlanghanlarning herbirimu soraqqa tartilidu. Öz qérindishini «exmeq» dep tillighan herkim aliy kéngeshmide soraqqa tartilidu; emma qérindashlirini «telwe» dep haqaretligen herkim dozaxning otigha layiq bolidu..²³ Shuning üçün, sen qurbangah aldigha kélip Xudagha hediye atimaqchi bolghiningda, qérindishiningning séningdin aghringhan yéri barliqi yadinggha kelse,²⁴ hediengni qurbangah aldigha qoyup turup, awwal qérindishining bilen yarishiwal, andin kélip hediengni ata.

²⁵ Eger üstüngdin dewa qilmaqchi bolghan birsi bolsa, uning bilen birge yolda bolghiningda uning bilen tézdin yariship, dost bolghin. Bolmisa, u séni soraqchigha, soraqchi bolsa gundi-paygha tapshuridu, sen zindangha solitiwétilisen..²⁶ Men sanga shuni berheq éytip qoyayki, qerzingning eng axirqi bir tiyininimu qoymay tölimigüche, shu yerdin chiqalmaysen..

Zinaxorluq heqqide

²⁷ Silér «Zina qilmanglar» dep buyrulghanliqini anglighansiler..²⁸ Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, birer ayalgha shehwaniy niyet bilen qarighan kishi könglide u ayal bilen alliqachan zina qilghan bolidu..²⁹ Eger emdi ong közüng séni gunahqa azdursa, uni oyup tashliwet. Chünki pütün bediningning dozaxqa tashlanghinidin köre, bediningdiki bir ezaying yoq qilinghini köp ewzel..³⁰ Eger ong qolung séni gunahqa azdursa, uni késip tashliwet. Chünki pütün bediningning dozaxqa tashlanghinidin köre, bediningdiki bir ezaying yoq qilinghini köp ewzel.

Talaq qilish heqqide

Mat. 19:9; Mar. 10:11-12; Luqa 16:18

³¹ Yene: — «Kimdikim ayalini talaq qilsa, uninggha talaq xétini bersun» depmu buyrulghan..

³² Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, kimdikim öz ayalining buzuqluq qilmishidin bashqa herqandaq ishni bahane qilip uni talaq qilsa, emdi uni zinagha tutup bergen bolidu; talaq qilinghan ayalni emrige alghan kishimu zina qilghan bolidu..

5:21 Mis. 20:13; Qan. 5:17.

5:22 «Öz qérindishigha bikardin-bikar achchiqlanghanlar...» — bezi kona köchürmilerde: «bikardin-bikar» dégen sözler tépilmaydu. «... aliy kéngeshmide soraqqa tartilidu» — «aliy kéngeshme» Yehudiylarning eng yuqiri soti bolup, «sanhédrin» dep atilatti. Beziler bu söz ershtiki sotni körsitidu, dep qaraydu; bizmu bu pikirge mayilmiz.

5:25 «...üstüngdin dewa qilmaqchi bolghan birsi bolsa, uning bilen birge yolda bolghiningda uning bilen tézdin yariship, dost bolghin» — «uning bilen birge yolda bolghiningda» dégen söz belkim sotqa qarap mangghan yolda, yeni sotqa chüshüshin burun bolghan «yarishish pürsiti»ni körsitidu. «Luqa» 12:58ni körüng.

5:25 Luqa 12:58; Ef. 4:26.

5:26 «qerzingning eng axirqi bir tiyini» — «bir tiyin» grék tilida «bir kodrans». Bu pulning eng kichik birliki, shu dewrdiki bir ishchining künlük heqqi bolghan «dinarius»ning 1/64 qismi idi.

5:27 Mis. 20:14; Qan. 5:18.

5:28 Ayup 31:1; Zeb. 119:37.

5:29 Mat. 18:8; Mar. 9:43.

5:31 «Kimdikim ayalini talaq qilsa, uninggha talaq xétini bersun» — «Qan.» 24:1.

5:31 Chöl. 30:2; Qan. 23:20-22; 24:1.

5:32 «Kimdikim öz ayalining buzuqluq qilmishidin bashqa herqandaq ishni bahane qilip uni talaq qilsa, emdi uni zinagha tutup bergen bolidu» — ayal kishi Mesih éytqan bu ehwalgha chüshse (démek, éri buzuqluq qilghan bolsa), undaqta u talaq qilinghan bolsa, bashqa bir erge tegse bolidu. Shu waqitlarda talaq qilinghan xotun ersiz qalsa, ehwali nahayiti qiyin bolidu, elwette.

5:32 Mat. 19:7; Mar. 10:4,11; Luqa 16:18; 1Kor. 7:10.

Qesem qilish heqqide

³³ Siler yene burunqilargha «Qesimingdin yanma, Perwerdigargha qilghan qesimingge emel qil» dep buyrulghanliqini anglighansiler..³⁴ Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, qet'iy qesem qilmanglar; ershni tilgha élip qesem qilmanglar, chünki ersh Xudaning textidur..³⁵ yaki yerni tilgha élip qesem qilmanglar, chünki yer yüzi Xudaning textiperidur. Yérusalémni tilgha élipmu qesem qilmanglar, chünki u yer ulugh padishahning shehiridur..³⁶ Hetta öz béshinglar-ni tilgha élipmu qesem qilmanglar, chünki silerning chéchinglarning bir télinimu aq yaki qara rengge özgertish qolunglardin kelmeydu. ³⁷ Peqet déginginlar «Bolidu», «bolidu», yaki «Yaq, yaq, bolmaydu» bolsun. Buningdin ziyadisi rezil bolghuchidin kélidu..

Intiqam heqqide

Luqa 6:29-30

³⁸ Siler «Közge köz, chishqa chish» dep buyrulghanliqini anglighansiler..³⁹ Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, eski bilen teng bolmanglar. Kimdekim ong mengzingge ura, sol mengzingnimu tutup ber; ⁴⁰ we birsi üstüngdin dewa qilip, könglikingni almaqchi bolsa, chapiningnimu ber. ⁴¹ Birsi sanga yük-taqini yüdküzüp ming qedem yol yürüşke zorlisa, uning bilen ikki ming qedem mang. ⁴² Birsi sendin tilise, uninggha ber. Birsi sendin ötne-yérin qilmaqchi bolsa, uninggha boynungni tolghima..

Düşmenlerge méhir-muhebbet körsitish heqqide

Luqa 6:27-28; 32-36

⁴³ Siler «Qoshnangni söygin, düşminingge nepretlen» dep éytilghanni anglighan..⁴⁴ Biraq men özüm shuni silerge éytip qoyayki, silerge düşmenlik bolghanlarga méhir-muhebbet körsitinglar, silerdin nepretlengenlerge yaxshiliq qilinglar, silerge ziyankeshlik qilghanlarga dua qilinglar..⁴⁵ Shundaq qilghanda, ershtiki Atanglarning perzentliridin bolisiler. Chünki U quyashining nurini yaxshilarghimu we yamanlarghimu chüshüridu, yamghurnimu heqqaniylarghimu, heqqaniyetsizlergimu yaghduridu..⁴⁶ Eger siler özünglarga muhebbet körsetkenlergila méhir-muhebbet körsetsenglar, buning qandaqmu in'amgha érishküchilik bolsun? Hetta

5:33 Mis. 20:7; Law. 19:12; Qan. 5:11; 23:22

5:34 Yesh. 66:1; Yaq. 5:12.

5:35 Zeb. 48:2; Yesh. 66:1.

5:37 «Buningdin ziyadisi rezil bolghuchidin kélidu» — «rezil bolghuchi» Sheytanni közritidu. Bashqa birxil terjimisi: «rezilliktin kélidu».

5:38 «Közge köz, chishqa chish» — uyghur tilidiki maqal bolsa: «Qangha qan, jangha jan». Sottiki adaletlik hökümlerni körsitidighan bu sözler Tewrat, «Mis.» 21:24, «Law.» 24:20de tépilidu.

5:38 Mis. 21:24; Law. 24:20; Qan. 19:21.

5:39 Pend. 24:29; Luqa 6:29; Rim. 12:17; 1Kor. 6:7; 1Tés. 5:15; 1Pét. 3:9.

5:41 «Birsi sanga yük-taqini yüdküzüp ming qedem yol yürüşke zorlisa...» — «ming qedem» grék tilida: «bir miliyon», yeni texminen 1.5 kilométr. «Birsi sanga yük-taqini yüdküzüp ming qedem yol yürüşke zorlisa, uning bilen ikki ming qedem mang» — shu waqitlarda Rim impériyesidiki eskerlerning addiy puqralarni öz yük-taqilirini kötürüp bérishke zorlash hoquqi bar idi.

5:42 «Birsi sendin tilise, uninggha ber» — Mesih tiligenlerge némini bérish, némini bermeslik toghrisida söz qilmighan; peqet könglimizde «bérish pozitsiyisi»ni saqlashimiz kérek. Del tiligen nersini bérishimiz natayin («Ros.» 3:6ni köring).

5:42 Qan. 15:8; Luqa 6:35.

5:43 «Qoshnangni söygin» — «Law.» 18:18. «düşminingge nepretlen» — ikkinchi söz Tewrattin emes, belki Yehudiy ustazlarning yazmiliridin élinip, ularning en'eniwi közqarishini eks ettüridu.

5:43 Law. 19:18.

5:44 «silerge ziyankeshlik qilghanlarga dua qilinglar...» — bezi kona köchürmilerde toluq ayet: «...silerge düşmenlik bolghanlarga méhir-muhebbet körsitinglar, silerni qarighighanlarga bext tilenglar, silerdin nepretlengenlerge yaxshiliq qilinglar, silerge haqaret we ziyankeshlik qilghanlarga dua qilinglar» déyilidu. «Luqa» 6:27-28nimu köring.

5:44 Luqa 6:27; 23:34; Ros. 7:60; Rim. 12:20; 1Kor. 4:13; 1Pét. 2:23.

5:45 «Shundaq qilghanda, ershtiki Atanglarning perzentliridin bolisiler» — tekittengen ish belki Xudaning heqiqiy xarakterini bashqilargha bildürish, Uninggha oxshash bolush.

bajgirlarmu shundaq qiliwatmamdu?...⁴⁷ Eger siler peqet qérindashliringlar bilenla salam-sehet qilishsanglar, buning néme peziliti bar? Hetta yat elliklarmu shundaq qilidighu!..⁴⁸ Shunga, ershtiki Atanglar mukemmel bolghinidek, silermu mukemmel bolunglar..

Xeyr-saxawet heqqide

6¹ Hézi bolunglarki, xeyr-saxawetlik ishliringlarni bashqilarning aldida köz-köz qilmanglar. Bundaq qilsanglar, ershtiki Atanglarning in'amigha érishelmeysiler..

² Shunga xeyr-saxawet qilghiningda, dawrang salma. Saxtipezlerla sinagoglarda we kochilar-da ademlarning maxtishigha érishish üçün shundaq qilidu. Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, ular közligen in'amigha érishken bolidu..³ Lékin sen, xeyr-saxawet qilghiningda ong qolungning néme qiliwatqinini sol qolung bilmisun..⁴ Shuning bilen xeyr-saxawiting yoshurun bolidu we yoshurun ishlarni körgüchi Atang sanga buni qayturidu..

Dua heqqide

Luqa 11:2-4

⁵ Dua qilghan waqtingda, saxtipezlerde bolma; chünki ular bashqilargha köz-köz qilish üçün sinagoglar yaki töt kocha éghizida turuwélip dua qilishqa amraqtur. Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, ular közligen in'amigha érishken bolidu.

⁶ Lékin sen bolsang, dua qilghan waqtingda, ichkiri öyge kirip, ishikni yépip, yoshurun turghuchi Atanggha dua qilinglar; we yoshurun körgüchi Atang buni sanga qayturidu..

⁷ Dua-tilawet qilghanda, butperes yat elliklerdikidek quruq geplerni tekrarlawermenglar. Chünki ular dégenlirimiz köp bolsa Xuda tiliginimizni choqum ijabet qilidu, dep oylaydu..

⁸ Shunga, siler ularni dorimanglar. Chünki Atanglar silerning éhtiyajinglarni siler tilimestin burunla bilidu..⁹ Shuning üçün, mundaq dua qilinglar: —

«I asmanlarda turghuchi Atimiz,
Séning naming muqeddes dep ulughlanghay..

¹⁰ Padishahliqing kelgey,
Iradeng ershte ada qilinghandek yer yüzidimu ada qilinghay.

¹¹ Bügünki nénimizni bugün bizge bergeysen.

¹² Bizge qerzdar bolghanlarni kechürginimizdek,
Senmu qerzlimizni kechürgeysen..

5:46 «Hetta bajgirlarmu shundaq qiliwatmamdu?» — bajgirlar intayin insapsiz, peskesh ademler dep hésablinatti.

5:46 Luqa 6:32.

5:47 «Hetta yat elliklarmu shundaq qilidighu!» — «yat ellikler»ning köpinchisi shu waqitta butperesler, kapirlar idi, elwette.

5:48 «...Atanglar mukemmel bolghinidek, silermu mukemmel bolunglar» — yaki «... Atanglar mukemmel bolghinidek, silermu mukemmel bolisiler».

5:48 Yar. 17:1

6:1 «xeyr-saxawetlik ishliringlarni bashqilarning aldida köz-köz qilmanglar» — yaki «qilghan yaxshi ishliringlarni bashqilarning aldida köz-köz qilmanglar».

6:2 «Shunga xeyr-saxawet qilghiningda, dawrang salma» — grék tilida «shunga xeyr-saxawet qilghiningda, öz aldingda kanay chalghuzma».

6:2 Rim. 12:8.

6:4 Luqa 14:14.

6:6 2Pad. 4:33; Ros. 10:4.

6:7 1Pad. 18:28; Yesh. 1:15.

6:9 Luqa 11:2.

6:12 «Bizge qerzdar bolghanlarni kechürginimizdek, senmu qerzlimizni kechürgeysen» — bu ayettiki «qerz» choqum gunahlarni öz ichige alidu. 14-ayetni köring.

¹³ Bizni azdurulushlarga uchratquzmighaysen, Belki bizni rezil bolghuchidin qutuldurghaysen»...

¹⁴ Chunki siler bashqilarning gunah-sewenliklrini kechürsenglar, ershtiki Atanglarmu silerni kechüridu... ¹⁵ Biraq bashqilarning gunah-sewenliklrini kechürmisenglar, ershtiki Atanglarmu gunah-sewenliklirlinglarni kechürmeydu...

Roza tutush heqqide

¹⁶ Roza tutqan waqtinglarda, saxtipezlerdektatirangghu qiyapetke kiriwalmanglar. Ular roza tutqinini köz-köz qilish üçhün chiraylrini solghun qiyapette körsitidu. Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, ular közligen in'amigha érishken bolidu... ¹⁷ Emdi sen, roza tutqiningda, chachliringni maylap, yüzüngni yuyup yür. ¹⁸ Shu chaghda, roza tutqining insanlarga emes, belki peqet yoshurun turghuchi Atangghila körünüdu; we yoshurun körgüchi Atang uni sanga qayturidu.

Bayliq heqqide

Luqa 12:33-34; 11:34-36; 16:13

¹⁹ Yer yüzide özünglarga bayliqlarni toplimanglar. Chunki bu yerde ya küye yep kétidu, ya dat basidu yaki oghrilar tam téship oghrilap kétidu... ²⁰ Eksiche, ershte özünglarga bayliqlar toplanglar. U yerde küye yémeydu, dat basmaydu, oghrimu tam téship oghrilimaydu... ²¹ Chunki bayliqing qeyerde bolsa, qelbingmu shu yerde bolidu.

²² Tenning chirighi közdur. Shunga eger közüng sap bolsa, pütün wujudung yorutulidu... ²³ Lékin eger közüng yaman bolsa pütün wujudung qarangghu bolidu. Eger wujudungdiki «yoruqluq» emeliyette qarangghuluq bolsa, u qarangghuluq némidégen qorqunchluq-he!

²⁴ Héchkim birla waqitta ikki xojayinning qulluqida bolmaydu. Chunki u yaki buni yaman körüp, uni yaxshi köridu; yaki buninggha baghlinip, uninggha étibarsiz qaraydu. shuninggha oxshash, silerning hem Xudaning, hem mal-dunyaning qulluqida bolushunglar mumkin emes.....

²⁵ Shunga men silerge shuni éytip qoyayki, hayatinglarga kéreklik yémek-ichmek yaki uchanglarga kiyidighan kiyim-kéchekning ghémini qilmanglar. Hayatliq ozuqtin, ten kiyim-kéchektin eziz emesmu?... ²⁶ Asmandiki uchar-qanatlarğa qaranglar! Ular térimaydu, ormaydu, ambarlarga yighmaydu, lékin ershtiki Atanglar ularnimu ozuqlanduridu. Siler

6:13 «..belki bizni rezil bolghuchidin qutuldurghaysen» — démek, Sheytandin qutquzush. Bashqa birxil terjimisi: «yamanliqtin», «rezilliktin». «..belki bizni rezil bolghuchidin qutuldurghaysen...» — bezi grékche nusxilarda bu ayetning axirigha kélip: «Chunki, padishahliq, hoquq we ulughluq Sanga mensup, amin» dégen ibariler qoshulghan.

6:13 Mat. 13:19.

6:14 Mar. 11:25; Kol. 3:13.

6:15 Mat. 18:35; Yaq. 2:13.

6:16 Yesh. 58:3; Mat. 9:14; Mar. 2:18; Luqa 5:33.

6:19 Pend. 23:4; Ibr. 13:5; Yaq. 5:1.

6:20 Luqa 12:33; 1Tim. 6:19.

6:22 «eger közüng sap bolsa...» — grék tilida «sap» dégen sözning ikki menisi bar: (1) «bir, bölünmes, birlashken, saq»; (2) «séxiy». Démek, shundaq bolghanda «sap» dégen sözning toluq menisi «Közüng Xudaghila qarisa...» hemde «Sen özüng séxiy bolsang...» dégen bolidu.

6:22 Luqa 11:34.

6:23 «eger közüng yaman bolsa...» — «yaman» mushu yerde hem «rezil» hem «saq emes, ajiz, késel» dégen ikki menini bildüridu.

6:24 «silerning hem Xudaning, hem mal-dunyaning qulluqida bolushunglar mumkin emes» — «mal-dunya» grék tilida «mammon» déyilidu.

6:24 Luqa 16:13.

6:25 Zeb. 37:5; 55:22; Luqa 12:22; Fil. 4:6; 1Tim. 6:8; 1Pét. 5:7.

ashu qushlardin köp eziz emesmu? ²⁷ Aranglarda qaysinglar ghem-qayghu bilen ömrünglarni birer saet uzartalsiler?..

²⁸ Silerning kiyim-kéchekning ghémini qilishinglarning néme hajiti?! Daladiki néluperlerning qandaq ösidighanliqigha qarap béqinglar! Ular emgekmu qilmaydu, chaq égirmeydu;..

²⁹ Lékin silerge shuni éytayki, hetta Sulayman toluq shan-sherepte turghandimu uning kiyinishi niluperlarning bir gülichilikmu yoq idi. ³⁰ Emdi Xuda daladiki bugün échilsa, etisi qurup ochaqqa sélinidighan ashu gül-giyahlarni shunche bézigen yerde, silerni téximu kiyindürmesmu, ey ishenchi ajizlar! ³¹ Shunga «néme yeymiz», «néme ichimiz», «néme kiyimiz?» dep ghem qilmanglar. ³² Chünki yat eldikiler mana shundaq hemme nersige intilidu, emma ersh-tiki Atanglar silerning bu hemme nersilerge mohtajliqinglarni bilidu; ³³ shundaq iken, hemmidin awwal Xudaning padishahliqi we heqqaniyliqigha intilinglar. U chaghda, bularning hemmisi silerge qoshulup nésip bolidu...

³⁴ Shuning üçün, etining ghémini qilmanglar. Etining ghémi etige qalsun. Her künning derdi shu künge tushluq bolidu.

Bashqilarning üstidin höküm qilmanglar

Luqa 6:37-38; 41-42

7¹ Bashqilarning üstidin höküm qilip yürmenglar. Shundaqta Xudaning hökümige uchrimaysiler. ² Chünki siler bashqılar üstidin qandaq baha bilen höküm qilsanglar, Xudamu silerning üstüglardin shundaq baha bilen höküm chiqiridu. Siler bashqılarni qandaq ölchem bilen ölchisenglar, Xudamu silerni shundaq ölchem bilen ölcheydu. ³ Emdi néme üçün buradiringning közidiki qilni körüp, öz közüngdiki limni bayqiyalmaysen?! ⁴ Sen qandaqmu buradiringgha: «Qéni, közüngdiki qilni éliwétey!» déyeleysen? Chünki mana, özüngning közide lim turidu! ⁵ Ey saxtipez! Awwal özüngning közidiki limni éliwet, andin éniq körüp, buradiringning közidiki qilni éliwételeysen..

Xudaning sözini közige ilmaydighanlar heqqide

⁶ Muqeddes nersini itlarga bermenglar, yaki ünche-merwayitlirlinglarni tongguzlarning aldi-gha tashlap qoymanglar. Bolmisa, ular bularni putlirida dessep, andin burulup silerni talaydu..

6:26 Ayup 38:41; Zeb. 147:9

6:27 «...ömrüglarni birer saet uzartalsiler?» — bashqa bir terjimisi: «...boyunggha birer ghérich qoshalamdu?».

6:28 «Daladiki néluperler ...» — yaki «Daladiki yawa gül-giyahlar ...».

6:29 «hetta Sulayman toluq shan-sherepte turghandimu uning kiyinishi niluperlarning bir gülichilikmu yoq idi» — mushu yerde «Sulayman» ulugh padishah, Dawut padishahning oghli Sulaymanni körsitidu.

6:32 «yat eldikiler mana shundaq hemme nersige intilidu...» — «yat eldikiler» Yehudiy emes butperesler bolup, tirik Xudani bilmeytti. Muxlislar Yehudiy bolghachqa, Xudaning küch-quдрitige hemde Öz xelqidin xewer alidighanliqigha ishenchi bolushii kérek idi.

6:33 1Pad. 3:13; Zeb. 37:25; 55:22

7:1 Luqa 6:37; Rim. 2:1; 1Kor. 4:3, 5.

7:2 «bashqilarning üstidin höküm qilip yürmenglar» — bu 1-2-ayetler toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

7:2 Mar. 4:24; Luqa 6:38.

7:3 «buradiringning közidiki qilni körüp...» — yaki «qérindishingning közidiki qilni körüp...». «...öz közüngdiki limni bayqiyalmaysen?!» — ayetning toluq menisi: «Néme üçün buradiringning here képikidek kichik sewenlikinila körüp, özüngdiki limdek chong gunahni körmeysen» dégendek.

7:3 Luqa 6:41, 42.

7:5 Pend. 18:17.

7:6 Pend. 9:8; 23:9.

«Matta»

Tilenglar, izdenglar, chékinglar

Luqa 11:9-13

⁷ Tilenglar, silerge ata qilinidu; izdenglar, tapisiler; ishikni chékinglar, échilidu..⁸ Chünki herbir tiligüchi tiliginige érishidu; izdigüchi izdiginini tapidu; ishikni chekküchilerge ishik échilidu..

⁹ Aranglarda öz oghli nan telep qilsa, uninggha tash bérídighanlar barmu?! ¹⁰ Yaki béliq telep qilsa, yilan bérídighanlar barmu? ¹¹ Emdi siler rezil turupmu öz perzentliringlarga yaxshi il-tipatlarni bérishni bilgen yerde, ershtiki Atanglar Özidin tiligenlerge yaxshi nersilerni téximu iltipat qilmasmu?..

¹² Shunga her ishta bashqilarning özünglarga qandaq muamile qilishini ümid qilsanglar, silermu ulargha shundaq muamile qilinglar; chünki Tewrat qanuni we peyghemberlerning teli-matlırı mana shudur..

Xudaning padishahliqigha kiridighan derwaza tar

Luqa 13:24

¹³ Tar derwazidin kiringlar. Chünki kishini halaketke élip baridighan derwaza keng bolup, yoli kengtasha we daghdamdur, we uningdin kiridighanlar köptur..¹⁴ Biraq hayatliqqa élip baridighan derwaza tar, yoli qistang bolup, uni tapalaydighanlarmu az..

Ikki xil derek

Luqa 6:43-44; 13:25-27

¹⁵ Aldinglarga qoy térisige oriniwélip kelgen, ichi yirtquch chibörıdek bolghan saxta peyghemberlerdin hoshiyar bolunglar..¹⁶ Siler ularni méwılıridin tonuwalalaysiler. Tikendin üzüm-ler, qamghaqtin enjürler alghili bolamdu? ¹⁷ Shuninggha oxshash, her yaxshi derek yaxshi méwe bérıdu, por derek nachar méwe bérıdu..¹⁸ Yaxshi derek nachar méwe bermeydu, por derek yaxshi méwe bermeydu. ¹⁹ Yaxshi méwe bermeydighan herbir derek késilip otqa tashlı-nıdu. ²⁰ Shuningdek, mushundaq kishılerni méwılıridin tonuwalalaysiler.

Heqiqiy muxlis

²¹ Manga «Rebbim, Rebbim» dégenlerning hemmisila ersh padishahliqigha kirelmeydu, belki ershte turghuchi Atamning iradisini ada qilghanlarla kireleydu..²² Shu künide nurghun kishiler manga: «Rebbim, Rebbim, biz séning naming bilen wehiy-bésharetlerni yetküzduq, séning naming bilen jinlarni qoghlıduq we naming bilen nurghun möjızılerni körsettuq» deydu..

²³ Halbuki, u chaghda men ulargha: «Silerni ezeldin tonumaymen. Közümdin yoqilinglar, ey itaetsizler!» dep élan qilimen..

7:7 Mat. 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 16:24; Yaq. 1:5, 6; 1Yuha. 3:22; 5:14.

7:8 Pend. 8:17; Yer. 29:12.

7:11 Yar. 6:5; 8:21.

7:12 Luqa 6:31.

7:13 Luqa 13:24.

7:14 Ros. 14:22.

7:15 Qan. 13:4; Yer. 23:16; Mat. 24:4; Rim. 16:17; Ef. 5:6; Kol. 2:8; 1Yuha. 4:1.

7:17 Mat. 3:10; 12:33; Mar. 11:13; Luqa 8:8.

7:21 Mat. 25:11; Luqa 6:46; 13:25; Ros. 19:13; Rim. 2:13; Yaq. 1:22.

7:22 «Shu künide nurghun kishiler manga: «Rebbim, Rebbim...» deydi» — «shu küni» — muqeddes yazmılardiki köp yerlerde qiyamet küni peqet «shu küni» dep atılıdu.

7:22 Yer. 14:14; 27:15; Luqa 13:26.

7:23 Zeb. 6:8; Mat. 25:12,41; Luqa 13:25,27.

Ikki xil imaret salghan kishiler

²⁴ Emdi herbiri bu sözlirimni anglap emel qilghan bolsa, u öz öyini qoram tash üstige salghan pem-parasetlik kishige oxshaydu..²⁵ Yamghur yighip, kelkün kélip, boran chiqip soqsimu, u öy örülmid; chünki uning uli qoram tashning üstige sélinghan. ²⁶ Biraq sözlirimni anglap turup, emel qilmaydighan herbiri öyini qumning üstige qurghan exmeqke oxshaydu..²⁷ Yamghur yaghqanda, kelkün kelgende, boran chiqqanda shu öy örülüp ketti; uning örülüshi intayin dehshtetlik boldi!

²⁸ We shundaq boldiki, Eysa bu sözlirini axirlashturghandin kéyin, bu top-top xalayıq uning telimlirige heyranuhes bolushti. ²⁹ Chünki uning telimliri Tewrat ustazliriningkige oxshimaytti, belki tolimu nopuzluq idi..

Eysaning maxaw késilini saqaytishi

Mar. 1:40-45; Luqa 5:12-16

8 ¹ U taghdin chüshkende, top-top kishiler uninggha egiship mangdi. ² We mana, maxaw késili bar bolghan bir kishi uning aldigha kélip, béshini yerge urup tizlinip:

— Teqsir, eger xalisingiz, méni késilimdin pak qilalaysiz! — dédi..³ Eysa uninggha qolini tegküzüp turup:

— Xalaymen, pak bolghin! — déwidi, bu ademning maxaw késili shuan pak bolup saqaydi. ⁴ Eysa uninggha:

— Hazir bu ishni héchkimge éytma, belki udul bérıp kahingha özüngni körsitip, ularda bir guwahliq bolush üçün, Musa bu ishta emr qilghan hediye-qurbanliqni sunghin, — dédi..

Eysaning rimliq yüzbéshining chakirini saqaytishi

Luqa 7:1-10; Yuh. 4:43-54

⁵ U Kepernahum shehirige barghanda, rimliq bir yüzbéshi uning aldigha kélip, uningdin yélinip..

⁶ — Teqsir, chakirim palech bolup qélip, bek azablinip öyde yatidu, — dédi.

⁷ Men bérıp uni saqaytip qoyay, — dédi Eysa.

⁸ Yüzbéshi jawaben:

— Teqsir, torusumning astigha kirishingizge layiq emesmen. Peqet bir éghizla söz qilip qoy-singiz, chakirim saqiyp kétidu..⁹ Chünki menmu bashqa birsining hoquqi astidiki ademmen, méning qol astimda leshkerlirim bar. Birige bar désem baridu, birige kel désem, kélidu. Qulumgha bu ishni qil désem, u shu ishni qilidu, — dédi..

7:24 Yer. 17:8; Luqa 6:47; Rim. 2:13; Yaq. 1:25.

7:26 Ez. 13:11; Rim. 2:13; Yaq. 1:23.

7:29 Mar. 1:22; 6:2; Luqa 4:32.

8:2 «maxaw késili bar bolghan bir kishi» — maxaw késili bir xil qorqunchluq, yuquumluq tére késili bolup, Tewrat qanuni boyiche Yehudiylar bu xil késelge griptar bolghanlarni «napak» dep hésablap, ulargha tegmesliki kérek idi («Law.» 13-14-bablar). «Teqsir» — grék tilida bu söz «kurios» dep atilidu. U aldi-keynidiki sözlerge qarap yaki «Teqsir» yaki «Reb»ni bildüridu. Mushu yerde maxaw késilige griptar adem Eysaning kim ikenlikini téxi anche bilmigechke, «Teqsir» dep terjime qilishimiz kérek.

8:2 Mar. 1:40; Luqa 5:12.

8:4 «udul bérıp kahingha özüngni körsitip, ularda bir guwahliq bolush üçün, Musa bu ishta emr qilghan hediye-qurbanliqni sunghin» — Tewrat qanuni boyiche birsi maxaw késilidin saqayghan bolsa, muqeddes ibadetxanidiki mes'ul kahinning aldigha bérıp özi «saq, yaki saq emes» dep tekshürtüp qurbanliq qilishi kérek idi; andin qaytidin jemiyyet bilen arilishalaytti. («Law.» 13:9, 14:11-13, «Luqa» 5:14ni köring). Démisekmu, Mesih kelgüche bundaq murasim bir qétimmu ötküzülüp baqmighan.

8:4 Law. 13:2; 14:2; Luqa 5:14.

8:5 Luqa 7:1.

8:8 Zeb. 107:20.

8:9 «menmu bashqa birsining hoquqi astidiki ademmen...» — «menmu» dégen sözge diqqet qilishimiz kérek. Démek, yüzbéshi Rim impératorining hoquqi astida turup öz hoquqi bilen eskerlirige buyruq béreleytti; Eysa alem igisining

¹⁰ Eysa bu geplerni anglap, heyran boldi. Özi bille kelgenlerge:

— Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, bundaq ishenchni hetta Israillar arisidimu tapalmighanidim. ¹¹ Silerge shuni éytayki, nurghun kishiler künchiqish we künpétishtin kélip, ersh padishahliqida Ibrahim, Ishaq we Yaquplar bilen bir dastixanda olturidu. ¹² Lékin bu padishahliqning öz perzentliri bolsa, sirtta qaranggghuluqqa tashlinip, u yerde yigha-zarlar kötüridu, chishlirini ghuchurlitidu, — dédi. ¹³ Andin, Eysa yüzbéshigha:

— Öyüngge qayt, ishenginingdek sen üçhün shundaq qilinidu, dédi. Héliqi chakarning késili shu peytte saqaytildi.

Eysaning nurghun késellerni saqaytishi

Mar. 1:29-34; Luqa 4:38-41

¹⁴ Eysa Pétrusning öyige barghanda, Pétrusning qéyanisining qizip orun tutup yétip qalghinini kördi. ¹⁵ U uning qolini tutiwidi, uning qizitmisi yandi. Ayal derhal ornidin turup, Eysani kütüshke bashlidi.

¹⁶ Kech kirgende, kishiler jin chaplashqan nurghun ademlerni uning aldigha élip kélishti. U bir éghiz söz bilenla jinlarni heydiwetti we barliq késellerni saqaytti. ¹⁷ Buning bilen, Yeshaya peyghember arqiliq yetküzulgen: «U özi aghriq-silaqlirimizni kötürdi, késellirimizni üstige aldi» dégen söz emelge ashuruldi.

Eysagha egishishning bedelliri

Luqa 9:57-62

¹⁸ Eysa özini oriwalghan top-top kishilerni körüp, muxlisirigha déngizning u qétigha ötüp kétishni emr qildi. ¹⁹ Shu chaghda, Tewrat ustazliridin biri kélip, uninggha:

— Ustaz, sen qeyerge barsang, menmu sanga egiship shu yerge barimen, — dédi.

²⁰ Eysa uninggha:

— Tülkilerning öngkürliri, asmandiki qushlarning uwiliri bar; biraq Insan'oghlining bëshini qoyghudek yérimu yoq, — dédi.

²¹ Muxlisiridin yene biri uninggha:

— Reb, méning awwal béríp atamni yerlikke qoyushumgha ijazet bergeysen, — dédi.

²² Biraq Eysa uninggha:

— Manga egeshkin, we ölükler öz ölüklirini yerlikke qoysun, — dédi.

hohuqi astida turup uning hohuqi bilen alemning ishlinirini buyruydighan adem idi.

8:11 Luqa 13:29.

8:12 «künchiqish we künpétishtin kelgenler ...» — (11-ayet) Yehudiy emeslerni, yeni yat eliklerni körsitidu. «Padishahliqning öz perzentliri» bolsa, esli Xudaning padishahliqigha mirasxor bolush kérek bolghan Yehudiylarning özlirini körsitidu.

8:12 Mat. 13:42; 21:43; 22:13; 24:51; Luqa 13:28.

8:14 Mar. 1:29; Luqa 4:38.

8:17 Yesh. 53:4; 1Pét. 2:24.

8:19 Luqa 9:57.

8:20 «Insan'oghlining bëshini qoyghudek yérimu yoq» — Tewratta «Insan'oghli» dégen ibare aldin éytilghan, dunyani qutquzushqa kélidighan «Mesih»ni körsetkenidi (mesilen, «Dan.» 7:13-14). Tewrat-zebur boyiche bu ewetilgüchining Xudaning küch-qudriti we shan-sheripi bilen ershtin chüshüp, pütkül insanlarni menggü bashquridighanliq aldin éytilghan. Uningdin muhimi, bizningche, Eysa Mesihning bu namni özi heqqide köp ishlitishi öзинing toluq insan ikenlikini, insaniyet bilen bir ikenlikini tekitlesh üçhün idi. Chünki ersh teripidin éyqtanda ajayib ish shuki, gerche u ezeldin Xudaning Ogghli bolghan bolsimu, u hazir yene «Insanning ogghli»mu idi. «Tebirler»nimu körüng.

8:21 «Reb, méning awwal béríp atamni yerlikke qoyushumgha ijazet bergeysen» — bu kishining atisi belkim téxi dunyadin ketmigenidi. Shuning bilen beziler: «Awwal béríp atam ölüp uni yerlikke qoyghuche kütüshümge yol qoyghaysen» dep terjime qilidu.

8:22 «Ölükler öz ölüklirini yerlikke qoysun» — «ölükler» mushu yerde shühbisizki, gunahliridin qutquzulmighanliqi tüpeylidin «rohi ölgenler»ni körsitidu.

8:22 1Tim. 5:6.

«Matta»

Eysaning boranni tinchitishi

Mar. 4:35-41; Luqa 8:22-25

²³ U kémige chüshsti, muxlisirimu chüshüp bille mangdi..²⁴ We mana, déngiz üstide qattiq boran chiqip ketti; shuning bilen dolqunlar kémidin halqip kémini gherq qiliwétey dep qaldi. Lékin u uxlawatatti. ²⁵ Muxlislar kélip uni oyghitip:

— I ustaz, bizni qutuldurghaysen! Biz halaket aldida turimiz — dédi.

²⁶ — Némishqa qorqisiler, i ishenchi ajizlar! — dédi u we ornidin turup, boran-chapqungha we déngizgha tenbih bériwidi, hemmisi birdinla tinchidi..

²⁷ Muxlislar intayin heyran bolup, bir-birige:

— Bu zadi qandaq ademdu? Hetta boran-chapqunlar we déngizmu uninggha boysunidiken-he! — dep kétishti.

Eysaning jin chaplashqan ikki ademni azad qilishi

Mar. 5:1-20; Luqa 8:26-39

²⁸ Eysa déngizning u qétidiki Gadaraliqlarning yurtigha barghinida, jin chaplashqan ikki kishi görüridin chiqip uninggha aldigha keldi. Ular shunche wehshiy idiki, héchkim bu yerdin ötüşke jür'et qilalmaytti..²⁹ Uni körgende ular:

— I Xudaning Oghli, séning biz bilen néme karing! Sen waqit-saiti kelmeyla bizni qiynighili keldingmu? — dep towlidi.

³⁰ Shu yerdin xéli yiraqta chong bir top tongguz padisi otlap yüretti. ³¹ Jinlar emdi uninggha:

— Eger sen bizni qoghliwetmekchi bolsang, bizni tongguz padisi ichige kirgüzüwetkeysen, — dep yalwurushti.

³² U ulargha:

— Chiqinglar! — déwidi, jinlar chiqip, tongguzlarning ténige kiriwaldi. Mana, pütkül tongguz padisi tik yardin étilip chüshüp, sularda gherq boldi.

³³ Lékin tongguz baqquchilar beder qéchip, sheherge kirip, bu ishning bash-axirini, jümlidin jin chaplashqan kishilerning kechürmishlirini xalayıqqa éytıp bérishiti. ³⁴ We mana, pütün sheherdikiler Eysa bilen körüşkili chiqti. Ular uni körgende, uning özlirining shu rayonidin ayrilip kétishini ötündi.

Eysaning palech késelni kechürüm qilishi we saqaytishi

Mar. 2:1-12; Luqa 5:17-26

9¹ Shuning bilen u kémige chüshüp déngizdin ötüp, özi turghan sheherge qaytip keldi..² We mana, kishiler zembilge yatquzulghan bir palechni uning aldigha élip keldi. Eysa ularning ishenchini körüp héliq palechke:

— Oghlum, yüreklik bol, gunahliring kechürüm qilindi, — dédi.

³ Andin mana, Tewrat ustazliridin beziliri könglide: «Bu adem kupurluq qiliwatidu!» dep oyildi..

⁴ Ularning könglide néme oylawatqanliqini bilgen Eysa ulargha:

— Néme üçün könglünglarda rezil oylarda bolisiler?⁵ «Gunahliring kechürüm qilindi» déyish asanmu yaki «Ornungdin tur, mang!» déyishmu? — dédi we yene ulargha: —⁶ Emma hazir

8:23 Mar. 4:35; Luqa 8:22.

8:26 Ayup 26:12; Zeb. 107:29; Yesh. 51:10.

8:28 «Gadaraliqlar» — yaki «Gérasaliqlar» («Luqa» 8:36ni körüng). «jin chaplashqan ikki kishi görüridin chiqip uninggha aldigha keldi» — «görürdin» — Qanaanda (Pelestinde) köp görür öngkürlerdin yasilidu.

8:28 Mar. 5:1; Luqa 8:26.

9:1 «özi turghan sheher» — Kepernaumni démekchi.

9:1 Mar. 2:3; Luqa 5:18; Ros. 9:33.

9:3 Zeb. 32:5; Yesh. 43:25.

silerning Insan'oghlining yer yüzide gunahlarni kechürüm qilish hoquqigha ige ikenlikini bilishinglar üçün, — u palech késelge: —

Ornungdin tur, orun-körpengni yigishturup öyüngge qayt, — dédi.

⁷ Héliqi adem ornidin turup öyige qaytti. ⁸ Buni körgen top-top ademler qorqushup, insanlarga bundaq hoquqni bergen Xudani ulughlashti.

Eysaning Mattani muxlisliqqa chaqirishi

Mar. 2:13-17; Luqa 5:27-32

⁹ Eysa u yerdin chiqip aldigha kétiwétip, baj yighidighan orunda olturghan, Matta isimlik bir bajgirnı kördi. U uninggha:

— Manga egeshkin! — dédi.

We Matta ornidin turup, uninggha egeshti..

¹⁰ We shundaq boldiki, Eysa Mattaning öyide méhman bolup dastixanda olturghanda, nurghun bajgirlar we gunahkarlarmu kirip, Eysa we uning muxlisleri bilen hemdastixan boldi. ¹¹ Buni körgen Perisiyler uning muxlislerigha:

— Ustazinglar némishqa bajgir we gunahkarlar bilen bir dastixanda yep-ichip olturidu?! — dédi.

¹² Bu gepni anglighan Eysa:

— Saghlam ademler emes, belki bimarlar téwipqa mohtajdur. ¹³ Siler béríp muqeddes yazmildiki: «Izdeydiğinim qurbanlıqlar emes, belki rehim-shepčet» déyilgen shu sözning menisini ögininglar; çünkü men heqqaniylarnı emes, belki gunahkarlarnı chaqirghılı keldim, dédi....

Yéngi konidin üstündur

Mar. 2:18-22; Luqa 5:33-39

¹⁴ Shu waqitlarda, Yehya peyghemberning muxlisleri Eysaning yénigha kélip uninggha:

— Némishqa biz we Perisiyler pat-pat roza tutimiz, lékin sizning muxlisleringiz tutmaydu? — dep sorashti..

¹⁵ Eysa jawaben:

— Toyi boluwatqan yigit téxi toyda hemdastixan oltughan chaghda, toy méhmanliri haza tutup oltursa qandaq bolidu!? Emma shu künler kéliduki, yigit ulardin élip kétilidu, ular shu künde roza tutidu..

¹⁶ Héchkim kona könglekke yéngi rexttin yamaq salmaydu. Undaq qilsa, yéngi yamaq kiriship, kiyimni tartip yirtiweτίdu. Netijide, yirtiq téximu yoghinap kétidu. ¹⁷ Shuningdek, héchkim

9:9 Mar. 2:14; Luqa 5:27.

9:10 «méhman bolup dastixanda olturghanda...» — grék tilida «méhman bolup dastixanda yatqanda». Shu chaghdilarda kishiler dastixan sélinghan shire etrapida yanpashlap yatqan halda ghizalishatti. «nurghun bajgirlar we gunahkarlar» — «bajgirlar» Israilling zéminini ishghal qilghan rimliqlar üçün öz xelqidin baj yighip bérédighan we shu sewebtin nepretke uchrighan Yehudiylar. «gunahkarlar» — Tewrat-Injil boyiche herbir adem gunahkar, elwette. Lékin mushu ayettiki «gunahkarlar» dégen söz, hali chong Perisiyler we Tewrat ustazliri teripidin alahide «gunahkarlar» dep atalghan bajgirlar, pahishe ayallar, hetta sawatsiz kishiler qatarlıqlarnı kózde tutidu.

9:13 «Siler béríp muqeddes yazmildiki: «...» déyilgen shu sözning menisini ögininglar — «Siler béríp: «palani-palani sözler»ni ögininglar» dégen sözler Yehudiy Tewrat ustazlirining bashqılalgha yolyoruq körsetkende eng yaxshi kórédighan ibarilirining biri. Mesihning buni ishlitishi choqum ularni renjitti. Xudaning bu béshariti Tewrat, «Hosh.» 6:6de tépildu. «...heqqaniylarnı emes, belki gunahkarlarnı chaqirghılı keldim» — Mesihning mushu sózide «gunahkarlar» déginı özlirini gunahkar dep tonup yetkenlernı kózde tutidu, elwette. Çünkü hemme adem gunahkardur. «Heqqaniylar» özi heqqaniy dep hésablıghanlarnı kórsitidu. Shunga Mesih ularni chaqiralmaytti.

9:13 Hosh. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 12:7; Mar. 2:17; Luqa 5:32; 19:10; 1Tim. 1:15.

9:14 Mar. 2:18; Luqa 5:33.

9:15 «Toy méhmanliri» — grék tilida «merike zalining perzentliri» dégen ibare bilen ipadiliniđu. «Emma shu künler kéliduki, yigit ulardin élip kétilidu, ular shu künde roza tutidu» — bu sözler Eysaning öz «méhmanlardin élip kétilishi», yéni uning ölümi özige egeshenkerge qayghu-hesret élip kélidighanlıq toghruluq bir bésharitidur.

9:15 2Kor. 11:2.

9:16 «Héchkim kona könglekke yéngi rexttin yamaq salmaydu» — yéngi rext kiriship kétidu, elwette.

yéngi sharabni kona tulumlarga qachilimaydu. Eger undaq qilsa, sharabning échishi bilen tulumlar yérilip kétidu-de, sharabmu tókülüp kétidu hem tulumlarmu kardin chiqidu. Shuning üçhün kishiler yéngi sharabni yéngi tulumlarga qachilaydu; shundaq qilghanda, her ikkilisi saqlinip qalidu..

Eysa bir qizni tirildüridu, bir ayalni saqaytidu

Mar. 5:21-43; Luqa 8:40-56

¹⁸ U Yehyaning muxlisirigha bu sözlerni qiliwatqan waqtida, mana bir hökümdar kélip, uning aldigha bash urup:

— Méning qizim hazirla ölüp ketti; emma siz bérip uninggha qolingizni tegküzüp qoysingiz, u tirilidu, dédi..

¹⁹ Eysa ornidin turup, muxlisiri bilen bille uning keynidin mangdi.

²⁰ We mana, yolda xun tewresh késilige gırıptar bolghinigha on ikki yil bolghan bir ayal Eysa-ning arqisidin kélip, uning tonining péshini silidi..²¹ Chünki u ichide «Uning tonini silisamla, choqum saqiyp kétimen» dep oylighanidi.

²² Emma Eysa keynige burulup, uni körüp:

— Qizim, yüreklik bol, ishenching séni saqaytti! dédi. Shuning bilen u ayal shu saette saqaydi..

²³ Emdi Eysa héliqi hökümdarning öyige kirgende, ney chéliwatqan we haza tutup waysawatqan kishiler topini körüp..²⁴ ulargha:

— Chiqip kétinglar, bu qiz ölmidi, belki uxlawatidu, dédi.

Shuni anglap köpchilik uni mesxire qildi..²⁵ Kishiler chiqiriwétilgendin kéyin, u qizning yénig-ha kirip, uning qolini tutiwidi, qiz ornidin turdi..²⁶ Bu toghrisidiki xewer pütün yurtta pur ketti.

Kor we gacha kishilerning saqaytilishi

²⁷ Eysa u yerdin chiqqanda, ikki qarighu uning keynidin kélip:

— I Dawutning oghli, bizge rehim qilghaysiz! — dep nida qilishti..

²⁸ U öyge kirgendin kéyin, shu ikki qarighu uning aldigha keldi. Eysa ulardin:

— Siler méning bu ishqa qadir ikenlikimge ishinemsiler? — dep soridi.

— I Rebbim, ishinimiz, — dep jawab berdi ular.

²⁹ U qolini ularning közlirige tegküzüp turup:

— Ishenchinglar boyiche bolsun! déwidi,³⁰ Ularning közliri échildi. Eysa ulargha:

Bu ishni héchkimge éyt manglar! dep qattiq tapilidi..³¹ Lékin ular u yerdin chiqipla, uning nam-shöhritini pütkül yurtqa yéyiwetti..

9:17 Mar. 2:22.

9:18 «mana bir hökümdar kélip..» — bu «hökümdar» sinagogning chongi idi («Mar.» 5:22ni körüng). «Méning qizim hazirla ölüp ketti» — bashqa bir terjimisi: «Qizim bu waqqiche ölgen bolsa kérek,....».

9:18 Mar. 5:22; Luqa 8:41.

9:20 Law. 15:25; Mar. 5:25; Luqa 8:43.

9:22 «Qizim, yüreklik bol» — Mesihning «yüreklik bol» déginige qarighanda, ayal bek qorqqan. Némishqa? Uningda xun tewresh késili bolghanliqi üçhün, Tewrat qanuni boyiche özi tegken barliq kishilerni «napak» qilghan bolidu (yeni, uninggha tégip ketkenler ibadetxanigha kirishke, qurbanliq qilishqa waqitliq layaqsiz bolatti). Shuning bilen u etrapniki xalayıqnıla napak qilipla qalmay, belki Mesihning özini «napak» qilghan bolatti.

9:22 Mar. 5:38; Luqa 8:51.

9:23 Mar. 5:38; Luqa 8:51.

9:24 Yuh. 11:11.

9:27 «I Dawutning oghli, bizge rehim qilghaysiz!» — peyghemberlerning bésharetleri boyiche, Qutquzhuchi-Mesih «Dawutning ewladi» bolushi kérek. Shunga Yehudiylar arisida «Dawutning oghli» dégen bu nam Mesihni körsiteti.

9:30 Mat. 12:16; Luqa 5:14.

9:31 Mar. 7:36.

³² Ular chiqip kéliwatqanda, kishiler jin chaplashqan bir gachini uning aldigha élip keldi..

³³ Uninggha chaplashqan jinning heydilishi bilenla, héliqi adem zuwangha keldi. Xalayıq intayın heyranuhes bolup:

— Bundaq ish Israilda zadi körülüp baqmighan, — déyishti.

³⁴ Lékin Perisiyler:

— U jinlarni jinlarning emirige tayinip qoghlaydiken, déyishti..

Eysaning xelqge ichini aghritishliri

³⁵ We Eysa barlıq sheher we yéza-qishlaqlarni kézip, ularning sinagoglirida telim bérıp, ersh padishahliqidiki xush xewerni jakarlidi we herxil késellerni we herxil méyip-ajizlarni saqaytti.. ³⁶ Lékin u top-top ademlerni körüp ulargha ich aghritti, chünki ular xarlinip padichisiz qoy padiliridek panahsiz idi.. ³⁷ Shuning bilen u muxlisirligha:

— Hosul derweqe köp iken, biraq hosul élish üçün ishleydighanlar az iken.. ³⁸ Shunga hosulning Igisidin, Öz hosulingni yighiwélishqa ishlemchilerni jiddiy ewetkeysen, dep tilenglar, — dédi..

Eysaning on ikki rosulini ewetishi

Mar. 3:13-19; 6:7-13; Luqa 6:12-16; 9:1-6

10¹ U on ikki muxlisini yénigha chaqirıp, ulargha napak rohlarni qoghlash we herbir késellikni hem herbir méyip-ajizni saqaytish hoquqini berdi.. ² On ikki rosulning isimliri töwendikiche: Awwal Pétrus depmu atilidighan Simon we uning inisi Andiriyas, andin Zebediyning oghli Yaqup we uning inisi Yuhanna, ³ Filip we Bartolomay, Tomas we bajgir Matta, Alfayning oghli Yaqup we Lebbaus depmu atilidighan Taday, ⁴ milletperwer dep atalghan Simon we kéyin Eysagha satqunluq qilghan Yehuda Ishqariyot..

⁵ Eysa bu on ikkisini xelqning arisigha mundaq tapilap ewetti: —

Yat elliklerning yollirigha chiqmanglar, yaki Samariyeliklerning sheherlirigimu kirmenglar, ⁶ belki ténigen qoy padiliri bolghan Israil jemetidikiler arisigha béringlar.. ⁷ Barghan yéringlarda: «Ersh padishahliqi yéqinliship qaldi!» dep jakarlanglar.. ⁸ Aghriq-silaqlarni saqaytinglar, ölüklerni tirildüringlar, maxaw késellirini saqaytinglar, jinlarni heydiwétinglar. Silerge shapaet xalis bérilgundur, silermu xalis iltipat qilinglar.. ⁹ Belwéghinglarga altun, kümüş we mis pullarni baghlap élip yürmenglar.. ¹⁰ Seper üçün birla yektektin bashqa ne xurjun, ne kesh, ne hasa éliwalmanglar. Chünki xizmetkar öz ish heqqini élishqa heqliqtur..

9:32 Mat. 12:22; Luqa 11:14.

9:34 Mat. 12:24; Mar. 3:22; Luqa 11:15.

9:35 Mar. 6:6; Luqa 13:22.

9:36 Yer. 23:1; Ez. 34:2; Mar. 6:34.

9:37 Luqa 10:2; Yuh. 4:35.

9:38 2Tés. 3:1.

10:1 «napak rohlar» — jinlarni körsitidu.

10:1 Mar. 3:13; Luqa 6:13; 9:1.

10:3 «Filip we Bartolomay,...» — «Bartolomay»ning bashqa bir ismi «Nataniyel» bolushi mumkin («Yuh.» 1:45). «Lebbaus depmu atilidighan Taday» — Injildiki bezi kona köchürimilerde peqet «Taday» déyilidu.

10:4 «milletperwer dep atalghan Simon» — yaki, «Qanaanlıq Simon». «Yehudiy milletperwerler» wetinini Rim impériyesidin azad qilish üçün zorawanlıq bilen küresh qilghuchilar idi.

10:6 Ros. 3:26; 13:26,46.

10:7 Luqa 9:2.

10:8 «Silerge shapaet xalis bérilgundur, silermu xalis iltipat qilinglar» — grék tilida peqet: «Silerge xalis bérilgundur, silermu xalis béringlar» bilen ipadilinidu.

10:8 Luqa 10:9; Ros. 8:18,20.

10:9 Mar. 6:8; Luqa 9:3; 22:35.

10:10 «xurjun» — yaki «tilemchining xaltisi».

10:10 Law. 19:13; Qan. 24:14; 25:4; Luqa 10:7; 1Kor. 9:4,14; 1Tim. 5:18.

¹¹ Herqaysi sheher yoki yézigha barghan waqtinglarda, aldi bilen shu yerde kimning hõrmetke layiq mötiwer ikenlikini soranglar; shundaq kishini tapqanda, u yerdin ketküche uning öyidila turunglar..¹² Birer öyge kirgininglarda, ulargha salam béringlar..¹³ Eger u ailidikiler hõrmetke layiq mötiwer kishiler bolsa, tiligen amanliqinglar ulargha ijabet bolsun; eger ular layiq bolmisa, tiligen amanliqinglar özünglarga qaytsun..¹⁴ Silerni qobul qilmighan, sözliringlarni anglimighan kimdekim bolsa, ularning öyidin yaki shu sheherdin ketkininglarda, ayighinglardiki topini qéqiwétinglar..¹⁵ Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, qiyamet künide Sodom we Gomorra zéminidikilerning hali shu sheherdikilerningkidin yénik bolidu..

Kelgüsidi ziyanekshlik

Mar. 9:41; 13:9-13; Luqa 12:2-9; 12:51-53; 14:26,27; 21:12-17

¹⁶ Mana, men silerni qoylarni bõrilerning arisigha ewetkendek ewetimen. Shunga, yilandek sezgür, paxtektek sap dilliq bolunglar..¹⁷ Insanlardin pexes bolunglar; chünki ular silerni tutuwélip sot mehkimilirige tapshurup béridu, sinagoglirida qamchilaydu..¹⁸ Ular we shundaqla yat ellikler üçün bir guwahliq bolushqa, siler méning sewebimdin emirler we padishahlar aldigha élip bérilip soraqqa tartilisiler..¹⁹ Lékin ular silerni soraqqa tartqan waqtida, qandaq jawab bérish yaki néme jawab bérishdin ensirep ketmenglar. Chünki shu waqti-saitide éytish tégishlik sözler silerge teminlinidu..²⁰ Chünki sözligüchi özunglar emes, belki Atanglarning rohi siler arqiliq sözleydu.

²¹ Qérindash qérindishigha, ata balisigha xainliq qilip, ölümge tutup béridu. Balilarmu ata-ani-sigha qarshi chiqip, ularni ölümge mehkum qilduridu..²² Shundaqla siler méning namim tüpeylidin hemme ademning nepritige uchraysiler. Lékin axirghiche berdashliq bergenler bolsa qutquzulidu..²³ Ular silerge bu sheherde ziyankeshlik qilsa, yene bir sheherge qéchip béringlar. Chünki men silerge shuni berheq éytip qoyayki, Insan'oghli qaytip kelgüche siler Israilning barliq sheherlirini arilash wezipinglar tügimeydu..

10:11 «U yerdin ketküche uning öyidila turunglar» — bu emrde chong danaliq bar. Bu ikki sewebtin éytilghan bolushi mumkin: — (1) kona zamanlarda köp diniy wez éytquchilar öymu-öy yoqlap pul tileytti; lékin Eysaning muxlisiri héch tilemchilik qilmasliqi kérek; (2) ular öymu-öy köchüp yürse, xelqte bir-birige qarap hertürlük heset-guman peyda bolushimu mumkin — «Némishqa ular bizning öyde qonmaydu?» yaki «némishqa ular bizning öyidin köchüp kétidu?» dégendek.

10:11 Mar. 6:10; Luqa 9:4; 10:8.

10:12 «Birer öyge kirgininglarda, ulargha salam béringlar» — oqurmenlerge ayanki, «salam» (ibraniiy tilida «shalom») dégen sözning menisi «(Sanga) xatirjemlik-amanliq tileymen».

10:13 «Eger u ailidikiler hõrmetke layiq mötiwer kishiler bolsa» — yaki «salamgha layiq bolghanlar bolsa». «eger ular layiq bolmisa, tiligen amanliqinglar özünglarga qaytsun» — mushu kishilerning layiq ikenliki we shundaqla ularning üstige muxlislar tiligen amanliqing chüshüsh-chüshmesliki ularning muxlisarlarni qobul qilghan-qilmighanliqi bilen baghliq idi. 14-ayetni körüng.

10:14 «ularning öyidin yaki shu sheherdin ketkininglarda, ayighinglardiki topini qéqiwétinglar» — «ayaghdiiki topini qéqiwétish» dégen isharet «bizning siler bilen munasiwétimiz yoq», dégeni bildürüp, Xudaning sözini ret qilghanlarga qattiq agahlandurush idi.

10:14 Mar. 6:11; Luqa 9:5; Ros. 13:51; 18:6.

10:15 «Sodom we Gomorra» — Ibrahim peyghember zamanidiki ikki sheher bolup, shu sheherlerning ademleri oxshash hemjinsliq zinaxorluqigha (bechchiwazliqqa) qattiq bérilip gunahqa patqanliqtin, Xuda bu sheherlerni ademleri bilen qoshup ot chüshürüp yoqatqan.

10:15 Mar. 6:11; Luqa 10:12.

10:16 «yilandek sezgür... bolunglar» — grék tilida «yilandek aqilane ... bolunglar».

10:16 Luqa 10:3.

10:17 «ular silerni tutuwélip sot mehkimilirige tapshurup béridu» — «sot mehkimiliri» Yehudiylarning mehkimilirini we belkim bashqa xerhil soraqxanilarni körsitidu.

10:17 Mat. 24:9; Luqa 21:12; Yuh. 15:20; 16:2; Weh. 2:1.

10:18 Ros. 24:1; 25:4.

10:19 Mar. 13:11; Luqa 12:11; 21:14.

10:21 Mik. 7:2, 5; Luqa 21:16.

10:22 Mat. 24:13; Mar. 13:13; Luqa 21:19; Weh. 2:10; 3:10.

10:23 Mat. 2:13; 4:12; 12:15; Ros. 8:1; 9:25; 14:6.

²⁴ Muxlis ustazidin, qul xojayinidin üstün turmaydu...²⁵ Muxlis ustazigha oxshash bolsa, qul xojayinigha oxshash bolsa razi bolsun. Ular öyning igisini «Beelzibul» dep tillighan yerde, uning öyidikilirini téximu qattiq haqaretlimemdu?..

²⁶ Shunga ulardin qorqmanglar; chünki héchqandaq yépiq qoyulghan ish ashkarilanmay qalmaydu, we héchqandaq mexpiy ish ayan bolmay qalmaydu..

²⁷ Méning silerge qaranghuda éytidighanlirimni yoruqta éytiwéringlar. Quliqinglarga pi-chirlap éytilghanlarni ögzilerde jakarlanglar. ²⁸ Tenni öltürsimu, lékin ademning jan-rohini öltürelmeydighanlardin qorqmanglar; eksiche, ten we jan-rohni dozaxta halak qilishqa qadir bolghuchidin qorqunglar...²⁹ Ikki qushqachni bir tiyinge sétiwalghili bolidughu? Lékin ulardin birimu Atanglarsiz yerge chüshmeydu...³⁰ Emma siler bolsanglar, hetta herbir tal chéchinglarmu sanalghandur...³¹ Shunga, qorqmanglar. Siler nurghunlighan qushqachtinmu qimmetliktursiler!³² Shunga, méni insanlarning aldida étirap qilghanlarning herbirini menmu ershtiki Atamning aldida étirap qilimen; ³³ Biraq insanlarning aldida mendin tanghanlarning herbiridin menmu ershtiki Atam aldida tanimen.

Muxlis bolghini üçün ziyankeshlikke uchrishi mumkin

³⁴ Méning dunyagha kélishimni tinchliq élip kélish üçündür, dep oylap qalmanglar. Men tinchliq emes, belki qilichni yürgürüşke keldim...³⁵ Chünki méning kélishim «Oghulni atisigha, qizni anisigha, kélinni qéynanisigha qarshi chiqirish» üçün bolidu...³⁶ Shuning bilen «Ademning dühmenliri öz ailisidiki kishiler bolidu»..

³⁷ Ata-anisini mendinmu eziz köridighanlar manga munasip emestur. Öz oghul-qizini mendinmu eziz köridighanlarmu manga munasip emes...³⁸ Özining kréstini kötürüp, manga egeshmigenlermu manga munasip emes...³⁹ Öz hayatini ayaydighan kishi uningdin mehrum bolidu;

10:24 «muxlis ustazidin, qul xojayinidin üstün turmaydu» — bu sirliq söz belkim muxlislar Mesihke toluq egeshse, uninggha oxshash azab-oqubetni körüleydu, dégen menini öz ichige alidu.

10:24 Luqa 6:40; Yuh. 13:16; 15:20.

10:25 «Ular öyning igisini «beelzibul» dep tillighan yerde...» — «öyning igisi» Eysa özi, elwette. «Beelzibul» — jinlarning padishahi Sheytanning yene bir ismi. Eysa özi xelq arisida «alqishliq» bolmisa uninggha egeshkenlermu uninggha oxshash haqaretke uchrashqa razi bolushi kérek, elwette; hetta bu ishni «Xuda Öz nami üçün bizge haqaretke uchrashqa imtiyaz berdi» dep hésablash kérek («Fil.» 1:29ni körüng).

10:25 Mat. 9:34; 12:24; Mar. 3:22; Luqa 11:15; Yuh. 8:48.

10:26 Ayup 12:22; Yesh. 8:12; Yer. 1:8; Mar. 4:22; Luqa 8:17; 12:2.

10:28 «lékin ademning jan-rohini öltürelmeydighanlardin qorqmanglar...» — mushu ayette «roh-jan» insanlarning rohiy qismini, yeni ichki dunyasini körsitidu.

10:28 Yer. 1:8; Luqa 12:4.

10:29 «Ikki qushqachni bir tiyinge sétiwalghili bolidughu?» — «bir tiyin» grék tilida «assariyon». Shu dewrdiki bir ishchining künlik heqqi bolghan «dinarius»ning 1/16 qismi idi.

10:30 1Sam. 14:45.

10:32 Mar. 8:38; Luqa 9:26; 12:8; 2Tim. 2:12.

10:34 «... Men tinchliq emes, belki qilichni yürgürüşke keldim» — 5:38-48de xatirlengendek, Eysaning étiqadchilarni urushmasliqqa dewet qilidighan telimige asasen, étiqadchilar qoligha qilich élishigha bolmaydu shunga mushu ayettiki «qilich» (Xudaning sözlirige renjiydighan ademning qolida bolup) étiqadchilargha qarshi chiqqan qilichni, yaki köchme menide «jédel-majira»ni körsetken bolsa kérek.

10:34 Luqa 12:51.

10:35 Mik. 7:6.

10:36 «Shuning bilen «Ademning dühmenliri öz ailisidiki kishiler bolidu» — mushu sözler Tewrat «Mik.» 7:6din élinghan.

10:36 Zeb. 41:9; 55:12-14; Yuh. 13:18.

10:37 Luqa 14:26.

10:38 «Özining kréstini kötürüp, manga egeshmigenlermu manga munasip emes» — rimliqlar teripidin ölüm jazasi bérilgenler mixlinidighan kréstni müriside kötürüp jaza meydanigha baratti. Kréstlinish ademni qiynaydighan, intayin dehshtelik we ahanetlik ölüm jaza usuli bolup, «özining kréstini kötürüş» dégenning köp meniliri ichide töwendiklernimu oz ichige alsa kérek: (1) Eysa Mesih üçün azab-oqubet tartishqa, (2) til-ahamet ishtishke, (3) Xudaning iradisinin emelge ashurulushi üçün zörür tépilghanda, «öz-özini ölüm jzasigha höküm qilghandek» özining arzu-heweslirini ret qilishqa teyyar bolush.

10:38 Mat. 16:24; Mar. 8:34; Luqa 9:23; 14:27.

men üçhün öz hayatidin mehrum bolghan kishi uninggha érishidu..⁴⁰ Silerni qobul qilghanlar ménimu qobul qilghan bolidu; méni qobul qilghanlar bolsa méni ewetküchinimu qobul qilghan bolidu..⁴¹ Bir peyghemberni peyghemberlik salahiyitide qobul qilghan kishi peyghemberge xas bolghan in'amgha érishidu. Heqqaniy ademni u heqqaniy iken dep bilip qobul qilghanlar heqqaniy ademge xas bolghan in'amgha érishidu..⁴² Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, méning bu shakichikirimdin eng kichiki birini méning muxlisim dep bilip uninggha hetta peqet birer chine soghuq su bergen kishimu jezmen özige layiq in'amdin mehrum bolmaydu..

Yehya peyghemberning gumaniy soali

Luqa 7:18-35

11¹ Eysa on ikki muxlisigha bu ishlarni tapilap bolghandin kéyin, özimu shu yerdiki herqaysi sheherlerde telim bérish we Xudaning kalamini jakarlash üçhün u yerdin ketti..

² Zindangha solanghan Yehya peyghember Mesihning qilghan emellirini anglap, muxlisirini ewetip, ular arqiliq Eysadin: ³ «Kélishi muqerrér zat özüngmu, yaki bashqa birsini kütüshimiz kérekmu?» — dep soridi..

⁴ Eysa ulargha jawab béríp mundaq dédi:

— Yehyaning yénigha qaytip béríp, öz anglawatqanliringlarni we körüwatqanliringlarni bayan qilip —⁵ Korlar köreleydighan we tokurlar mangalaydighan boldi, maxaw késili bolghanlar sa-qaytildi, gaslar angliyalaydighan boldi, ölgenlermu tirildürüldi we kembeghellerge xush xewer jakarlandi» — dep éytinglar. ⁶ we uninggha yene: «Mendin gumanlanmay putliship ketmigen kishi bolsa bextliktur!» dep qoyunglar, — dédi..

⁷ Ular ketkende, Eysa top-top ademlerge Yehya toghruluq sözleshke bashlidi:

— «Siler esli Yehyani izdep chölge barghininglarda, zadi némini körgili bardinglar? Shamalda yelpünüp turghan qomushnimu? ⁸ Yaki ésil kiyingen bir erbabnimu? Mana, ésil kiyimlerni kiyenler xan ordiliridin tépildughu!⁹ Emdi siler néme körgili bardinglar? Bir peyghembernimu? Durus, emma men shuni silerge éytip qoyayki, bu bolsa peyghemberdinmu üstün bir bolghuchidur. ¹⁰ Chünki muqeddes yazmildiki: —

«Mana, yüz aldinggha elchimni ewetimen;

U séning aldingda yolungni teyyarlaydu»

— dep pütülgen söz del uning toghrisida pütülgendur..¹¹ Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, ayallardin tughulghanlar arisida chömüldürgüchi Yehyadinmu ulughi turghuzulghini yoq; emma ersh padishahliqidiki eng kichik bolghinimu uningdin ulugh turidu.

10:39 Mat. 16:25; Mar. 8:35; Luqa 9:24; 17:33; Yuh. 12:25.

10:40 Luqa 10:16; Yuh. 13:20.

10:41 «Bir peyghemberni peyghemberlik salahiyitide qobul qilghan kishi» — démek, uning peyghember ikenliki, Xudaning sözini yetküzgenliki sewebidin uni qobul qilghan kishini körsitidu.

10:41 1Pad. 17:10; 18:4; 2Pad. 4:8.

10:42 Mat. 25:40; Mar. 9:41; Ibr. 6:10.

11:1 «özimu shu yerdiki herqaysi sheherlerde telim bérish ... üçhün u yerdin ketti» — «shu yer» Galiliyeni démekchi.

11:2 Luqa 7:18.

11:3 «Kélishi muqerrér zat özüngmu, yaki bashqa birsini kütüshimiz kérekmu?» — «Kélishi muqerrér zat» bolsa Xuda wede qilghan Qutquzhuchi-Mesih, elwette. Yehya özi Mesihning yolini teyyarlash üçhün uning aldisida ewetilgen; shuning bilen u: — «Sen biz kütken kishimusen» dep gumanlinip soraydu.

11:5 Yesh. 29:18; 35:5; 61:1; Luqa 4:18.

11:6 «we uninggha yene: «Mendin gumanlanmay putliship ketmigen kishi bolsa bextliktur!» dep qoyunglar» — Yehya peyghember zindanda yétip: «Eysa Qutquzhuchi-Mesih bolsa némishqa méni zindandin qutquzmighan?» — dep gumanlanghan bolsa kérek idi. Yehyaning bu soali toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

11:7 Luqa 7:24.

11:10 «Mana, yüz aldinggha elchimni ewetimen; u séning aldingda yolungni teyyarlaydu» — Tewrat, «Mal.» 3:1, «Yesh.» 40:3.

11:10 Mis. 23:20; Mal. 3:1; Mar. 1:2; Luqa 7:27.

¹² Emma chömüldürgüchi Yehya otturigha chiqqan künlerdin bügünki küngiche, ersh padishahliqigha kirish yoli shiddet bilen échildi we kishiler uni shiddet bilen tutuwalidu.....

¹³ Chünki barliq peyghemberlarning bésharet bérish xizmiti, shundaqla Tewrattiki yazmilar arqiliq bésharet yetküzülush xizmiti Yehya bilen axirlishidu. ¹⁴ We eger shu sözni qobul qilalisanglar, «qaytip kélishi muqerrer bolghan Ilyas peyghember» bolsa, Yehyaning ózidur..... ¹⁵ Anglighudek quliqu barlar buni anglisun!

¹⁶ Lékin bu dewrdiki kishilerni zadi kimlerge oxshitay? Ular xuddi reste-bazarlarda olturwélip, bir-birige:.. ¹⁷ «Biz silerge sunay chélip bersekmu, ussult oynimidinglar», «Matem pedisige chélip bersekmu, yigha-zar qilmidinglar» dep qaqshaydighan tuturuqsiz balilargha oxshaydu. ¹⁸ Chünki Yehya kélip ziyapette olturmaytti, sharab ichmeytti. Shuning bilen, ular: «Uninggha jin chaplishiptu» déyishidu..... ¹⁹ Insan'oghli bolsa kélip hem yeydu hem ichidu we mana, ular: «Taza bir toymas we bir meyxor iken. U bajgillar we gunahkarlarning dosti» déyishidu. Lékin danaliq bolsa öz perzentliri arqiliq durus dep tonulidu»..

Eysani chetke qaqqan sheherler

Luqa 10:13-15

²⁰ Andin u özi köp möjizilerni körsetken sheherlerde turuwatqanlarni towa qilmighanliqi üchün eyiblep, mundaq dédi: —

²¹ Halinglarga way, ey Qorazniqlar! Halinglarga way, ey Beyt-Saidaliqlar! Chünki silerde körsitilgen möjiziler Tur we Zidon sheherliride körsitilgen bolsa, u yerlerdikiler xéli burunla böz kiyimige yögünip, külgé milinip towa qilghan bolatti..... ²² Men silerge shuni éytip qoyayki, qiyamet künide Tur we Zidondikilerning köridighini silerningkidin yénik bolidu.. ²³ Ey ershke kötürülgen Kepernahumluqlar! Silér tehtisaragha chüshürülsiler. Chünki aranglarda yartilghan möjiziler Sodomda yartilghan bolsa, u sheher bügüngiche halak bolmighan bolatti..

11:12 «Ersh padishahliqigha kirish yoli shiddet bilen échildi we kishiler uni shiddet bilen tutuwalidu» — bashqa bir terjimisi: «Ersh padishahliqi zorawanliqqa uchrimaqta. Zorawanlar uninggha hujum qilmaqta». Biraq bizningche bu aytning menisi asasen «Xudaning padishahliqigha kirish asan emes; chünki uninggha herxil hujumlar qilinidu; lékin hujumgha berdashliq bérishke teyyar, iradisi qet'iy ademler uninggha ige bolidu». Yene «Luqa» 16:16ni körüng. Bizningche yene, 12-14-ayetler «Mik.» 2:12-13 bilen munasiwetliktur. «Mikah»diki «qoshumche söz»nimu körüng.

11:12 Luqa 16:16.

11:14 «We eger shu sözni qobul qilalisanglar, «qaytip kélishi muqerrer bolghan Ilyas peyghember» bolsa, Yehyaning ózidur» — Tewratta, yeni «Mal.» 4:5-6de, Qutquzhuchi-Mesihning meydangha chiqishidin awwal Ilyas peyghember Mesihning yolini teyyarlash üchün qaytip kélidighanliqi körsitilidu. Yehudiylar Mesihning kélishini kütkechke, bu bésharetke asasen Ilyasning awwal kélishini kütüwatqanidi. Yehya peyghember Ilyas peyghemberdek küch-qudret bilen kelgen («Luqa» 1:13-17ni körüng). Shunga Mesih Eysa bu bésharet uning arqiliq emelge ashqan, dep éytidu. Uning üstige, (Yehudiylar xelqi «awwalqi Ilyas» bolghan Yehyaning xewirini ret qilghan bolghachqa) Mesihning qiyamet künide dunyagha qaytip kélishidin awwalmu Ilyas peyghember özi qaytidin peyda bolidu dep ishenchimiz bar (yene «Mal.» 4:5-6ni we «Mar.» 9:11-13nimu körüng).

11:14 Mal. 3:23; Luqa 1:17.

11:16 Luqa 7:31.

11:18 «Yehya kélip ziyapette olturmaytti, sharab ichmeytti» — grék tilida «Yehya kélip, ne yémeydu ne ichmeydu». Oqurmenlarning éside barki, Yehya peyghember intayin ghorigil ozuqlinatti, pat-pat roza tutatti. «Mat.» 3:4ni körüng.

11:18 Mat. 3:4; Mar. 1:6.

11:19 «Lékin danaliq bolsa öz perzentliri arqiliq durus dep tonulidu» — yaki «Danaliq bolsa öz ish-méwiliri arqiliq durus dep tonulidu». Bu qisqa ayet üstide we uningdiki köp muhim prinsiplar toghrisida «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

11:20 Luqa 10:13.

11:21 «Silerde körsitilgen möjiziler Tur we Zidon sheherliride körsitilgen bolsa...» — Tur we Zidon esli butperes «yat eller»ning sheherliri idi. Mesilen, «Ezakiyal» 26-29-babni körüng — ikki sheher bu bablarda gunahliri tüpeylidin eyiblinidu. «Zidon» grék tilida «Sidon» déyilidu. «U yerlerdikiler xéli burunla böz kiyimige yögünip, külgé milinip towa qilghan bolatti» — «bözge (matagha) yögünip, külgé milinish» — kona zamanlarda qattiq pushayman qilish, gunahlargha towa qilishning bir ipadisi idi.

11:21 2Sam. 13:19; 2Pad. 6:30; 19:1.

11:22 Mat. 10:15.

11:23 «Ey ershke kötürülgen Kepernahumluqlar!» — bashqa birxil terjimisi: «Ey silér Kepernahumluqlar! Asmangha chiqmaqchiminglar?». Lékin bizningche «asmangha kötürülgen» dégini toghra bolup, bu söz Eysa ularning arisida

²⁴ Emma men silerge shuni éytip qoyayki, qiyamet künide Sodom zéminidikilarning köridighini silerngikidinmu yénik bolidu..

Eysaning xushalliqi

Luqa 10:21-22

²⁵ Shu waqitlarda, Eysa bu ishlargha qarap mundaq dédi:

— Asman-zémin Igisi i Ata! Sen bu heqiqetlerni danishmen we eqilliqlardin yoshurup, sebiy balilargha ashkarilighanliqning üçün Sanga medhiyiler oquymen! ²⁶ Berheq, i Ata, neziringde bundaq qilish rawa idi.

²⁷ Hemme manga Atamdin teqdim qilindi; Oghulni Atidin bashqa héchkim tonumaydu, we Atinimu Oghul we Oghul ashkarilashni layiq körgen kishilerdin bashqa héchkim tonumaydu..

²⁸ Ey japakeshler we éghir yük yüklengen hemminglar! Méning yéningha kélinglar, men silerge aramliq bérey. ²⁹ Méning boyunturuqumni kiyip, mendin öginginglar; chünki men mömin we kemtermen; shundaq qilghanda, könglünglar aram tapidu.. ³⁰ Chünki méning boyunturuqumda bolush asan, méning artidighan yüküm yéniktur..

Eysa «Shabat»ning Igisidur

«Shabat küni» toghruluq 1-ayettiki izahatni körüng

Mar. 2:23-28; Luqa 6:1-5

12 ¹ Shu chaghlarda bir shabat küni, Eysa bughdayliqlardin ötüp kétiwatatti. Qorsiqi échip ketken muxlisliri bashaqlarni üzüp, yéyishke bashlidi.. ² Lékin buni körgen Perisiyler uninggha:

— Qara, muxlisliring shabat küni Tewratqa cheklengen ishni qiliwatidu, déyishti..

³ Biraq u ulargha:

— Dawut we uning hemrahlirining ach qalghanda néme qilghanliqini muqeddes yazmildardin oqumighanmusiler?.. ⁴ U Xudaning öyige kirip, Xudagha atalghan, shundaqla özi we hemrahli-righa nisbeten Tewrat qanuni boyiche yéyishke bolmaydighan «teqdim nanlar»ni sorap élip, ularni hemrahliri bilen bille yégen. Eslide bu nanlarni peqet kahinlarning yéyishigila bolatti..

⁵ Siler Tewrattin shuni oqup baqmighansilerki, ibadetxanida ishleydighan kahinlar shabat

bolghanliqtin ulargha körsitilgen zor imtiyaz-iltipatni körsitidu.

«Sodom shehiri» — 10:15ni, «Yar.» 18:16-19:29ni

körüng.

11:24 Mat. 10:15.

11:25 Ayup 5:12; Yesh. 29:14; Luqa 10:21; 1Kor. 1:19; 2:7, 8.

11:27 Mat. 28:18; Luqa 10:22; Yuh. 1:18; 3:35; 6:46.

11:29 Zeb. 45:4; Yer. 6:16; Zek. 9:9

11:30 1Yuha. 5:3.

12:1 «shabat küni» — shenbe küni, Tewrat kaléndari boyiche heptining yettinchi küni bolup, Musa peyghemberge chüshürilgen qanun boyiche Israildiki herbir insan we mal-charwırlarmu shu küni herqandaq ish-xizmet qilmay, dem élishi kérek idi. Tebirlernimu körüng.

12:1 Qan. 23:24; Mar. 2:23; Luqa 6:1.

12:2 «muxlisliring shabat küni Tewratqa cheklengen ishni qiliwatidu» — «cheklengen ish» toghruluq — Tewrat qanunida cheklengen. Tewrat qanuni boyiche dem élish küni «xaman tépish» «xizmet» dep qarilip, qanungha xilapliq ish dep hésablinishi kérek idi, elwette. Perisiyler muxlislarning danlarni yéyish üçün aqlishini «xaman tepkenlikke barawer» dep qarighan. Emdi bashaqlarni üzüp yéyish ziraetlerge orghaq sélish bilen oxshashmu yaki oxshash emesmu, buninggha oqurmenler Mesihning jawabini oqup özi birnéme désun! «Qoshumche söz»imizde mushu weqe toghruluq izahatlimizni körüng.

12:2 Mis. 20:10.

12:3 «Dawut we uning hemrahlirining ach qalghanda néme qilghanliqini muqeddes yazmildardin oqumighanmusiler?» — «Oqumighanmusiler?» dégen söz Perisiylarning daim reqibiliridin soraydighan soal shekli idi.

12:4 «Dawut Xudaning öyige kirip, Xudagha atalghan, shundaqla özi we hemrahlirigha nisbeten Tewrat qanuni boyiche yéyishke bolmaydighan «teqdim nanlar»ni sorap élip, ularni hemrahliri bilen bille yégen» — bu weqe «1Sam.» 21:1-7de xatirlengen.

12:4 Mis. 29:33; Law. 24:9; 1Sam. 21:6.

künliri ishlep shabat tertipini buzsimu, gunahqa buyrulmaydu.⁶ Biraq men shuni silerge éytip qoyayki, bu yerde ibadetxanidinmu ulugh birsi bar.⁷ Emdilikte eger siler Xudaning «muqeddes yazmilarda: «Izdeydinginim qurbanliqlar emes, belki rehim-shepquet» déyilgen shu sözining menisini bilgen bolsanglar, bigunah kishilerni gunahkar dep békitmeytinglar.⁸ Chünki In-san'oghli shabat künining Igisidur.

Shabat künide bimarni saqaytishqa bolamdu?

Mar. 3:1-6; Luqa 6:6-11

⁹ U u yerdin ayrilip, ularning sinagogigiga kirdi.¹⁰ We mana, u yerde bir qoli yégilep qalghan bir adem bar idi. Ular uning üstidin erz qilishqa seweb tapmaqchi bolup uningdin:

— Shabat küni késel saqaytish Tewrat qanunigha uyghunmu? — dep soridi.

¹¹ Lékin u ulargha mundaq jawab berdi:

— Birsinglarning qoyi shabat küni origha chüshüp ketse, uni derhal tartip chiqiriwalmaydighan adem barmidu?¹² Insan bolsa qoydin shunche etibarliqtur! Shunga, shabat küni yaxshiliq qilish Tewrat qanunigha uyghundur.¹³ Andin u héliqi késelge:

— Qolungni uzat, — dédi. U qolini uzitishi bilenla qoli ikkinchi qoligha oxshash eslige keltürüldi.

¹⁴ Biraq Perisiyler tashqirigha chiqip, uni qandaq yoqitish heqqide meslihet qilishti.

Xuda tallighan qul

¹⁵ Emma Eysa buni biliwélip u yerdin ayrildi. Top-top kishiler uninggha egiship mangdi. U ularning hemmisini saqaytti;¹⁶ andin ulargha özining salahyitini ashkarilimasliqni qattiq tapilidi.

¹⁷ Buning bilen Yeshaya peyghember arqiliq yetküzülgén munu sözler emelge ashuruldi:

¹⁸ — «Qaranglar, mana Men tallighan Öz qulum!

Méning söyümlükim, dilimning söyügingini!

Men Öz Rohimni uning wujudigha qondurimen,

Shuning bilen u ellerge höküim-heqiqetni jakarlaydu.

12:5 Chöl. 28:9.

12:6 2Tar. 6:18.

12:7 «Izdeydinginim qurbanliqlar emes, belki rehim-shepquet» — «Hosh.» 6:6din élinghan söz (9:13nimu körüng).

12:7 Hosh. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 9:13; 23:23.

12:8 Mar. 2:28; Luqa 6:5.

12:9 «U u yerdin ayrilip, ularning sinagogigiga kirdi» — «ular» bolsa yuqirida tilgha élinghan «Perisiyler»ni körsetken bolushi kérek.

12:9 Mar. 3:1; Luqa 6:6.

12:10 Luqa 14:3.

12:11 Mis. 23:4; Qan. 22:4.

12:12 Yar. 1:27.

12:13 «U qolini uzitishi bilenla qoli ikkinchi qoligha oxshash eslige keltürüldi» — «eslige keltürüldi» dégen péilning «mejhaul shekli» bolup, bizge bu ishni Xuda ézi qilghan, dégeni uqturidu. Emdi ular bu möjize «shabat künide yaritilghanliq» üçün zadi kimni eyiblimekchi?

12:14 Mar. 3:6; Yuh. 5:18; 10:39; 11:53.

12:15 Mat. 10:23.

12:16 Mat. 9:30; Luqa 5:14.

12:18 «Shuning bilen u ellerge höküim-heqiqetni jakarlaydu» — «Yesh.» 42-babtili izahtlarnimu körüng.

—«Eller» bolsa mushu yerde «yat eller», yeni barliq Yexudiý emeslerni, jahandiki barliq milletlerni körsitidu.

—«Höküm-heqiqet» dégenning menisi toghruluq: — bu söz ibraniy tilida (Tewrattiki eyini bésharette) «mishpat» déyilidu, u töt jehetni öz ichige alidu, yeni Xudaning «heqqaniy quli»ning: —

—(1) Xudaning butlar toghruluq hökümi, yeni «Xuda dégen tirik hem birdur, butlar yoqtin bolghan nerse» dégen heqiqetni élip kélishini (heqiqetsizler heqiqetke érishidu).

—(2) Xudaning adil qanun-permanlirining xewirini yetküzüp, chüshendürüp bérishini;

—(3) herxil xata uqumlarini we közqarashlarni tüzitip toghra közqarashlarni yetküzüshini;

—(4) adaletsizlikni tüzitip, uwal bolghanlarga adaletni yetküzüshini körsitidu.

12:18 Yesh. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17.

¹⁹ U ne talash-tartish qilmaydu ne chuqan kötürmeydu, Kochilarda uning kötürgen awazini héch anglighuchi bolmaydu.

²⁰ Taki u ghelibe bilen toghra hökümlerni chiqarghuche, Yanjilghan qomushni sundurmaydu, tütep öchey dep qalghan pilikni öchürmeydu;

²¹ We eller uning namigha ümid baghlaydu»..

Muqeddes Rohqa kupurluq qilish

Mar. 3:20-30; Luqa 11:14-23; 12:10

²² Shu chaghda, uning aldigha jin chaplishiwalghan kor we gacha biri élip kélindi. U uni sa-qaytti, kor gachini sözliyeleydighan we köreleydighan qildi. ²³ Barliq xalayıq heyran bolushup: — Ejeba, bu Dawutning oghlimidu? — déyishti..

²⁴ Lékin Perisiyler bu sözni anglap:

— U peqet jinlarning emiri bolghan Beelzibubqa tayinip jinlarni qoghliwétidiken, déyishti..

²⁵ Lékin u ularning néme oylawatqanliqini bilip ulargha mundaq dédi:

— Öz ichidin bölünüp ozara soqushqan herqandaq padishahliq weyran bolidu; herqandaq she-her yaki aile öz ichidin bölünüp özara soqushsa zawallıqqa yüz tutidu. ²⁶ Eger Sheytan Sheytanni qoghliisa, u öz-özige qarshi chiqqan bolidu. Undaqta, uning padishahliqi qandaqmu put tirep turalisun? ²⁷ Eger men jinlarni Beelzibulgha tayinip qoghliisam, silerning perzentliringlar kimgé tayinip jinlarni qoghlaydu?! Shunga ular silér toghruluq höküm chiqarsun! ²⁸ Lékin men Xudaning Rohigha tayinip jinlarni qoghlihan bolsam, undaqta Xudaning padishahliqi der-weqe üstünlargha chüshüp namayan boldi.

²⁹ Bir kishi küchtüggür birsining öyige kirip, uning mal-mülkini qandaq bulap kételisun? Pe-qet u shu küchtüggürni awwal baghliyalisa, andin öyini bulang-talang qilalaydu..

³⁰ Men terepte turmighanlar manga qarshi turghuchidur. Men terepke ademlerni yighmighuchi-lar bolsa tozutuwetküchidur.

³¹ Shuning üçhün men silerge shuni éytıp qoyayki, insanlarning ötküzgen hertürlük gunahliri we qilghan kupurluqlirining hemmisini kechürüşke bolidu. Biraq Muqeddes Rohqa kupurluq qilish héch kechürülmeydu.. ³² Insan'oghliha qarshi söz qilghan kimdekim bolsa kechürümge érisheleydu; lékin Muqeddes Rohqa qarshi gep qilghanlar bolsa bu dunyadimu, u dunyadimu kechürümge érishelmeydu..

12:20 «Taki u ghelibe bilen toghra hökümlerni chiqarghuche...» — «höküm-heqiqet» dégenning menisi toghruluq yuqirıqi 19-ayettiki izahatni körüng.

12:21 Yesh. 42:1-4.

12:22 Mat. 9:32; Luqa 11:14.

12:23 Yuh. 4:29.

12:24 Mat. 9:34; Mar. 3:22; Luqa 11:15.

12:27 «Eger men jinlarni Beelzibulgha tayinip qoghliisam, silerning perzentliringlar kimgé tayinip jinlarni qoghlaydu?! Shunga ular silér toghruluq höküm chiqarsun!» — bu sözning ikki sherhi bar: —

—(1) «silerning perzentliringlar» — bu Perisiylerning öz talip-egeshküchilirini körsitidu. Emeliyette bolsa Perisiyler we egeshküchiliri jinlarni héch heydiyelmeytti. Undaqta Sheytanning padishahliqigha heqiqiy hujum qilghuchilar Eysa we muritlirimu, yaki Perisiylerni? Perisiylerning Xudaning emes, belki Sheytanning teripide turghanliqi öz egeshküchilirining jinni heydesheke küchsiz bolghanliqigha ispat béretti.

—(2) «silerning perzentliringlar» — bu Eysaning egeshküchilirini (Israillarning perzentlirini) körsitidu. Peqet Eysala emes, ularmu jinlarni heydiyeleydighan bolghan; shunga ularmu Eysaning Xudaning küchi bilen jin-sheytanlarni bir terep qiliwatqanliqigha ispat béretti.

—Bizningche (1)-közqarash toghra. «Qoshumche söz»imiznımu körüng.

12:29 «Bir kishi küchtüggür birsining öyige kirip, uning mal-mülkini qandaq bulap kételisun?...» — bu temsildiki «küchtüggür adem» Sheytanni körsitidu, elwette. Uning öyini bulang-talang qilghuchi Eysadin bashqa héchkim bolmaydu.

12:31 Mar. 3:28; Luqa 12:10; 1Yuha. 5:16.

12:32 «Muqeddes Rohqa qarshi gep qilghanlar bolsa bu dunyadimu, u dunyadimu kechürümge érishelmeydu» — «Muqeddes Rohqa qarshi gep qilish» yaki «Muqeddes Rohqa kupurluq qilish» dégen gunah toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

12:32 Chöl. 15:30; 1Sam. 2:25; 1Yuha. 5:16.

Ademni emelliridin tonush

Luqa 6:43-45

³³ Derex yaxshi bolsa, méwisimu yaxshi bolidu — yaki derex por bolsa, méwisimu nachar bolidu; chünki herqandaq derex öz méwisidin bilinidu.

³⁴ Ey yılanlarning perzentliri! Siler rezil tursanglar, aghzinglardin qandaqmu yaxshi söz chiqsun? Chünki ademning qelbide néme tolup tashqan bolsa éghizdin shu chiqidu. ³⁵ Yaxshi adem öz yaxshi xezinisidin yaxshi nersilerni chiqiridu. Yaman adem yaman xezinisidin yaman nersilerni chiqiridu. ³⁶ Men silerge shuni éytip qoyayki, insanlar qilghan herbir éghiz quruq sözi üçün soraq küni hésab béridu. ³⁷ Chünki öz sözliring bilen ya heqqaniy ispatlinisen, ya sözliringlar bilen gunahkar dep békitilisen.

Möjizilik alamet körsitish telipi

Mar. 8:11-12; Luqa 11:29-32

³⁸ Shu chaghdá bezi Tewrat ustazliri we Perisiyler uninggha jawaben:

Ustaz, sendin bir möjizilik alamet körgümüz bar, — dédi. ³⁹ Lékin u ulargha mundaq jawab berdi:

— Rezil hem zinaxor bu dewr bir «alamet»ning köristilishini istep yürüdü. Biraq bu dewrdikilerge «Yunus peyghemberde körülgen möjizilik alamet»tin bashqa héchqandaq möjirilik alamet körsitilmeydü. ⁴⁰ Chünki Yunus peyghember yoghan béliqning qorsiqida üç kéche-kündüz yatqandek, Insan'oghlimu oxshashla üç kéche-kündüz yerning baghrida yatidu. ⁴¹ Soraq küni Ninewe shehiridikiler bu dewrdikiler bilen teng qopup, bu dewrdikilerning gunahlarini békitidu. Chünki ular Yunus peyghember jakarlighan xewerni anglap, yamanliqidin towa qilghan; we mana, mushu yerde Yunus peyghemberdinmu ulugh birsi turidu!...

⁴² Soraq küni «Jenubtiki ayal padishah»mu bu dewrdikiler bilen teng tirilip, ularning gunahlarini békitidu. Chünki u Sulaymanning dana sözlirini anglash üçün yer yüzining chétidin kelgen; we mana, hazir mushu yerde Sulaymandinmu ulugh birsi turidu....

Napak rohning qaytip kélishi

Luqa 11:24-26

⁴³ Napak roh birawning ténidin chiqiriwétilgendin kéyin, u qurghaq dalalarni chörgilep yürüp, birer aramgahni izdeydu, biraq tapalmaydu. ⁴⁴ we: «Men chiqqan makanimga qaytay» deydu.

12:33 Mat. 7:18.

12:34 Zeb. 40:9-10; Mat. 3:7; Luqa 6:45.

12:36 Top. 12:14; Ef. 5:4.

12:37 2Sam. 1:16; Luqa 19:22.

12:38 «Ustaz, sendin bir möjizilik alamet körgümüz bar» — Perisiyler Eysadin telep qilghan «alamet» bolsa özining Mesih ikenlikini ispatlaydighan birer möjizilik alamet, elwette.

12:38 Mat. 16:1; Mar. 8:11; Luqa 11:29; 1Kor. 1:22.

12:40 Yun. 2:1,11

12:41 «mana, mushu yerde Yunus peyghember dinmu ulugh birsi turidu!» — bu 39-41-ayetlerde Eysa Yunus peyghemberning yoghan bir béliqning ichide üç kün turup tirik chiqqanliqini tilgha élish arqiliq öziningmu ölüp, üçinchi küni tirilidighanliqini aldin éytqan. Tewrat, «Yunus» 1-2-bablarni we shu kitabtiki «Yunus peyghemberde körülgen möjizilik alamet» toghruluq «qoshumche söz»imiznimu hem ushbu kitabtiki «qoshumche söz»imizni körüng. «bu dewrdikilerning gunahlarini békitidu» — □émek, «butperes Ninewelikler Yunus peyghemberning telimini anglap, yaman yoldin qaytqan. Biraq bu yerde Yunus peyghemberdinmu ulugh birsi bolghan Mesih silerni yaman yoldin qaytishqa chaqirsa, qulaq salmidinglar».

12:41 Yun. 3:5; Luqa 11:32.

12:42 «Jenubtiki ayal padishah» — yeni «Shebaning ayal padishahi». «Sheba» jenubiy Erebistan yaki Éfiopiyeni körsitidu. «1Pad.» 10:1-10ni körüng.

12:42 1Pad. 10:1; 2Tar. 9:1; Luqa 11:31.

12:43 «napak roh» — jinni körsitidu.

12:43 Luqa 11:24.

Shuning bilan qaytip kélip, shu makanining yenila bosh turghanliqini, shundaqla pakiz tazi-langhanliqini we retlengenlikini bayqaydu-de, ⁴⁵ béríp özidinmu better yette jinni bashlap kélidu; ular kirip bille turidu. Buning bilan héliqi ademning kényinki hali burunqidinmu téximu yaman bolidu. Bu rezil dewrdikilerning halimu mana shundaq bolidu...

Méning anam we inilirim kim?

Mar. 3:31-35; Luqa 8:19-21

⁴⁶ U toplashqan xalayıqqa dawamlıq sözlewattqanda, mana, anisi bilen iniliri kélip, uning bilen sözleshmekchi bolup tashqirida turushti..⁴⁷ Shuning bilen bireylen uninggha:

— Aningiz we iniliringiz siz bilen sözlshimiz dep tashqirida turidu, — dédi.

⁴⁸ Lékin u jawaben shu xewerni yetküzgen kishidin: «Kim méning anam, kim méning inilirim?»

— dep soridi. ⁴⁹ Andin u qolini sozup muxlisirini kórsitip:

— Mana méning anam, mana méning inilirim! ⁵⁰ Chünki kim ershtiki Atamning iradisini ada qilsa, shu méning aka-inim, acha-singlim we anamdur, — dédi...

Ersh padishahliqi toghrisidiki yette temsil

«1» Uruq chachquchi toghrisidiki temsil

Mar. 4:1-9; Luqa 8:4-8

13 ¹ Shu küni Eysa öydin chiqip, déngiz boyida olturatti..² Etrapigha top-top ademler olishiwalghachqa, u bir kémige chiqip olturdi. Pütkül xalayıq bolsa déngiz boyida turushatti..³ U ulargha temsiller bilen nurghun hékmetlerni éytip birip, mundaq dédi:

— Mana, uruq chachquchi uruq chachqili étizgha chiqiptu..⁴ Uruq chachqanda uruqlardin beziliri chighir yol üstige chüshüptu, qushlar kélip ularni yep kétiptu.

⁵ Beziliri téshi köp, topisi az yerlerge chüshüptu. Tupriqi chongqur bolmighachqa, tézla ünüp chiqiptu, ⁶ lékin kün chiqishi bilenla aptapta köyüp, yiltizi bolmighachqa qurup kétéptu..⁷ Beziliri tikenlerning arisigha chüshüptu, tikenler ösüp maysilarni boghuwaptu..⁸ Beziliri bolsa yaxshi tupraqqa chüshüptu. Ularning beziliri yüz hesse, beziliri atmish hesse, yene beziliri ottuz hesse hosul bériptu..⁹ Qulıqi barlar buni anglisun!

Temsillerning meqsiti

Mar. 4:10-12; Luqa 8:9-10

¹⁰ Muxlisiri kélip, uningdin: —

Sen néme üçhün ulargha temsiller arqiliq telim bérisen? — dep soridi..

¹¹ U ulargha mundaq jawab berdi:

— Siler erş padishahliqining sirlirini bilishke muyesser qilindinglar, lékin ulargha nésip qilinmidi..¹² Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu, uningda molchiliq bolidu;

12:45 «buning bilen héliqi ademning kényinki hali burunqidinmu téximu yaman bolidu. Bu rezil dewrdikilerning halimu mana shundaq bolidu» — bu temsil: (1) jin chaplishishtin qutquzulghan ademning heqiqiy bir xetirini; (2) Yehudiy xelqning ehwalininu kórsitidu. «Qoshumche söz»imizni kórüng.

12:45 Ibr. 6:4, 5; 10:26; 2Pét. 2:20.

12:46 Mar. 3:31; Luqa 8:20.

12:50 Yuh. 15:14; 2Kor. 5:16; Gal. 5:6; 6:15; Kol. 3:11.

13:1 Mar. 4:1; Luqa 8:4, 5.

13:2 Luqa 5:3.

13:10 Mar. 4:10; Luqa 8:9.

13:11 «erş padishahliqining sirliri» — Injilda «sirlar» eslide insanlarga ashkarılanmighan, hazir Mesih yaki rosullari arqiliq ayan qilinghan ishlarni kórsitidu. Uning üstige, Injildiki bezi «sirlar» intayin sirliq, elwette.

13:11 Mat. 11:25; 2Kor. 3:14.

emma kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu...

¹³ Ulargha temsil bilen sözlishimning sewebi shuki, ular qarasisimu körmeydu, anglisimu tingshimaydu hem heqiqiy chüshenmeydu. ¹⁴ Buning bilen Yeshaya peyghember éytqan bés-harettiki munu sözler emelge ashuruldi:

— «Siler anglashni anglaysiler, biraq chüshenmeysiler;
Qarashni qaraysiler, biraq körmeydiler..

¹⁵ Chünki mushu xelqning yurikini may qaplap ketken,
Ular anglighanda qulaqlirini éghir qiliwalghan,
Ular közlirini uxlighandek yumuwalghan;
Undaq bolmisidi, ular közliri bilen körüp,
Quliqui bilen anglap,
Köngli bilen chüshinip,
Öz yolidin yandurulushi bilen,
Men ularni saqaytqan bolattim...

¹⁶ Lékin, közliringlar bextlikdur! Chünki ular köridu; quliqinglar bextlikdur! Chünki ular anglaydu. ¹⁷ Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, burunqi nurghun peyghemberler we heqqaniy ademler silerning körgininglarni körüşke intizar bolghan bolsimu ularni körmigen; silerning anglighininglarni anglashqa intizar bolghan bolsimu ularni anglimighan..

Uruq chachquchi toghrisidiki temsilning chüshendürülüşhi

Mar. 4:13-20; Luqa 8:11-15

¹⁸ Emdi uruq chachquchi toghrisidiki temsilning menisini anglanglar: ¹⁹ Eger biri ersh padishahliqining söz-kalamini anglap turup chüshenmise, Sheytan kélip uning könglige chéhilghan sözni élip kétidu. Bu del chighir yol üstige chéhilghan uruqlardur... ²⁰ Tashliq yerlerge chéhilghan uruqlar bolsa, ular söz-kalamni anglap, xushalliq bilen derhal qobul qilghanlarni körsitidu. ²¹ Halbuki, qelbide héch yiltiz bolmighachqa, peqet waqitliq mewjut bolup turidu; söz-kalamning wejedin qiyinchiliq yaki ziyankeshlikke uchrighanda, ular shuan yoldin chet-nep kétidu. ²² Tikenlarning arisigha chéhilghini shundaq ademlerni körsetkenki, ular söz-kalamni anglighini bilen, lékin bu dunyaning endishiliri we bayliqning éziqturushi qelbidiki söz-kalamni boghuwétidu-de, ular hosulsiz qalidu. ²³ Lékin yaxshi yerge chéhilghan uruqlar bolsa — söz-kalamni anglap chüshengen ademlerni körsitidu. Bundaq ademler hosul béridu, birsi yüz hesse, birsi atmish hesse, yene birsi ottuz hesse hosul béridu.

13:12 «Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu...» — «kimde bar bolsa...» dégende, «bar bolsa» némini körsitidu? Shühisizki, ebediy ehmiyetlik birer nerse bolsa kérek, bu iman-ishenchni öz ichige choqum alidu. Biz özimizge «ebediy ehmiyetlik» herbirnéme bolushi üçhün peqet Mesihdinla tapalaymiz, elwette.

13:12 Mat. 25:29; Mar. 4:24,25; Luqa 8:18; 19:26.

13:14 Yesh. 6:9-10; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Yuh. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8.

13:15 «mushu xelqning yurikini may qaplap ketken... undaq bolmisidi, ... köngli bilen chüshinip, öz yolidin yandurulushi bilen, men ularni saqaytqan bolattim» — toluq bësharet Tewrat, «Yesh.» 6:9-10de tépilidu.

13:15 Yesh. 6:9-10

13:16 Luqa 10:23; Yuh. 20:29; 1Pét. 1:8.

13:17 1Pét. 1:10.

13:18 Mar. 4:13; Luqa 8:11.

13:19 «eger biri ersh padishahliqining söz-kalamini anglap turup chüshenmise..» — mushu yerde «ersh padishahliq» grék tilida peqet «padishahliq» bilen ipadiliniidu.

13:19 Mat. 4:23.

13:20 «Tashliq yerlerge chéhilghan uruqlar bolsa, ular söz-kalamni anglap, xushalliq bilen derhal qobul qilghanlarni körsitidu» — «söz-kalam» bolsa Xudaning padishahliqi toghruluq söz-kalamdur.

13:22 Mat. 19:23; Mar. 10:23; Luqa 18:24; 1Tim. 6:9.

«2» Kürmek, yeni «mestek» toghrisidiki temsil

²⁴ U ulargha yene bir temsilni bayan qildi: —

— Ersh padishahliqi xuddi étizigha yaxshi uruqni chachqan bir ademge oxshaydu. ²⁵ Emma kishiler uyqugha chömgen chaghda, düshmini kélip bughday arisigha kürmek uruqlirini chéchiwétip, kétéptu. ²⁶ Emdi maysilar ösüp, bashaq chiqarghanda, kürmekmu ashkarlinishqa bashlaptu.

²⁷ Xojayinning chakarlırı kélip uninggha:

— «Ependi, siz étizingizgha yaxshi uruq chachqan emesmingiz? Kürmekler nedin kélip qaldı?» deptu.

²⁸ Xojayin: «Buni bir düshmen qilghan» — deptu.

Chakarlar uningdin: «Siz bizni bérıp ularni otiwétinlar démekchimu?» — dep soraptu.

²⁹ «Yaq,» — deptu xojayin, «undaq qilghanda kürmeklerni yulghanda, bughdaylarnimu yulwétishinlar mumkin. ³⁰ Bu ikkisi orma waqtighiche bille össun, orma waqtida, men ormichilargha: — Aldi bilen kürmeklerni ayrip yighip, baghlap köydürüşke qoyunglar, andin bughdaylarni yighip ambiringha ekiringlar, deymen» — deptu xojayin..

«3» Qicha toghrisidiki we «4» Échitqu toghrisidiki temsiller

Mar. 4:30-34; Luqa 13:18-21

³¹ U ulargha yene bir temsilni éytti:

— Ersh padishahliqi xuddi bir adem qoligha élip étizigha chachqan qicha uruqigha oxshaydu..

³² Qicha uruqi derweqe barlıq uruqlarning ichide eng kichik bolsimu, u herqandaq ziraettin égez ösüp, derex bolidu, hetta asmandiki qushlarmu kélip uning shaxlirida uwulaydu..

³³ U ulargha yene bir temsilni éytti:

— Ersh padishahliqi xuddi bir ayal qoligha élip üç jawur unning arisigha yoshurup, taki pütün xémir bolghuche saqlighan échitqugha oxshaydu..

³⁴ Eysa bu ishlarning hemmisini temsiller bilen köpchilikke bayan qildi. U temsilsiz héchqandaq telim bermeytti. ³⁵ Buning bilen peyghember arqiliq aldin'ala éytilghan munu sözler emelge ashuruldi:

— «Aghzimni temsil sözlesh bilen achimen,

Alem apiride bolghandin béri yoshurunup kelgen ishlarni élan qilimen»..

Kürmek toghrisidiki temsilning chüshendürülüşü

³⁶ Shuningdin kéyin, u köpchilikni yolgha séliwétip öyge kirdi. Muxlisiri yénigha kélip uningdin:

13:25 «...düşmini kélip bughday arisigha kürmek uruqlirini chéchiwétip, kétéptu» — oqurmenlerge shu ayanki, bu temsildiki «kürmek» (yaki «mestek») awwal bughdaygha op'oxshash shekilde ösidu. Peqet bash élishi bilen perq etkili bolidu.

13:30 Mat. 3:12.

13:31 Mar. 4:30; Luqa 13:18.

13:32 «Qicha uruqi derweqe barlıq uruqlarning ichide eng kichik bolsimu, u herqandaq ziraettin égez ösüp, derex bolidu, ...» — bu yerde tilgha élinghan «qicha» ottura sherqte ösidighan, yaxshi öskende hetta üç métrdin éship kétidighan ösümlüknı körsitidu.

13:33 «Ersh padishahliqi xuddi bir ayal qoligha élip üç jawur unning arisigha yoshurup, taki pütün xémir bolghuche saqlighan échitqugha oxshaydu» — «üch jawur» (yaki «üch küre») — Grék tilida «üch saton (séah)». Bir séah 7 kilogram. Bu xéli köp un bolup, yüz ademning tamiqigha yétetti. «Yar.» 18:6ni köring.

13:33 Luqa 13:20,21.

13:34 Mar. 4:33.

13:35 «Buning bilen peyghember arqiliq aldin'ala éytilghan munu sözler emelge ashuruldi...» — qaysi peyghember ikenlikı mushu yerde éytilmaydu. Emeliyette u Zeburdiki birnechche küylerning muellipi Asaf idi. «Aghzimni temsil sözlesh bilen achimen, alem apiride bolghandin béri yoshurunup kelgen ishlarni élan qilimen» — «Zeb.» 78:2.

13:35 Zeb. 78:2

— Étizliqtiki kürmek toghrisidiki temsilni bizge sherhlep berseng, — dep ötündi..

³⁷ U emdi ulargha jawab béríp mundaq dédi:

— Yaxshi uruqni chachqan kishi Insan’oghli dur. ³⁸ Étizliq bolsa — dunya. Yaxshi uruq bolsa ersh padishahliqining perzentlidir, lékin kürmek rezil bolghuchining perzentlidir. ³⁹ Kürmek chachqan dushman — Iblis tur. Orma orush waqti — zaman axiridir. Ormichilar — perishtiler dur. ⁴⁰ Kürmekler yulunup, otta köydürüwétilginidek, zaman axiridimu ene shundaq bolidu. ⁴¹ Insan’oghli perishtilirlini ewetip, ular insanlarni gunahqa azdurguchilarning hemmisini, shundaqla barliq itaetsizlik qilghuchilarni öz padishahliqidin shallap chiqip, ⁴² xumdanning lawuldap turghan otigha tashlaydu. U yerde yigha-zarlar kötürüldi, chishlirlini ghuchurlitidu..

⁴³ U chaghdha heqqaniylar Atisining padishahliqida xuddi quyashtek julalidur.

Anglighudek quliqi barlar buni anglisun!

«5» Xezine toghrisidiki we «6» Qimmetlik merwayit toghrisidiki temsiller

⁴⁴ — Ersh padishahliqi xuddi étzida yoshurulghan bir xezinige oxshaydu. Uni tépiwalghuchi xezinini qaytidin yoshurup, xezinining shad-xuramliqi ichide bar-yoqini sétiwétip, shu étizni sétiwalidu..

⁴⁵ Yene kélip, ersh padishahliqi ésil ünche-merwayitlarni izdigen sodigerge oxshaydu.. ⁴⁶ Sodiger nahayiti qimmet bahaliq bir merwayitni tapqanda, qaytip béríp bar-yoqini sétiwétip, u merwayitni sétiwalidu.

«7» Tor tashlash toghrisidiki temsil

⁴⁷ — Yene kélip, ersh padishahliqi déngizgha tashlinip herxil béliqlarni tutidighan torgha oxshaydu. ⁴⁸ Tor toshqanda, béliqchilar uni qirghaqa tartip chiqiridu. Andin olaturup, yaxshi béliqlarni ilghiwélip, qachilargha qachilap, erzimeslerni tashliwétidu. ⁴⁹ Zaman axirida shundaq bolidu. Perishtiler chiqip, rezil kishilerni heqqaniy kishiler arisidin ayriydu ⁵⁰ we xumdanning lawuldap turghan otigha tashlaydu. U yerde yigha-zarlar kötürüldi, chishlirlini ghuchurlitidu..

⁵¹ Eysa ulardin:

— Bu ishlarning hemmisini chüshendinglarmu? dep soridi.

Chüshenduq, — dep jawab berdi ular.

⁵² Andin u ulargha: — Shunga, ersh padishahliqining telimige muyesser bolup muxlis bolghan herbir Tewrat ustazi xuddi xezinisidin yéngi hem kona nersilerni élip chiqip tarqatquchi öy xojayinigha oxshaydu, — dédi.

Nasaretliklarning Eysani chetke qéqishi

Mar. 6:1-6; Luqa 4:16-30

⁵³ Eysa bu temsillerni sözlep bolghandin kéyin, shundaq boldiki, u yerdin ayrilip, ⁵⁴ öz yurtigha ketti we öz yurtidiki sinagogta xelqge telim bérishke kirishti. Buni anglighan xalayıq intayin heyran bolushup:

— Bu ademning bunchiwala danaliqu we möjize-karametliri nedin kelgendu? ⁵⁵ U peqet héliqi yaghachchining oghli emesmu? Uning anisining ismi Meryem, Yaqup, Yüsüp, Simon we Ye-

13:36 «Shuningdin kéyin, u köpchilikni yolgha séliwétip...» — yaki «shuningdin kéyin, u köpchiliktin ayrilip...».

13:39 Yo. 3:13; Weh. 14:15.

13:42 Mat. 8:12; 22:13; 24:51; 25:30; Luqa 13:28.

13:43 Dan. 12:3; 1Kor. 15:42.

13:44 Fil. 3:7.

13:45 «ésil ünche-merwayitlarni izdigen sodiger...» — grék tilidiki «ésil» «güzel» dégen menisini öz ichige alidu.

13:50 Mat. 13:42.

13:53 Mar. 6:1; Luqa 4:16.

13:54 Mar. 6:2.

hudalar uning iniliri emesmu?..⁵⁶ Uning singillirining hemmisi bizning arimizdighu? Shundaq iken, uningdiki bu ishlarning hemmisi zadi nedin kelgendu? — déyishetti.⁵⁷ Shuning bilen ular uninggha heset-bizar bilen qaridi. Shunga Eysa ulargha mundaq dédi:

— Herqandaq peyghember bashqa yerlerde hörmetsiz qalmaydu, peqet öz yurti we öz öyide hörmetke sazawer bolmaydu..

⁵⁸ Ularning iman-ishenchsizlikidin u u yerde köp möjise körsetmidi.

Chömlüdürgüchi Yehyaning öltürülüşü

Mar. 6:14-29; Luqa 9:7-9

14¹ U chaghlarda, Hérod hakim Eysaning nam-shöhritidin xewer tépip..² xizmetkarlirige: — Bu adem chömlüdürgüchi Yehya bolidu, u ölümdin tirilgen bolsa kérek. Shuning üçün mushu alahide qudretler uningda küchini körsetmekte, — dédi.

³ Hérodning bundaq déyishining sewebi, u ögey akisi Filipning ayali Hérodiyening wejidin Yehyani tutqun qilib, zindangha tashlighanidi..⁴ Chünki Yehya Hérodqa tenbih béríp: «Bu ayalni tartiwélising Tewrat qanunigha xilaptur» dep kelgenidi..⁵ Hérod shu sewebtin Yehyani öltürmekchi bolghan bolsimu, biraq xalayıqtın qorqqanidi, chünki ular Yehyani peyghember, dep biletti..

⁶ Emma Hérodning tughulghan küni tebriklangende, ayali Hérodiyening qizi otturigha chiqip ussul oynap berdi. Bu Hérodqa bek yaqti..⁷ shuning üçün u uninggha: — Hernéme tiliseng shuni sanga bérey, dep qesem qildi..⁸ Lékin qiz anisining küshkürtüshi bilen:

— Chömlüdürgüchi Yehyaning kallisini élip, bir texpisga qoyup ekelsile, — dédi.⁹ Padishah buninggha hesret chekken bolsimu, qesemliri tüpeylidin we dastixanda olturghanlar wejidin, kallisini élip kélinglar, dep buyrudi..¹⁰ U adem ewetip, zindanda Yehyaning kallisini aldurdi.

¹¹ Shuning bilen kallisi bir texpisga qoyulup, qizning aldigha élip kélindi. Qiz buni anisining aldigha apardi.¹² Yehyaning muxlisiliri bolsa béríp, jesetni élip depne qildi; andin béríp Eysagha bu ishlarni xewer qildi.

13:55 «U peqet héliqi yaghachchining ogli emesmu? Uning anisining ismi Meryem... emesmu?» — Yehudiylar arisida ademler atisining ismi bilen tonulushi kérek idi. Yalghuz anisining ismini tilgha élishning özi birxıl haqaret idi.

13:55 Yuh. 6:42.

13:57 Mar. 6:4; Luqa 4:24; Yuh. 4:44.

14:1 «Hérod hakim» — «hakim» grék tilida «tétrarq» déyilidu. Bu söz «zéminning töttin birini idare qilghuchi» dégenni bildüridu. Rim impériyesi Pelestinni töt qisimgha bölgen bolup, herbir qismining «tétrarq»i bar idi.

—Hérodning toluq ismi «Hérod Antipas» bolup, bezi yerlerde «Hérod padishah» yaki «Hérod xan» dep atilidu. U Galiileyege hökümranlıq qilatti. Uning akisi «Hérod Arxélaus» idi (2:22).

—«Hérodlar» toghruluq «qoshumche söz»imiznimu körüng.

14:1 Mar. 6:14; Luqa 9:7.

14:3 «Hérod... ögey akisi Filipning ayali Hérodiyening wejidin Yehyani tutqun qilib, zindangha tashlighanidi» — Yehyani tutush «Hérodiyening wejidin» — Hérod belkim Hérodiyening biwasite telipidin shundaq qilghan bolushimu mumkin.

—Hérod ögey akisi Filipning ayali Hérodiyeni Filiptin tartiwélip andin uni ajrishishqa qayıl qılıp, Hérodiye bilen özi toy qilghanidi.

14:3 Mar. 6:17; Luqa 3:19.

14:4 «Bu ayalni tartiwélising Tewrat qanunigha xilaptur» — «Law.» 16:18, 20:21de, birsining aka yaki ukisi hayat ehwalda, birining ayalini yene biri öz emrige élishqa bolmaydu, dep belgilengen.

14:4 Law. 18:16.

14:5 Mat. 21:26.

14:6 «ayali Hérodiyening qizi otturigha chiqip ussul oynap berdi» — «Hérodiyening qizi» — Hérodiyening burunqi éridin bolghan qizi.

14:6 Yar. 40:20; Mar. 6:21.

14:7 Hak. 11:30.

14:9 «Padishah buninggha hesret chekken bolsimu,...» — Hérod hakim bezide «padishah» déyiletti.

Eysaning besh ming kishini toyghuzushi

Mar. 6:30-44; Luqa 9:10-17; Yuh. 6:1-14

¹³ Eysa bu xewerni anglap, özi yalghuz pinhan bir jaygha kétéy dep bir kémige olturup u yerdin ayrildi. Xalayıq buning xewirini tapqanda, etraptiki sheherlerdin kélishop, uning keynidin piyade mangdi..¹⁴ U qirghaqa chiqip ketkinide, zor bir top ademlerni körüwidi, ulargha ich aghritip, ularning aghriqlirini saqaytti..

¹⁵ Kech kirgende, muxlisliri uning yénigha kélip: — Bu chöl bir jay iken, waqitmu bir yerge bérıp qaldi. Xalayıqni yolgha séliwetken bolsang, andin ular kentlerge bérıp özlirige ozuq sétiwalsun, — dédi..

¹⁶ Lékin Eysa ulargha: — Ularning kétishining hajiti yoq, özünglar ulargha ozuq béringlar, — dédi.

¹⁷ Lékin muxlislar:

— Bizde besh nan bilen ikki dane béliqtin bashqa héch nerse yoq, — déyishti.

¹⁸ U: — Ularni manga élip kélinglar, dédi.

¹⁹ U xalayıqni chöplükning üstide olturushqa buyrughandin kéyin, besh nan bilen ikki béliqni qoligha élip, asmangha qarap Xudagha teshekkür éytti. Andin nanlarni oshtup muxlislirigha berdi, muxlisliri xalayıqqa üleshtürüp berdi..²⁰ Hemmeylen yep toyundi. Muxlislar éship qalghan parchilarni liq on ikki séwetke tériwaldi..²¹ Ozuqlanghanlarning sani ayallar we balilardin bashqa texminen besh ming kishi idi.

Su üstide méngish

Mar. 6:45-52; Yuh. 6:16-21

²² Arqidila, u muxlislirigha: Özüm bu xalayıqni yolgha séliwétimen, angghuche siler kémige olturup, déngizning qarshi qirghiqigha ötüp turunglar, dep buyrudi..²³ Xalayıqni yolgha séliwetkendin kéyin, u dua qilish üçün özi xilwet taghqa chiqti. Kech kirgendimu u yerde yalghuz qaldi..²⁴ Bu chaghda, kéme qirghaqtin xéli köp chaqirim yürgenidi, lékin shamal qarshi yönli-shitin chiqiwatqachqa, kéme dolqunlar ichide chayqilip turatti..

²⁵ Kéche tötinche jéseq waqtida, u déngizning üstide méngip, muxlisliri terepke keldi..²⁶ Muxlislar uning déngizning üstide méngip kéliwatqanliqini körüp, alaqqade bolup: — Alwasti iken! — dep qorqup chuqan sélishti.

²⁷ Lékin Eysa derhal ulargha:

— Yüreklik bolunglar, bu men, qorqmanglar! — dédi.

²⁸ Pétrus buninggha jawaben:

— I Reb, bu sen bolsang, su üstide méngip yéninggha bérishimgha emr qilghaysen, — dédi.

²⁹ Kel, — dédi u.

Pétrus kémidin chüshüp, su üstide méngip, Eysagha qarap kétiwatatti..³⁰ Lékin boranning qattiq chiqiwatqanliqini körüp qorqup, sugha chöküşke bashlidi: — Reb, méni qutquzuwalghaysen! — dep warqiridi.

14:13 Mat. 12:15; Mar. 6:31; Luqa 9:10.

14:14 Mat. 9:36; Yuh. 6:5.

14:15 Mar. 6:35; Luqa 9:12.

14:19 1Sam. 9:13.

14:20 «Muxlislar éship qalghan parchilarni liq on ikki séwetke tériwaldi» — grék tilida «Ular éship qalghan parchilarni... tériwaldi». Muxlislar ikenliki «Mat.» 16:9-10-de ispatlinidu. «liq on ikki séwetke tériwaldi» — «séwet» grék tilida «qol séwet» — démek, bir adem ikki qollap kötöreyleydighan séwet.

14:22 Mar. 6:45; Yuh. 6:17.

14:23 Mar. 6:46; Yuh. 6:15.

14:24 «kéme qirghaqtin xéli köp chaqirim yürgenidi» — yaki «kéme déngiz otturısında yürgendidi...».

14:25 «kéche tötinche jéseq waqtida...» — bir kéche töt jésekke bölünetti; shunga bu waqit tang atay dégen waqit idi.

³¹ Eysa derhal qolini uzitip, uni tutuwaldi we uninggha:

— Ey ishenchi ajiz bende, némishqa guman qilding? — dédi.

³² Ular kémige chiqqanda, shamal toxtidi. ³³ Kémide olturghanlar uning aldigha kélip sejde qilip:

— Berheq, sen Xudaning Oghli ikensen, — déyishti.

Eysaning Ginnisarette bimarlarni saqaytishi

Mar. 6:53-56

³⁴ Ular déngizning qarshi teripige ötkende, Ginnisaret yurtida quruqluqqa chiqti. ³⁵ U yerdiki ademler uni tonup qélip, etraptiki barliq jaylarga xewer ewetti; shuning bilen kishiler barliq bimarlarni uning aldigha élip keldi; ³⁶ ular uningdin bimarlarning héchbolmighanda uning to-nining péshinge bolsimu qolini tegküzüwélisigha yol qoyushini ötündi. Uninggha qolini teg-küzgenlerning hemmisi sellimaza saqaydi.

En'ënimiz muhimmu yaki Xudaning emri muhimmu — insanni néme napak qilidu?

Mar. 7:1-23

15 ¹ Bu chaghda, Tewrat ustazliridin we Perisiylerdin beziliri Yérusalémdin kélip Eysaning aldigha béríp: ² — Muxlisliring némishqa ata-bowilirimizning en'enilirige xilapliq qilidu? Chünki ular qollirini yumay tamaq yeydikenghu, — dédi.

³ Lékin u ulargha mundaq jawab berdi:

— Silerchu, siler némishqa en'ënimizni saqlaymiz dep Xudaning emrige xilapliq qilisi-ler? ⁴ Chünki Xuda: «Ata-anangni hörmet qil» we «Atisi yaki anisini haqaretligenler ölümge mehkum qilinsun» dep emr qilghan. ⁵ Lékin siler: — Herqandaq kishi «Atisi yaki anisigha:

— Men silerge yardem bergüdek nersilerni alliqachan Xudagha atiwettim — désila, ⁶ uning ata-anisi-gha hörmet-wapadarliq qilish mejburiyiti qalmaydu, — deysiler. Buning bilen en'ëneglarni dep, Xudaning emrini yoqqa chiqiriwettinglar. ⁷ Ey saxtipezler! Yeshaya peyghember bergen mushu bésharet toptoghra siler toghruluq iken: —

⁸ «Mushu xelq aghzida méni hörmetligini bilen,

Biraq qelbi mendin yiraq.»

⁹ Ular manga bihude ibadet qilidu.

Ularning ögetken telimliri peqet insanlardin chiqqan petiwalarla, xalas.».»

14:34 Mar. 6:53.

15:1 Mar. 7:1.

15:4 «Ata-anangni hörmet qil» we «atisi yaki anisini haqaretligenler ölümge mehkum qilinsun» — bu emrler Tewrat «Mis.» 20:12, 17, «Law.» 20:9 we «Qan.» 5:16de xatirilinidu.

15:4 Mis. 20:12; 21:17; Law. 20:9; Qan. 5:16; Pend. 20:20; Ef. 6:2.

15:6 «uning ata-anisigha hörmet-wapadarliq qilish mejburiyiti qalmaydu, — deysiler. Buning bilen en'ëneglarni dep, Xudaning emrini yoqqa chiqiriwettinglar» — Mesihning sözige qarighanda «Xudagha atighan teelluqatlar» téxi atighuchi kishining qolida turghanda, ulardin paydiliwiwerse bolatti. Shu kishi belkim Tewrat ustazlirining qollishi bilen «dunyadin ketkinimdin kéyin...» yaki «melum bir mezgildin kéyin...» «ibadetxanigha tapshurimen» dep qesem qilghan bolsa kérek. Yehudiylarning tarixiy xatiriliride shuninggha oxshash köpligen misallar tépilidu.

—Periysiler ögetken shu hiyle-mikir: «Mal-mülküngni Xudagha atalghan («qurban qilghan») qilghan bolsang, ata-anangdin xewer almisang bolidu» emes, belki «(shundaq qilghan bolsang) xewer élishinggha bolmaydu» dégendek. Ular shübbhisizki axirida bu ishtin melum bir payda köridu, elwette.

15:6 Mar. 7:13; 1Tim. 4:3; 2Tim. 3:2.

15:8 Yesh. 29:13; Ez. 33:31; Mar. 7:6.

15:9 «... Ular manga bihude ibadet qilidu. Ularning ögetken telimliri peqet insanlardin chiqqan petiwalarla, xalas» — (8-9-ayetler) «Yesh.» 29:13.

15:9 Yesh. 29:13; Mar. 7:6, 7; Kol. 2:18, 20, 22.

Heqiqiy napakliq

¹⁰ Andin u xalayiqli yénigha chaqirip, ulargha:
— Qulaq sélinglar hem shuni chüshininglarki, ¹¹ Insanni napak qilidighini aghzidin kiridighini emes, belki aghzidin chiqidighinidur, — dédi..

¹² Kéyin muxlisleri uning aldigha kélip:

— Séning bu sözüngni Perisiyler anglap, uningdin bizar bolup renjigenlikini bildingmu? — dédi.

¹³ Lékin u mundaq jawab qaytardi:

— Ershtiki Atam tikmigen herqandaq ösümlük yiltizidin yulunup tashlinidu.. ¹⁴ Siler ulargha pisent qilmanglar; ular korlarga yol bashlaydighan korlardur. Eger kor korga yol bashlisa, her ikkisi origa chüshüp kétidu..

¹⁵ Lékin Pétrus uninggha:

— Baya éytqan temsilni bizge chüshendürüp bergeysen, — dédi..

¹⁶ Lékin u: — Silermu téxiche chüshenchige érishimidinglar?! — dédi. ¹⁷ Éghizgha kirgen barliq nersilerning ashqazan arqiliq teret bolup chiqip kétidighanliqini téxi chüshenmemsiler?

¹⁸ Lékin éghizdin chiqidighini qelbtin chiqidu, insanni napak qilidighinimu shudur. ¹⁹ Chünki yaman oylar, qatilliq, zinaxorluq, buzuqchiliq, oghriliq, yalghan guwahliq we töhmet qatarliqlar qelbtin chiqidu.. ²⁰ Insanni napak qilidighanlar mana shulardur; yuyulmighan qollar bilen tamaq yéyish insanni napak qilmaydu.

Yat ellik ayalning étiqudi

Mar. 7:24-30

²¹ Eysa u yerdin chiqip, Tur we Zidon sheherlirining etrapidiki yurtlarga bardi.. ²² Mana, u chet yerlerdin kelgen qananiy bir ayal uning aldigha kélip:

— I Reb! Dawutning oghli, halimgha rehim qilghaysiz! Qizimgha jin chaplishiwalghaniken, qiy-nilip kétéwatidu! — dep uninggha nida qilip zarlidi.

²³ Lékin u a yalgha bir éghizmu jawab bermidi. Muxlisleri uning yénigha kélip:

— Bu ayalni yolgha salsang! Chünki u keynimizdin egiship yalwurup nida qiliwatidu, — dédi.

²⁴ Emdi u jawab béríp:

— Men peqet yoldin ténigen qoy padiliri bolghan Israil jemetidikilerge ewetilgenmen, — dédi..

²⁵ Emma héliqi ayal uning aldigha kélip sejde qilip:

— Reb, manga yardem qilghaysen! — dep yalwurdi.

²⁶ U uninggha:

— Balilarning nénini kichik itlarga tashlap bérish yaxshi emes, — dédi..

²⁷ Lékin héliqi ayal:

— Durus, i Reb, biraq hetta itlarmu xojayinining dastixinidin chüshken uwaqlarni yeydighu, — dédi.

²⁸ Shuning bilen Eysa uninggha:

15:10 Mar. 7:14.

15:11 Ros. 10:15; Rim. 14:17,20; Tit. 1:15.

15:13 Yuh. 15:2.

15:14 Yesh. 42:19; Luqa 6:39.

15:15 Mar. 7:17.

15:19 Yar. 6:5; 8:21; Pend. 6:14; Yer. 17:9.

15:21 «Eysa u yerdin chiqip, Tur we Zidon sheherlirining etrapidiki yurtlarga bardi» — u yer «chetellikler» turuwatqan rayon bolup, Mesihning shu yerge bérishtiki meqsiti, öz xelqidin bir waqit ayrilip aram élishtin ibaret bolsa kérek.

15:21 Mar. 7:24.

15:24 Mat. 10:6; Ros. 13:46.

15:26 «Balilarning nénini kichik itlarga tashlap bérish yaxshi emes» — Mesih bu yerde özining deslepki wezipisini, Yehudiylargha xush xewer yetküzüsh, dep tekitleydu. «Kichik itlar» belkim haqaretlik söz bolmay, öydiki arzulug pistilirini körsitidu. Bu muhim weqe toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng.

— Ey xanim, ishenching kuchlük iken! Tiliginingdek bolsun! — dédi. U ayalning qizi shuan saqiyip ketti.

Nurghun késellerning saqaytilishi

²⁹ Eysa u yerdin chiqip, Galiliye dengizining boyidin ötüp, taghqa chiqip olturdi..³⁰ Uning aldigha top-top xalayıq yighildi. Ular tokur, qarighu, gacha, cholaq we nurghun bashqa xil késellernimu élip kélip, uning ayighi aldigha qoyushti; u ularni saqaytti..³¹ Shuning bilen xalayıq gachilarning sözliyeleydighan bolghanliqini, cholaqlarning saqayghinini, tokurlarning mangghanliqini we qarighularning köridighan bolghanliqini körüp, heyran boldi we Israilning Xudasini ulughlidi.

Töt ming ademning toyghuzulushi

Mar. 8:1-10

³² Andin Eysa muxlisirini yénigha chaqirip:

— Bu xalayıqqa ichim aghriydu; chünki ular üç künden béri yénimda boldi, yégüdek bir nersisimu qalmidi. Ular ni öylirige ach qayturushni xalimaymen, yolda halidin kêtishi mumkin, — dédi..

³³ Muxlislar uningha:

— Bu chölde bunchiwala ademni toyghuzghudek köp nanni nedin tapimiz? — déyishti.

³⁴ Eysa ular din: Qanche néninglar bar? — dep soridi.

— Yette nan bilen birnechche tal kichik béliq bar, — déyishti ular.

³⁵ Buning bilen u xalayıqni yerde olturushqa buyrudi..³⁶ Andin, yette nan bilen béliqlarni qoligha élip Xudagha teshekkür éytip, ularni oshtup muxlisirigha berdi, muxlislar xalayıqqa üleshtürdi..³⁷ Hemmeylen toyghuche yédi; andin muxlislar éshıp qalghan parchilarni yighip yette chong séwetni toshquzdi..³⁸ Tamaq yégenlerning sani balilar we ayallardin bashqa töt ming kishi idi..³⁹ U xalayıqni yolgha salghandin kéyin, kémige chüshüp, Magadan yurtining chet yerlirige bardi.

Perisiylerning «möjizilik alamet» körsitishni telep qilishi

Mar. 8:11-13; Luqa 12:54-56

16¹ Emdi perisiylar bilen Saduqiylar uni sinash meqsitide yénigha kélip, uningdin bizge asmandin möjizilik bir alamet körsetseng, dep telep qilishti..² Biraq Eysa ulargha mundaq dédi:

— Kechqurun siler qizil shepeqni körgininglarda, «Hawa ete ochuq bolidu» deysiler..³ we etigende: «Bügün boran chiqidu, chünki asmanning renggi qizil hem tutuq», deysiler. Asman renggi-royini perq ételeysiler-yu, lékin bu zamanda yüz bériwatqan alametlerni perq ételmey-

15:29 Mar. 7:31.

15:30 Yesh. 29:18; 35:5; Mat. 11:5; Luqa 7:22.

15:32 Mar. 8:1.

15:36 1Sam. 9:13.

16:1 «Perisiylar bilen Saduqiylar» — «Perisiylar» bolsa Tewrat qanunigha qatmu-qat türlük bashqa qaide-nizamlarni qoshqan qattiq telepchan diniy éqim idi. «Saduqiylar» dégen diniy éqimining bezi terepliri ulargha oxshash bolghini bilen, lékin ular Tewrattiki peyghemberler qisimlerini qobul qilmay, peqet Tewrattiki 1-5-qisimlarni (yeni Musa peyghemberge tapshurulghan qisimlar)ni qobul qilghan. Ular «qiyamet küni», shundaqla insanlarning axirette ölümdin tirilishini étirap qilmaytti. Adette «Perisiylar» we «Saduqiylar» bir-birige dushmanlaship yüretti, lékin ular Eysani bir terep qilish üçün birlashkenidi. **«bizge asmandin möjizilik bir alamet körsetseng»** — ular telep qilghan «möjizilik alamet», Eysaning heqiqiy Mesih ikenlikini ispatlaydighan bir karametni körsitidu, elwette.

16:1 Mat. 12:38; Mar. 8:11; Luqa 11:29; 12:54; Yuh. 6:30.

16:2 Luqa 12:54.

siler! ⁴ Rezil hem zinaxor bu dewr «møjizilik bir alamet»ning köristilishini istep yürüdü. Biraq bu dewrdikilerge «Yunus peyghemberde körülgen möjizilik alamet»din bashqa héchqandaq möjizilik alamet körsitilmeydü.

Andin u ularni tashlap chiqip kettti...

«Échitqu» bolghan éziqtu telimdin hoshyar bolush

Mar. 8:14-21

⁵ Muxlisleri déngizning u qétigha ötkinide, nan éliwélishti un tughanidi. ⁶ Eysa ulargha:

— Hoshyar bolunglar, Perisiyler bilen Saduqiylarning échitqusidin éhtiyat qilinglar, — dédi..

⁷ Muxlislar özara mulahiziliship:

— Nan ekelmigenlikimiz üçün buni dewatsa kérek, — déyishti.

⁸ Eysa ularning néme déyishiwatqanliqini bilip mundaq dédi:

— Ey ishenchi ajizlar! Néme üçün nan ekelmigenliklar toghrisida mulahize qilisiler? ⁹ Téxi-che chüshenmidinglarmu? Besh nan bilen besh ming kishining toyghuzulghanliqi, qanche séwet ozuq yighiwalghanliqlar ésinglardin chiqtimu? ¹⁰ Yette nan bilen töt ming kishining toyghuzulghanliqi, yene qanche chong séwet ozuq yighiwalghanliqlarmu ésinglardin chiqtimu? ¹¹ Siler qandaqmu méning silerge: «Perisiyler bilen Saduqiylarning échitqusidin éhtiyat qilinglar» déginimning nan toghruluq emeslikini chüshenmeysiler?

¹² Muxlislar shundila uning nandiki échitqudin emes, belki Perisiyler bilen Saduqiylarning teli-midin éhtiyat qilishni éytqanliqini chüshinip yetti.

Pétrusning Eysani Mesih dep tonushi

Mar. 8:27-30; Luqa 9:18-21

¹³ Eysa Qeyseriye-Filippi rayonigha kelginide, u muxlisleridin:

Kishiler men Insan'oghlini kim dep bilidiken? — dep soridi..

¹⁴ Muxlisleri:

— Beziler séni chömüldürgüchi Yehya, beziler Ilyas peyghember we yene beziler Yeremiya yaki bashqa peyghemberlerdin biri dep bilidiken, — dep jawab berdi..

¹⁵ U ularidin:

— Emdi silerchu? Siler méni kim dep bilisiler? — dep soridi.

¹⁶ Simon Pétrus:

— Sen Mesih, menggülik hayat Xudaning Oghli ikensen, — dep jawab berdi..

¹⁷ Eysa uninggha:

— Bextliksen, i Yunus oghli Simon! Buni sanga ayan qilghuchi héch et-qan igisi emes, belki ershtiki Atamdur. ¹⁸ Men sanga shuni éytayki, sen bolsang Pétrusdursen. Men jamaitimni

16:4 «Yunus peyghemberde körülgen möjizilik alamet» — 12:39-40-ayetlerge qaralsun. «Bu zamanda yüz bériwatqan alametler» toghrisida «qoshumche söz»imiznimu körüng.

16:4 Yun. 2:1; Mat. 12:39; Luqa 11:29.

16:6 Mar. 8:15; Luqa 12:1.

16:9 Mat. 14:17; Mar. 6:38; Luqa 9:13; Yuh. 6:9.

16:10 Mat. 15:34.

16:13 Mar. 8:27; Luqa 9:18.

16:14 Mat. 14:2.

16:16 «... Menggülik hayat Xudaning oghli» — grék tilida «tirik Xudaning Oghli». «Tirik Xuda» dégen ibare Xudani hayat, «ölük but emes», heqiqiy Xuda dep tekitleydu.

16:16 Yuh. 6:69.

16:17 «... Yunus oghli Simon!» — grék tilida «... Simon bar-ionah» («Yunusning oghli»). Bu Yunus Tewrattiki peyghember Yunus emes; lékin qiziq bir ish shuki, Pétrus we Yunus peyghemberning köp ortaq yerliri bar.

16:17 Mat. 11:25.

bu uyultash üstige qurimen. Uning üstidin tehtisaraning derwazilirimu ghalib kéelmeydu...
¹⁹ Ersh padishahliqining achquchlrini sanga tapshurimen; sen yer yüzide némini baghlisang ershtimu baghlanghan bolidu, sen yer yüzide némini qoyup berseng, ershtimu qoyup bérilgen bolidu, — dédi...

²⁰ Bu sözlerni éytip bolup, u muxlislrigha özining Mesih ikenlikini héchkimge tinmasliqni tapildi.

Eysaning ölüp tirilidighanliqini aldin éytishi

Mar. 8:31-9:1; Luqa 9:22-27

²¹ Shu waqittin bashlap, Eysa muxlislrigha özining Yérusalémgha kétishi, aqsaqallar, bash kahinlar we Tewrat ustazliri teripidin köp azab-oqubet tartishi, öltürülüşhi muqerrer bolghanliqini, shundaqla üçinchi küni tirildürüldighanliqini ayan qilishqa bashlidi...

²² Shuning bilen Pétrus uni bir chetke tartip, uni eyiblep:

— Ya Reb, sanga rehim qilinghay! Béshinggha bundaq ishlar qet'iy chüshmeydu! — dédi.

²³ Lékin u burulup Pétrusqa qarap:

— Arqamgha öt, Sheytan! Sen manga putlikashangsen, séning oyghanliring Xudaning ishliri emes, insanning ishliridir, — dédi...

²⁴ Andin Eysa muxlislrigha mundaq dédi:

Kimdekim manga egishishni xalisa, özidin waz kéchip, özining kréstini kötürüp manga egeshsun!... ²⁵ Chünki öz jénini qutquzmaqchi bolghan kishi choqum jénidin mehrum bolidu, lékin men üçün öz jénidin mehrum bolghan kishi uninggha érishidu...

²⁶ Chünki bir adem pütün dunyagha ige bolup jénidin mehrum qalsa, buning néme paydisi bolsun?! U némisini jénigha tégishsun?!... ²⁷ Chünki Insan'oghli Atisining shan-sheripi ichide perishtiliri bilen kélish aldida turidu; we u hemme ademning öz emellirige tushluq jawab qayturidu...

16:18 «Sen bolsang Pétrusdursen. Men jamaitimni bu uyultash üstige qurimen....» — «Pétrus»ning menisi «tash» bolup, u «jamaetning uli» emes. Jamaetning uli bolsa Eysa éytqan «uyultash» bolup, u yaki özini yaki öziye baghlanghan iman-étiqadini körsitidu. «1Pét.» 2:4-9ni we «qoshumche söz»imizni körüng. «tehtisaraning derwaziliri» — belkim köchme menide bolup, «ölümning küchi», «jin-sheytanlarning küchliri»ni körsitishi mumkin.

16:18 Zeb. 118:22; Yesh. 28:16; 33:20; Yuh. 1:43; 1Kor. 3:11.

16:19 «Ersh padishahliqining achquchlrini sanga tapshurimen; sen yer yüzide némini baghlisang ershtimu baghlanghan bolidu,...» — bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

16:19 Mat. 18:18; Yuh. 20:22.

16:21 Mat. 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:7.

16:23 «Arqamgha öt, Sheytan!...» — Mesih bu ayette «Sheytan» dégen bu sözini birinchidin «düşmen» dégen menide ishlipti, özining düşimini bolup qalghan Pétrusqa éytidu. Ikkinchidin, Sheytan özi Pétrus arqiliq Eysagha putlikashang bolmaqchi idi.

16:23 2Sam. 19:22.

16:24 «kimdekim manga egishishni xalisa, özidin waz kéchip, özining kréstini kötürüp manga egeshsun!» — 10:38ni, shundaqla uningdiki izahatnimu körüng.

16:24 Mat. 10:38; Mar. 8:34; Luqa 9:23; 14:27.

16:25 «Chünki öz jénini qutquzmaqchi bolghan kishi choqum jénidin mehrum bolidu, lékin men üçün öz jénidin mehrum bolghan kishi uninggha érishidu» — grék tilida «jan» we «hayat» birla söz bilen ipadilini. «Öz jéni» mushu yerde peqet ademning hayatinila emes, belki barliq étiqadi bolghanlarga muayesser qilinghan menggülik rohiy bextni we mirasini körsitidu.

16:25 Mat. 10:39; Mar. 8:35; Luqa 9:24; 17:33; Yuh. 12:25.

16:26 «Chünki bir adem pütün dunyagha ige bolup jénidin mehrum qalsa, buning néme paydisi bolsun?! U némisini jénigha tégishsun?!» — yuqiriqi izahatta éytilghandek, «öz jéni» mushu yerde peqet ademning hayatinila emes, belki barliq étiqadchi bolghanlarga muayesser qilinghan menggülik rohiy bextni we mirasini körsitidu, elwette.

16:26 Zeb. 49:6-12; Mar. 8:37; Luqa 9:25.

16:27 Ayup 34:11; Zeb. 62:12; Mat. 24:30; 25:31; 26:64; Rim. 2:6.

²⁸ Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini tétishtin burun jezmen Insan'oghlining öz padishahligi bilan kelgenlikini köridighanlar bardur...

Eysaning julaliqta körünüşhi

Mar. 9:2-13; Luqa 9:28-36

17¹ We alte kündin kéyin, Eysa Pétrus, Yaqup we Yaqupning inisi Yuhannani ayrip élip, égiz bir taghqa chiqti.² U yerde uning siyaqi ularning köz aldidila ózgirip, yüzi quyashtek parlidi, kiyimliri nurdek ap'aq bolup chaqnidi.³ We mana, muxlislargha Musa we Ilyas peyghemberler uning bilen sözlishiawatqan halda köründi.⁴ Shuning bilen Pétrus Eysagha:

— I Reb, bu yerde bolghinimiz nemidégen yaxshi! Xalisang, birini sanga, birini Musagha, yene birini Ilyasqa atap bu yerge üç kepe yasayli! — dédi.

⁵ Uning gépi tügimeyla, mana nurluq bir bulut ularni qapliwaldi. Mana, buluttin: «Bu Méning söyümlük Oghlumdur, Men uningdin xursenmen. Uninggha qulaq sélinglar!» dégen awaz anglandi.

⁶ Muxlislar buni anglap özlirini yerge tashlap düm yétip wehimige chüshti.⁷ Biraq Eysa kélip, ulargha qolini tegküzüp:

Qopunglar, qorqmanglar, — dédi.⁸ Ular bëshini kötürüp qariwidi, Eysadin bashqa héchkimni kör-midi.

⁹ Taghdin chüshüwétip, Eysa ulargha:

— Insan'oghli ölüm din tirildürülmigüche, bu alamet körünüşni héchkimge éytmanglar, — dep tapilidi.

¹⁰ Andin muxlisliri uningdin:

— Tewrat ustazliri néme üchün: «Ilyas peyghember Mesih kélishtin awwal qaytip kélishi kérek» déyishidu? — dep sorashti.

¹¹ U ulargha jawaben:

— Ilyas peyghember derweqe Mesihtin awwal kélidu, hemme ishni ornigha keltüridu.¹² Emma men silerge shuni éytip qoyayki, ilyas alliqachan keldi, lékin kishiler uni tonumidi, belki uninggha xalighanche muamile qildi. Shuninggha oxshash, Insan'oghlimu ularning qollirida azab chékish aldida turidu, — dédi.¹³ Shu chaghda muxlislar uning chömöldürgüchi Yehya toghrisida sözlewatqanliqini chüshendi.

16:28 «Bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini tétishtin burun...» — «ölümning temini tétish» grék tilida «ölümni tétish» dep ipadiliniidu. «bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini tétishtin burun jezmen Insan'oghlining öz padishahligi bilan kelgenlikini köridighanlar bardur» — bizningche 16:28-ayettiki sözning muhim menisi 17-babta teswirlengen karamet ishlarni körsitidu. Bashqa alimlar u: (1) Eysa öltürülgendin kéyin muxlisirligha qayta körünüşhi bilen; (2) Muqeddes Rohning kélishi bilen; (3) Meshning sheripi jamaette ayan qilinishi bilen; (4) Eysaning dunyagha qaytip kélishi bilen emelge ashuruldi, dep qaraydu.

— Yuqiriqi (1)-, (2)-, (3)-pikir sel orunluq bolghini bilen, lékin Eysaning «bu yerde turghanlarning arisidin... köridighanlar bar» déginidin qarighanda, bezi rosullar bu ishni köridü, shunga muhim emelge ashurulushi 17-babtiki «Eysaning julaliqta körünüşhi» dégen ishtur, dep qaraymiz.

16:28 Mar. 9:1; Luqa 9:27.

17:1 Mar. 9:2; Luqa 9:28; 2Pét. 1:17.

17:4 «Xalisang, ... bu yerge üç kepe yasayli!» — yaki «xalisang, ... bu yerge üç kepe yasay!». Bu söz we pütün weqe toghruluq yene «qoshumche söz»imizni körüng.

17:5 Qan. 18:19; Yesh. 42:1; Mat. 3:17; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Ros. 3:22; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17.

17:9 Mar. 9:9; Luqa 9:36.

17:10 Mal. 3:23; Mat. 11:14; Mar. 9:11.

17:11 «Ilyas peyghember derweqe Mesihtin awwal kélidu, hemme ishni ornigha keltüridu» — «Ilyasning awwal kélishi» we uning «hemmini ornigha keltürüşhi»ni körsetken bësharet we bashqa tepsilatiri Tewrat, «Mal.» 4:5-6de xatirilinidu.

Jin chaplashqan balining azad qilinishi

Mar. 9:14-29; Luqa 9:37-43

¹⁴ Ular xalayıqning yénigha barghinida, bir kishi uning aldigha kélip, tizlinip:

¹⁵ Reb, oghlumgha ichingni aghritqaysen! Chünki uning tutqaqliq késili bar bolghachqa, zor azab chékiwatidu; chünki u daim otning yaki suning ichige chüshüp kétidu..¹⁶ Uni muxlisli-ringgha élip kelgenidim, saqaytalmidi, — dédi.

¹⁷ Eysa jawaben: — Ey étiqadsız we tetür dewr, siler bilen qachanghiche turay?! Men silerge yene qachanghiche sewr qilay? — Balini aldimga élip kélinglar — dédi.

¹⁸ Shuning bilen Eysa jingha tenbih bériwidi, jin balidin chiqip ketti, balimu shuan saqaydi.

¹⁹ Kéyin, Eysa ayrim qalghanda, muxlislar uning yénigha kélip:

— Biz néme üçün jinni qoghliwételmiduq? — dep sorashti..

²⁰ U ulargha: — Ishenchinglar bolmighanliqi üçün. Men silerge shuni berheq éytıp qoyayki, silerde qicha uruqidek zerriche ishench bolsila, siler awu taghqa: «Bu yerdin u yerge köch» dé-senglar, köchidu; shundaqla silerge mumkin bolmaydighan héch ish bolmaydu..²¹ Biraq, bun-daq jinlarni dua qilish we roza tutush bilen bolmisa heydigili bolmaydu — dédi..

Eysaning yene ölüshi we tirilishi toghruluq éytishi

Mar. 9:30-32; Luqa 9:43-45

²² Ular Galiliye ölkiside aylinip yüriginide, Eysa ulargha:

— Insan’oghli satqunluqtin insanlarning qoligha tapshurulidu;²³ ular uni öltüridu, lékin üçin-chi kuni u tirilidu, — dédi. Buni anglap muxlislar éghir ghem-qayghugha chömüp ketti.

Ibadetxana béji tapshurush mesilisi

²⁴ Andin ular Kepernahum shehirige kelginide, ibadetxana «ikki draqma» bėjini yighquchilar Pétrusning yénigha kélip:

— Ustazinglar «ikki draqma»ni tölemdu? — dep soridi..

²⁵ Töleydu, — dédi Pétrus.

Lékin u öyge kirgishigila, téxi bir néme démostila Eysa uningdin:

— Simon, séningche bu dunyadiki padishahlar kimlerdin baj alidu? Öz perzentliridinmu, yaki yatlaridinmu, — dep soridi..

²⁶ Pétrus uninggha:

Yatlardin, — déwidi, Eysa uninggha:

— Undaqta, perzentler bajdin xaliy bolidu. ²⁷ Biraq baj yighquchilargha putlikashang bolmas-liqimiz üçün, déngizgha bérıp qarmaqni tashla. Tutqan birinchi béliqni élip, aghzini achsang, töt draqmiliq bir tengge pul chiqidu. Uni élip men we sen ikkimizning bėjı üçün ulargha ber, — dédi..

17:14 Mar. 9:16; Luqa 9:37.

17:15 «tutqaqliq késili» — grék tilida «ay (shari) teripidin urulghan» dégen söz bilen ipadiliniidu.

17:19 Mar. 9:28.

17:20 Mat. 21:21; Luqa 17:6.

17:21 «Biraq, bundaq jinlarni dua qilish we roza tutush bilen bolmisa heydigili bolmaydu» — bu ayet bezi kona köchürmilerde tépilmaydu.

17:22 Mat. 16:21; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; 10:33; Luqa 9:22,44; 18:31.

17:24 «... ibadetxana «ikki draqma» bėjini yighquchilar Pétrusning yénigha kélip...» — «ibadetxana bėjı» mushu yerde grék tilida «didraqma» (ikki «draqma» pul) déyilidu. «Didraqma» esli birxil tengge bolup, Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche Israildiki her er kishi her yilda ibadetxanining ishlari üçün «yérim shekel» (bir didraqma) tapshurush kérek idi. «Mis.» 30:13-16ni köring.

17:25 Mat. 22:21; Rim. 13:7.

17:27 «Biraq baj yighquchilargha putlikashang bolmasliqimiz üçün...» — Eysa we Pétrus ikkisi «padishahning perzenti» bolup, Xudaning ibadetxanisigha baj töleshtin xaliy idi. Lékin baj yighquchilar buni chüshenmigeche, ular tölimise,

Ersh padishahliqida kim eng ulugh?

Mar. 9:33-37; Luqa 9:46-48

18¹ Bu chagha, muxlislar Eysaning yénigha kélip:
Ersh padishahliqida kim eng ulugh? — dep soridi..

² Eysa yénigha kichik bir balini chaqirip, uni otturida turghuzup, mundaq dédi:

³ — Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, öz yolunglardin yénip, kichik balilardek sebiy bol-misanglar, ersh padishahliqigha hergiz kirelmeysiler..⁴ Emdi kim özini bu kichik balidek kichik péil tutsa, u ersh padishahliqida eng ulugh bolidu..⁵ Bundaq kichik bir balini méning namimda qobul qilsa, u méni qobul qilghan bolidu..⁶ Lékin manga étiqad qilghan bundaq kichiklerdin birini gunahqa putlashturghan herqandaq ademni, u boynigha yoghan tügmen téshi ésilghan halda déngizning tégige chöktürüwétilgini ewzel bolatti..⁷ Insanni gunahqa putlashturidighan ishlar tüpeylidin bu dunyadikilerning haligha way! Putlashturidighan ishlar muqerrer bolidu; lékin shu putlashturghuchi ademning haligha way!..

⁸ Eger emdi qolung yaki putung séni gunahqa putlashtursa, uni késip tashliwet. Chünki ikki qolung yaki ikki putung bar halda dozaxniki otqa tashlanghiningdin köre, cholaq yaki tokur halda hayatliqqa kirgining ewzeldur..

⁹ Eger közüng séni gunahqa putlashtursa, uni oyup özüngdin néri tashliwet. Ikki közüng bar halda dozaxniki otqa tashlanghiningdin köre, birla közüng bilen bolsimu hayatliqqa kirgining ewzeldur.

Azghan qoy toghrisidiki temsil

¹⁰ — Bu sebiy kichiklarning héchbirigimu sel qarashtin hézi bolunglar. Chünki shuni silerge éy-tayki, ularning ershtiki perishtiliri ershtiki Atamning jamalini herdaim körüp turidu..¹¹ Chünki Insan'oghli halaketke azghanlarni qutquzghili keldi..

¹² Qandaq qaraysiler? Birawning yüz tuyaq qoyi bolup, uningdin biri ézip toptin chüshüp qalsa, u toqsan toqquz qoyini taghlargha qoyup qoyup, héliqi azghan qoyini izdeydighu?..¹³ We eger uni tépiwalsa, men silerge shuni berheq éytip qoyayki, u qoy üçhün bolghan xushalliqi azmig-han toqsan toqquziningkidin zor bolidu. ¹⁴ Shuninggha oxshash, bu sebiy kichiklarning her-qandiqining halaketke ézip qélishi ershtiki Atanglarning iradisi emestur.

belkim «Bu Eysa teqwadar emes iken, Mesih bolalmaydu» dep qélishi, shundaqla ular Eysagha étiqad baghlap, nijatqa érishish pürsitidin mehrum bolushi mumkin. «töt draqmiliq bir tengge pul chiqidu» — «töt draqma tengge» (grék tilida «statér») — 24-ayettiki izahat oqurmenlarning yadida bolsa köreleyduki, bu pul Eysa we Pétrusning bajni tölishi üçhün del kéreklik pul idi.

18:1 Mar. 9:34; Luqa 9:46; 22:24.

18:3 Mat. 19:14; 1Kor. 14:20; 1Pét. 2:2.

18:4 «Emdi kim özini bu kichik balidek kichik péil tutsa, u ersh padishahliqida eng ulugh bolidu» — «kichik balilar» adette chongchiliq qilmaydu we özini bilermen qilip körsetmeydu we belkim hemmidin muhim atining sözige shertsiz ishinidu.

18:4 1Pét. 5:6.

18:5 Mar. 9:37; Luqa 9:48; Yuh. 13:20.

18:6 Mar. 9:42; Luqa 17:2.

18:7 «insanni gunahqa putlashturidighan ishlar tüpeylidin bu dunyadikilerning haligha way! Putlashturidighan ishlar muqerrer bolidu; lékin shu putlashturghuchi ademning haligha way!» — bu muhim ayet üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

18:7 Mat. 26:24; Ros. 2:23; 4:27,28; 1Kor. 11:19.

18:8 Qan. 13:7; Mat. 5:29,30; Mar. 9:43.

18:10 Zeb. 34:7; Luqa 15:3-7

18:11 «Chünki Insan'oghli halaketke azghanlarni qutquzghili keldi» — bu ayet bezi kona köchürmilerde tépilmaydu.

18:11 Luqa 19:10.

18:12 Luqa 15:3.

Gunah ötküzgen qérindashqa bolghan muamile

Luqa 17:3

¹⁵ — Emdi eger qérindishing sanga ziyan sélip gunah qilsa, uning yénigha béríp ikkinglar xaliy chaghda sewenlikini kórsitip qoy. Qérindishing sózüngni anglisa, uni ézishtin qayturuwalghan bolisen..¹⁶ Lékin anglimisa, yene bir-ikki guwahchini élip, uning yénigha barghin. Shundaq qilip, hemme ish ikki-üch guwahchining sózi bilen qilinsun..¹⁷ Lékin eger qérindishing ularning sözigimu qulaq salmisa, ehwalni jamaetke yetküzüp éytqin. Eger u jamaettikilerge qulaq salmisa, uni yat ellik yaki bajgir qatarida kórünglar...

¹⁸ Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, siler yer yüzide némini baghlisanglar, ershtimu shu baghlanghan bolidu we siler yer yüzide némini qoyup bersenglar, ershtimu qoyup bérilgen bolidu.....

¹⁹ Men yene shuni silerge berheq éytip qoyayki, yer yüzide aranglardin ikkisi ózliri tiligen bir ish toghruluq qelbi bir bolup herqandaq nersini tilep dua qilsa, ershtiki Atam ularning tilikini ijabet qilidu.²⁰ Chünki ikki yaki üçeylen méning namim bilen qeyerde yighilghan bolsa, men shu yerde ularning arisida bolimen...

Shepget körgüchi shepgetlik bolushi kérek

²¹ Andin Pétrus uning aldigha kélip:

— I Reb, qérindishimning manga ziyan sélip ötküzgen qanche qétimliq gunahini kechürüşüm kérek? Yette qétimmu? — dédi..

²² Eysa uninggha mundaq dédi:

— Men sanga shuni éytip qoyayki, yette qétim emes, yetmish hesse yette qétim!..²³ Ersh padishahliq chakarlıri bilen hésab-kitab qilmaqchi bolghan bir padishahqa oxshaydu.²⁴ Hésab-kitabni bashlighinida, uninggha on ming talant pul qerzdar bolghan bir chakar keltürülüptu...

²⁵ Chakarning töligüdek héchnersisi bolmighachqa, xojisi chakarning özini, xotun bala-chaqisi we bar-yoqini sétip, qerzini töleshini buyruptu..²⁶ Shunga chakar uning aldida yerge yiqilip bash urup: «Xojam, manga kengchilik qilghayla, men pütün qerzimni choqum töley-men» dep yalwuruptu.²⁷ Chakarning xojisi uninggha ich aghritip, uni qoyup béríp, qerzini kechürüm qilptu.

18:15 Law. 19:17; Pend. 17:10; Luqa 17:3; Yaq. 5:19.

18:16 «hemme ish ikki-üch guwahchining sózi bilen qilinsun» — bu söz «Qan.» 19:15din neqil keltürilgen.

18:16 Chöl. 35:30; Qan. 17:6; 19:15; Yuh. 8:17; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:28.

18:17 «Eger u jamaettikilerge qulaq salmisa, uni yat ellik yaki bajgir qatarida kórünglar» — shu chaghda «yat ellik»larning köpinchisi butperes idi. «Bajgir»lar (Rim impériyesi üçün xelqtin baj alidighan Yehudiylar) bolsa «Rim impériyege sétilip ketken xainlar» dep «iplas ademler»ning qatarida qarilatti.

18:17 1Kor. 5:9; 2Tés. 3:14.

18:18 «siler yer yüzide némini baghlisanglar, ershtimu shu baghlanghan bolidu we siler yer yüzide némini qoyup bersenglar, ershtimu qoyup bérilgen bolidu» — bu söz 16:19-ayettikige oxshash, biraq ashu yerde yalghuz Pétrusqa éytilghan. Biz Eysaning mushu sózliride éytilghan hoquq peqet rosullarghila emes, belki pütkül jamaetke tewedur. Eysa tapshurghan bu hoquq: (1) jamaetiki dualarda alahide tilesh hoquqini; (2) jamaet tertipi boyiche, gunah sadir qilip, emma towa qilmighan ezalarni cheklesh, jamaettin chiqirish yaki ulargha terbiye bérish hoquqini kórsitidu, dep ishinimiz (17-ayet we 19-20-ayetni, «1Kor.» 5:1-5, «2Kor.» 2:5-11ni kórüng).

18:18 Mat. 16:19; Yuh. 20:23.

18:20 «ikki yaki üç adem méning namim bilen qeyerde yighilghan bolsa...» — grék tilida «ikki yaki üçeylen adem méning namimgha qeyerde yighilghan bolsa...».

18:20 Luqa 24:15,36.

18:21 Luqa 17:4.

18:22 «yette qétim emes, yetmish hesse yette qétim!» — yaki «yette qétim emes, yetmish yette qétim».

18:22 Mat. 6:14; Mar. 11:25; Kol. 3:13.

18:24 «on ming talant pul» — bir «talant» altun yaki kümüş tengge az dégende bir ishchining yilliq heqqining 17 hessisi bolup, 10000 talant hazir ottura hésab bilen belkim ikki milyard (ming milyon) dollarche bolidu.

18:25 Mat. 5:25.

²⁸ Lékin chakar u yerdin chiqip, özige yüz dinar qerzdar bolghan yene bir chakar buradirini uchritiptu. Uni tutuwélip, boynini boghup turup: «Qerzni töle!» deptu. ²⁹ Buning bilen bu chakar buradiri yerge yiqilip uningdin: «Manga kengchilik qil, qerzni choqum qayturimen» dep yalwuruptu. ³⁰ Lékin u unimaptu we: «Pütün qerzni tölimigüche zindanda yatisen» dep uni zindangha tashlitiptu. ³¹ Bundaq ishning yüz bergenlikini körgen bashqa chakarlari intayin azablinip xojisining aldigha béríp, ehwalni bashtin-axir sözlep bériptu.

³² Buning bilen xojisi héliqi chakarni chaqirtip: «Ey rezil chakar! Manga yélinghanliqning üçhün shunche köp qerzingning hemmisini kechürdüm. ³³ Men sangha ich aghritqinimdek, senmu chakar buradiringge ich aghritishinggha toghra kelmemdü?!» deptu. ³⁴ Buning bilen xojisi ghezeplinip uni pütün qerzini tölep bolghuche adem qiynghuchi gundi-paylarning qolida turushqa tapshurup bériptu...

³⁵ Shuninggha oxshash, eger herbiringlar öz qérindashliringlarni chin dilinglardin kechürmi-senglar, ershtiki Atammu silerge oxshash muamile qilidu...

Talaq qilish toghrisida

Mar. 10:1-12

19 ¹ Shundaq boldiki, Eysa bu sözlerni éytip bolghandin kéyin, Galiliye ölkisidin ayrilip, Yehudiye ölkisining chet yerlirige, yeni Iordan deryasining u qétidiki yurtlarga bardi...

² Top-top ademler uninggha egiship kelgen bolup, u ularni shu yerdila saqaytti.

³ Emdi bezi Perisiyler uning yénigha kélip uni qiltaqqa chüshürüsh meqsitide uningdin: — Bir ademning herqandaq sewebtin ayalini qoyuwétishi Tewrat qanunigha uyghunmu? — dep soridi...

⁴ Shuning bilen u jawaben mundaq dédi:

— Tewrattin shuni oqumidinglarmu, muqeddemde insanlarni Yaratquchi ularni «Er we ayal qilip yaratti» we... ⁵ «Shu sewebtin er kishi ata-anisidin ayrilidu, ayal bilen birliship ikkisi bir ten bolidu»... ⁶ Shundaq iken, er-ayal emdi ikki ten emes, belki bir ten bolidu. Shuning üçhün, Xuda qoshqanni insan ayrimisun...

⁷ Perisiyler uningdin yene:

— Undaқта, Musa peyghember néme üçhün Tewrat qanunida er kishi öz ayaligha talaq xétini bersila andin uni qoyuwétishke bolidu, dep buyrughan? — dep sorashti...

⁸ U ulargha: — Tash yüreklikinglardin Musa peyghember ayalliringlarni talaq qilishqa ruxset qilghan; lékin alemning bashlimida bundaq emes idi. ⁹ Emdi shuni silerge éytip qoyayki, ayalini buzuqluqtin bashqa birer seweb bilen talaq qilip, bashqa birini emrige alghan herqandaq kishi zina qilghan bolidu...

18:28 «yüz dinar qerzdar» — shu waqitlarda «bir dinar» bir ishchining bir künlük heqqi bolup, yüz tengge belkim ottura hésab bilen 1300 dollarche bolatti.

18:34 «adem qiynghuchi gundipaylar» — mushu gundipaylarning adettiki wezipisi jinayetchining jinayitini sürüshte qilish üçhün mebuslarni qiynash idi.

18:35 Mat. 6:14; Mar. 11:26; Yaq. 2:13.

19:1 Mar. 10:1.

19:3 Mar. 10:2.

19:4 «shuni oqumidinglarmu,...?» — Bu Perisiyler eng yaxshi köridighan ibarilerning biri.

19:4 Yar. 1:17; 2:24; 5:2

19:5 Yar. 2:24; 1Kor. 6:16; Ef. 5:31.

19:6 1Kor. 7:10.

19:7 «Musa peyghember néme üçhün Tewrat qanunida er kishi öz ayaligha talaq xétini bersila andin uni qoyuwétishke bolidu» — emrning toghrisi «Qan.» 24:1de tépilidu.

19:7 Qan. 24:1; Yer. 3:1.

19:9 «Izahat» — bézi kona köchürülmilerde mushu yerde «we talaq qilinghan ayalni emrige alghan kishimu zina qilghan bolidu» dégen sözler qoshuldu. 5:32ni körüng.

19:9 Mat. 5:32; Mar. 10:11; Luqa 16:18; 1Kor. 7:10.

¹⁰ Muxlislar uninggha:

— Eger er bilen ayali otturisdiki ehwal shundaq bolsa, undaqtä öylenmeslik yaxshi iken, — dédi..

¹¹ U ulargha:

— Bu sözni hemmila adem emes, peqet nésip qilinghanlarla qobul qilalaydu..¹² Chünki anisi-ning baliyatqusidin tughma bezi aghwatlar bar; we insan teripidin axta qilinghan bezi aghwatlarmu bar; we ersh padishahliqi üçün özini aghwat qilghanlarmu bar. Bu sözni qobul qilaydighanlar qobul qilsun! — dédi..

Eysa we kichik balilar

Mar. 10:13-16; Luqa 18:15-17

¹³ Qolungni tegküzüp dua qilghaysen dep, beziler kichik balilirini uning aldigha élip keldi. Biraq muxlislar élip kelgenlerni eyibldi..¹⁴ Emma Eysa:

— Balilar méning aldingha keltürilsun, ularni tosmanglar. Chünki ersh padishahliqi del mushundaqlargha tewedur, — dédi..¹⁵ We qollirini ulargha tegküzgendin kéyin, u u yerdin ayrildi.

Puldarlar Xudaning padishahliqigha kirelemdu?

Mar. 10:17-31; Luqa 18:18-30

¹⁶ Mana, bir küni birsi uning aldigha kélip:

— Ustaz, men qandaq yaxshi ishni qilsam, menggülik hayatqa érishimen? — dep soridi..

¹⁷ U uninggha:

— Némishqa mendin yaxshiliq toghrisida soraysen? «Yaxshi bolghuchilar» bolsa peqet birila bar. Emma hayatliqqa kirimen déseng, emrlerge emel qil, — dédi.

¹⁸ Qaysi emrlerge deysen? — dep soridi u.

Eysa uninggha:

— «Qatilliq qilma, zina qilma, oghriliq qilma, yalghan guwahliq berme..¹⁹ ata-ananggha hörmet qil we qoshnangni özüngni söygendek söy» — dédi..

²⁰ Yash yigit uninggha: — Bularning hemmisige emel qilip kéliwatimen. Emdi manga yene néme kem? — dédi.

²¹ Eysa uninggha:

— Eger mukemmel bolushni xalisang, béríp bar-yoqungni sétip, pulini kembeghellerge bergin. Shuning bilen ershte xezineng bolidu. Andin kélip manga egeshkin, — dédi..

²² Yigit mushu sözni anglap, qayghugha chömüp u yerdin kétip qaldı. Chünki uning mal-mülki nahayiti köp idi. ²³ Eysa muxlislerigha:

19:10 «undaqtä öylenmeslik yaxshi iken» — démek, muxlislarning oylishiche, талақ qilish imkaniyiti bolmisa («chiqish yoli bolmisa»), öylinish intayin qorqunchluq ishtur.

19:11 1Kor. 7:7,17.

19:12 «anisi-ning baliyatqusidin tughma bezi aghwatlar bar» — «tughma aghwatlar» belkim tughma jinsiy iqtidari ajizlarni, ishqsiz kishilerni körsitidu; «bashqilar teripidin axta qilinghan» kona zamanlarda xan-padishahlarning ordilirida heremni bashqurush xizmiti üçün pichiwetilgen ademlerni körsitidu. «Ershning padishahliqi üçün öz-özini aghwat qilghanlar» belkim Xudaning xizmitide köprek waqıt bolay dep öylinishtin waz kechkenlerni körsitidu.

19:13 Mar. 10:13; Luqa 18:15.

19:14 «ersh padishahliqi del mushundaqlargha tewedur» — yaki «ersh padishahliqi del mushundaqlardin terkiб tapqandur».

19:14 Mat. 18:3; 1Kor. 14:20; 1Pét. 2:2.

19:16 Mar. 10:17; Luqa 18:18.

19:18 Mis. 20:12; Law. 19:18; Qan. 5:16-20; Rim. 13:9.

19:19 «qatilliq qilma, zina qilma, oghriliq qilma, yalghan guwahliq berme, ata-ananggha hörmet qil we qoshnangni özüngni söygendek söy» — (18-19-ayet) oqurmenler shuninggha diqqet qilghan bolushi mumkinki, Eysa «on perman» ichidiki Xudagha munasiwetlik permanlarni yaki «(qoshnangning nersilirini) tama qilma» dégen permanni tilgha alghini yoq.

19:19 Law. 19:17; Mat. 22:39; Mar. 12:31; Gal. 5:14; Yaq. 2:8.

19:21 Mat. 6:19; Luqa 12:33; 16:9; 1Tim. 6:19.

— Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, baylarning ersh padishahliqigha kirishi tesliktila bolidu..²⁴ We yene shuni silerge éyтайki, tögining yingnining közidin ötüshi bay ademning Xudaning padishahliqigha kirishidin asandur! — dédi.

²⁵ Muxlislar buni anglap intayin bek heyran bolushup:

— Undaqta, kim nijatqa érisheleydu? — dep sorashti.

²⁶ Emma Eysa ulargha qarap:

— Bu ish insan bilen wujudqa chiqishi mumkin emes, lékin Xudagha nisbeten hemme ish mumkin bolidu, — dédi..

²⁷ Buning bilen Pétrus uninggha:

— Mana, biz hemmidin waz kéchip sanga egeshtuq! Biz buning üçün némige érishimiz? — dep soridi..

²⁸ Eysa ulargha mundaq dédi:

— Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, alemdeki hemme qaytidin yéngilanghinida, In-san’oghli shanliq textide olturghan waqtda, manga egeshken siler on ikki textte olturup, Is-raillarning on ikki qebilisige höküim chiqirisiler..²⁹ Méning namim dep öyler, aka-uka, achasingil qérindashliri, ata-anisi, ayali, baliliri yaki yer-zéminlardin waz kechkenlerning hemmisi ulargha yüz hesse artuq érishidu we menggülik hayatqa miras bolidu..³⁰ Lékin shu chaghda nurghun aldida turghanlar arqigha ötidu, nurghun arqida turghanlar aldigha ötidu..

Üzümzarliqtiki ishlemchiler

20¹ — Chünki ersh padishahliq bir yer igisige oxshaydu. Igisi üzümzarliqida ishleshke ademlerni yallash üçün tang seherde sirtqa chiqiptu..² U ishlemchiler bilen künlüki üçün bir kümüsh dinardin bérishke kéliship, ularni üzümzarliqigha ewetiptu..

³ Saet toquzlarda u yene sirtqa chiqip, bazarda bikar turghan bashqa kishilerni körüptu..

⁴ Ulargha: «Silermu üzümzarliqimgha béringlar, heqqinglarga tégishlikini bérimen» — dep-tu..⁵ Ular üzümzarliqqa bériptu. Chüshte we saet üçtimu u yene chiqip yene shundaq qilip-tu..⁶ Lékin kechqurun saet beshlerde chiqqanda u yerde turghan yene bashqilarni körüp, ulardin: «Néme üçün bu yerde kün boyi bikar turisiler?» dep soraptu..⁷ Ular: «Bizni héch-kim yallimidi» dep jawab qayturuptu. U ulargha: «Undaqta, silermu üzümzarliqimgha bérish-lenglar» — deptu.

⁸ Kech bolghanda, üzümzarliq igisi ghoidarigha: «Ishlemchilerni chaqirip, eng axirida kel-genlerdin bashlap eng awwal kelgenlergiche hemmisining ish heqqini ber» deptu..⁹ Awwal kechqurun saet beshte ishqa kelgenler kélip, herbiri bir kümüsh dinardin éliptu..¹⁰ Eng aw-wal yallap kélingenlerning nöwiti kelgende, ular: Téximu köp ish heqqi alimizghu, dep oyli-

19:23 Pend. 11:28; Mar. 10:23; Luqa 18:24.

19:26 «Xudagha nisbeten hemme ish mumkin bolidu» — grék tilida: «Xuda bilen hemme ish mumkin bolidu».

19:26 Ayup 42:2; Yer. 32:17; Zek. 8:6; Luqa 1:37; 18:27.

19:27 Mat. 4:20; Mar. 10:28; Luqa 5:11; 18:28.

19:28 Luqa 22:30.

19:29 «Méning namim dep öyler, aka-uka, ... yaki yer-zéminlardin waz kechkenler..» — grék tilida «méning namim üçün öyler, aka-uka... yaki yer-zéminlardin waz kechkenler...».

19:29 Qan. 33:9; Ayup 42:12.

19:30 Mar. 10:31; Luqa 13:30.

20:2 «U ishlemchiler bilen künlüki üçün bir kümüsh dinardin bérishke kéliship...» — «bir kümüsh dinar» grék tilida «bir dinarius».

20:3 «Saet toquzlarda» — grékche «künning üçinchi saiti» — yeni saet toquzni körsitidu. Yehudiy xelqi üçün «toluq kün» (24 saet) kech saet altide bashlinidu; kechte «jések» ishli tilidu; etigen saet altidin kech saet altigiche «kündüz» déyilidu, kündüz on ikki saetke bölünidu (misalni Tewrat, «Yar.» 1:5in körgili bolidu).

20:5 «Chüshte we saet üçtimu u yene chiqip yene shundaq qilip-tu» — «chüshte» — eyni söz boyiche künning «altinchi saitide» we «saet üçte» künning «toquzinchi saitide» (chüshtin kéyin saet üçlerde) déyilidu.

20:6 «kechqurun saet beshlerde» — grékche «künning on birinchi saiti etrapida», yeni chüshtin kéyin saet beshte.

shiptu; biraq ularmu bir kumush dinardin éliptu. ¹¹ Ular ish heqqini alghini bilen yer igisidin aghrinip: ¹² «Bu axirda kelgenler peqet bir saetla ishlidi, biraq siz ularni kun boyi japaliq we qattiq issiqni chekken bizler bilen barawer hésablidingizghu, dep ghudurishiptu. ¹³ Lékin yer igisi ularning birige jawab qayturup: «Burader, sanga naheqliq qilghinim yoq! Sen bilen bir kumush dinargha kélismigenmidu? ¹⁴ Heqqingni élip qaytip ketkin. Bu axirda kelgengimu sanga oxshash bergüm bar. ¹⁵ Özümningkini özüm bilgenche ishlitish hoququm yoqmu? Séxiy bolghanliqimgha közüng qiziriwatamdu? ¹⁶ Shundaq qilip «Aldida turghanlar arqigha ötidu, arqida turghanlar aldigha ötidu»; chünki chaqirilghanlar köp, emma tallanganlar az bolidu....»

Eysa ölüp tirilidighanliqini yene aldin éytidu

Mar. 10:32-34; Luqa 18:31-34

¹⁷ Eysa Yérusalémgha chiqiwétip, yolda on ikki muxlisini bir chetke tartip, ulargha mundaq dédi:...

¹⁸ — Mana biz hazir Yérusalémgha chiqip kétiwatimiz. Insan'oghli bash kahinlar we Tewrat ustazlirigha tapshurulidu. Ular uni ölümge mehkum qilidu ¹⁹ andin uni mesxire qilip, qamchilap we kréstleshke yat elliklerge tapshuridu. Lékin u üçinchi küni qayta tirilidu..

Anining telipi

Mar. 10:35-45

²⁰ Shu chaghda, Zebediyning oghullirining anisi ikki oghlini élip, Eysaning aldigha kélip uningdin bir ishni telep qilmaqchi bolup sejde qildi...

²¹ Néme teliping bar? — dep soridi u.

Ayal uninggha:

— Shuni emr qilghaysenki, séning padishahliqingda bu ikki oghlumdin biri ong yéningda, biri sol yéningda oltursun, — dédi.

²² Eysa ulargha jawaben: — Siler néme telep qiliwatqininglarni bilmeywatisiler. Men ichishke temshelgen qedehni ichelemsiler?

Icheylemiz, — déyishti ular...

²³ U ulargha:

— Siler heqiqetenmu méning qedehimdin ortaq ichisiler. Biraq ong yaki sol yénimda olturush nésiwisi méning ixtiyarimda emes, belki Atam kimlerge teyyarligghan bolsa, shulargha nésip bolidu. ²⁴ Qalghan on muxlis buningdin xewer tapqanda, ikki qérindishidin xapa boldi. ²⁵ Lékin Eysa ularni yénigha chaqirip, mundaq dédi:

— Silerge melumki, ellerdiki hökümrانlar qol astidikidikiler üstidin buyruqwazliq qilip ha-

20:16 «chünki chaqirilghanlar köp, tallanganlar az bolidu» — mushu sözler bezi kona köchürmilerde tépilmaydu.

20:16 Mat. 19:30; 22:14; Mar. 10:31; Luqa 13:30.

20:17 «Yérusalémgha chiqiwétip...» — «Yérusalémgha bérish» herdaim «Yérusalémgha chiqiwétip...» dep ipadiliniidu.

20:17 Mar. 10:32; Luqa 18:31; 24:7.

20:19 Mat. 27:2; Luqa 23:1; Yuh. 18:28,31; Ros. 3:23.

20:20 «Zebediyning oghulliri» — Eysa chaqirghan on ikki rosuldin ikki, yeni Yuhanna wé Yaqup. 4:21 we 10:2ni köring. «bir ishni telep qilmaqchi bolup sejde qildi» — yaki «bir ishni telep qilmaqchi bolup tizlinip bash urdi».

20:20 Mar. 10:35.

20:22 «Men ichishke temshelgen qedehni ichelemsiler?» — bu ayyetiki «qedeh» dégen söz, Eysaning tartidighan azab-oqubiti we krésttiki ölümünü közde tutidu.

20:22 Luqa 12: 49,50; Rim. 8:26.

20:23 Mat. 25:34.

kimiyet yürgüzidu, we ularning hoquqdarliri ularni xojayinlarche idare qilidu.²⁶ Biraq silerning aranglarda shundaq bolmisun; belki silerdin kim üstün bolushni xalisa, silerning xizmitinglarda bolsun;²⁷ we kim aranglardikilerning aldinqisi bolushni xalisa, silerning qulunglar bolsun.²⁸ Insan'oghlimu derweqe shu yolda köpchilik xizmitimde bolsun démey, belki köpchilikning xizmitide bolay we jénimni pida qilish bedilige nurghun adamlarni hör-lükke érishtürey dep keldi.²⁹

Eysaning ikki emani saqaytishi

Mar. 10:46-52; Luqa 18:35-43

²⁹ Ular Yérixo shehiridin chiqqanda, zor bir top adamlar uninggha egiship mangdi.³⁰ We mana, yol boyida olturghan ikki ema Eysaning u yerdin ötüp kėtiwatqinini anglap:

— I Reb, Dawutning oggli, bizge rehim qilghaysen, — dep tovlidi.

³¹ Köpchilik ularni «Ün chiqarmanglar!» dep eyblidi. Lékin, ular: — Ya Reb, i Dawutning oggli, bizge rehim qilghaysen! — dep téximu qattiq tovlidi.

³² Eysa qedimini toxtitip, ularni chaqirip:

— Siler üçhün néme ish qilip bérishimni xalisiler? — dep soridi.

³³ Ya Reb, közlirimiz échilsun! — déyishti ular.

³⁴ Eysa ulargha ich aghritip, qolini ularning közlerine tegküziwidi, közliri shuan eslige kélip köridighan boldi; ular derhal uninggha egiship mangdi.

Eysaning Yérusalémgha tentenilik kirishi

Mar. 11:1-11; Luqa 19:28-38; Yuh. 12:12-19

21¹ Ular Yérusalémgha yéqinlaship, Zeytun téghining étikidiki Beyt-Fagi yézisigha kelginide, Eysa ikki muxlisigha munularni tapilap aldin ewetti:

² — Siler udulunglardiki yézigha béringlar. Barsanglarla, baghlaqliq bir éshek we uning yénidiki bir texeyni körisiler. Ular yéship aldimgha yétilep kélinglar.³ Eger birsi silerge bir néme dése, «Rebning bulargha hajiti chüshti» denglar, u derhal ularni qoyup béridu.

⁴ Bu pütün weqe peyghember arqiliq éytilghan munu sözlerni emelge ashurush üçhün boldi: —

⁵ «Zion qizigha éytinglar:

— Mana, Padishahing kéliwatidu,
Kemter-mömin bolup, minip bir éshekke,
Boyunturuqluq éshekning texiyige,
Kéliwatidu yéninggha séning»...

20:25 «ellerdiki hökümlarlar qol astidikidikiler üstidin buyruqwazliq qilip hakimiyet yürgüzidu» — «eller» mushu yerde «yat eller», «Yehudiy emesler»ni (yeni Xudadin qorqmaydighan butpereslerni) körsitidu.

20:25 Mar. 10:42; Luqa 22:25.

20:26 1Pét. 5:3.

20:27 Mat. 23:11; Mar. 9:35; 10:43.

20:28 «... jénimni pida qilish bedilige nurghun adamlarni hör-lükke érishtürey» — némidin «hör-lük»ke érishidu? — gunahtin bolghan hör-lük.

20:28 Luqa 22:27; Yuh. 13:14; Ef. 1:7; Fil. 2:7; 1Tim. 2:6; 1Pét. 1:19

20:29 Mar. 10:46; Luqa 18:35.

21:1 Mar. 11:1; Luqa 19:29.

21:5 «Zion qizigha éytinglar: — Mana, Padishahing kéliwatidu, kemter-mömin bolup, minip bir éshekke, boyunturuqluq éshekning texiyige, kéliwatidu yéninggha séning» — bésharet «Zek.» 9:9din élinghan. «Zion» — Yérusalém jaylashqan taghni körsitidu.

21:5 1Pad. 1:38-40; Yesh. 62:11; Zek. 9:9; Yuh. 12:15.

⁶ Emdi héliqi ikki muxlis béríp Eysaning tapilighinidek qildi.⁷ Éshek bilen texeyni yétilep kélip, üstige yépincha-chapanlirini saldi we u üstige mindi..⁸ Emdi top-top kishiler yépincha-chapanlirini yolgha payandaz qilip saldi; yene bir qismi derex shaxlirini késip yolgha yayatti.⁹ Al-dida mangghan we keynidin egeshken top-top xalayıq: —

«Dawutning oghligha hosanna bolghay!

Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun!

Ershielada teshekkür-hosannalar oqulsun!» — dep warqirishatti..

¹⁰ U Yérusalémgha kirgende, pütkül sheher lerzige keldi. Kishiler:

— Bu zadi kimdu? — déyishetti.

¹¹ Xalayıq:

— Bu Galiliye ölkisidiki Nasaretlik peyghember Eysa, dep jawab bérishetti.

Eysaning ibadetxanini soda-sétiqtin tazlishi

Mar. 11:15-19; Luqa 19:45-48; Yuh. 2:13-22

¹² Emdi Eysa ibadetxana hoylilirigha kirip, u yerde élim-sétim qiliwatqanlarning hemmisini heydep chiqardi. Pul tégishküchilerning shirelirini we paxtek-kepter satquchilarning orunduqlirini örüp,¹³ ulargha:

— Muqeddes yazmilarda Xudaning: «Méning öyüm dua-tilawetxana dep atilidu» dégen sözi pütülgen; lékin siler uni bulangchilarning uwisigha aylanduruwapsiler! — dédi..

¹⁴ Ibadetxana hoylilirida bolghanda qarighu we tokurlar uning aldigha keldi, u ularni saqaytti.

¹⁵ Lékin bash kahinlar bilen Tewrat ustazliri uning yaratqan möjizilirini körüp we balilarning ibadetxanida: «Dawutning oghligha hosanna-teshekkürler bolghay!» dep towlighinini anglap ghezeplendi..

¹⁶ Ular uninggha:

— Bu balilarning néme dewatqanliqini anglawatamsen? — dep soridi.

U ulargha: — Anglawatimen! Siler muqeddes yazmilardin shuni oqup baqmighanki, «Özüngge kichik balilar we bowaqlarning tilliridin medhiye sözlirini mukemmel qilding»» dédi..

¹⁷ Andin u ulardin ayrilip, sheherdin chiqip Beyt-Aniya yézisigha béríp, shu yerde qondi.

21:7 «... üstige yépincha-chapanlirini saldi» — demek, égiri yoq idi.

21:7 2Pad. 9:13; Yuh. 12:14.

21:9 «Dawutning oghligha hosanna bolghay! Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun! Ershielada teshekkür-hosannalar oqulsun!» — bu sözler «Zeb.» 118:25-26diki bésharettin élinghan.

—«Hosanna» dégen söz «Qutquzghaysen, i Perwerdigar» dégen menide. Injil dewrige kelgende «Xudagha teshekkür-hemodusana» dégen menidimu bolghan. «Zebur» 118-küyidiki izahatlarnimu köring.

21:9 Zeb. 118:25-26

21:12 «Emdi Eysa ibadetxana hoylilirigha kirip...» — ibadetxana — eyni chaghda, Yehudiylarning nurghun ibadetxaniliri (sinagoglar) idi; mushu yerde körsitilgen «ibadetxana» Yehudiylarning eng köp yighilip ibadet qilidighan jayi idi. Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, peqet «Xuda Öz namini qoyghan» Yérusalémdiki bu merkiyiy ibadetxanidila qurbanliq qilsa toghra bolatti.

21:12 Qan. 14:26; Mar. 11:15; Luqa 19:45; Yuh. 2:14.

21:13 «Muqeddes yazmilarda Xudaning: «Méning öyüm dua-tilawetxana dep atilidu» dégen sözi pütülgen; lékin siler uni bulangchilarning uwisigha aylanduruwapsiler!» — Tewrat, «Yesh.» 56:7 we «Yer.» 7:11ni köring. Eysaning «bulangchilarning uwisi» dégen sözi ikki bisliq bolup, bir tereptin bash kahinlarning sodigerlerge qurbanliqlarni sétish hoquqini sétip bergenlikini körsitidu; ikkinchidin, bu kahinlarning xelqning Xudaning heqiqitini anglash pursitini bulap, uning ornigha özlirining mertiwisini yuqiri kötüridighan her türlük qaide-yosunlarni ularning boynigha artip qoyghanliqini körsitidu.

21:13 1Pad. 8:29; Yesh. 56:7; Yer. 7:11; Luqa 19:46.

21:15 Mar. 11:27.

21:16 «Siler muqeddes yazmilardin shuni oqup baqmighanki...» — oqurmenlarning éside barki, «shuni oqup baqmighanki,...?» dégen ibare Perisiyler we Saduqiylarning eng yaxshi köridighan ibarilirining biri idi. «Özüngge kichik balilar we bowaqlarning tilliridin medhiye sözlirini mukemmel qilding» — «Zeb.» 8:2.

21:16 Zeb. 8:2

«Matta»

Enjür derixini eyiblesh

Mar. 11:12-14; 20-24

¹⁸ Emdi seherde, sheherge qaytip kétiwatqanda, uning qorsiqi achqanidi..¹⁹ U yol boyidiki bir tüp enjür derixini körüp, uning yénigha bardi. Lékin derextin yopurmaqtin bashqa héch nerse tapalmay, uninggha qarap:

— Hazirdin boshlap sendin menggü méwe bolmisun! — déwidi, enjür derixi shuan qurup ketti..

²⁰ Muxlislar buni körüp teejüplinip:

— Enjür derixi némanche tézla qurup ketti! — dédi..

²¹ Eysa ulargha jawab berdi:

— Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, eger héch guman bolmay ishenchinglar bar bolsa, enjür derixide bolghan ishlar bolupla qalmay, belki siler hetta bu taghqa: «Bu yerdin kötürülüp déngizgha tashlan!» désenglar, u shundaq bolidu, dédi..²² Dua qilip némini tilisenglar, ishenchinglar bolsila, shulargha érishisiler..

Eysaning hoquqining sürüshürülüşhi

Mar. 11:27-33; Luqa 20:1-8

²³ U ibadetxana hoylilirigha kirgendin kéyin, kishilerge telim bériwatqanda, bash kahinlar we aqsaqallar uning aldigha kélip:

— Sen qiliwatqan bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatisen? Sanga bu hoquqni kim bergen? — dep sorashti..

²⁴ Eysa ulargha jawab bérip: — Men awwal silerge bir soal qoyay. Eger siler jawab bersenglar, menmu bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatqanliqimni éytimen. ²⁵ Yehya yürüzgen chömüldürüş nedin kelgen? Ershtinmu, yaki insanlardinmu? — dep soridi.

Ular özara mulahize qiliship:

— Eger «Ershtin kelgen» dések, u bizge: «Undaqta, siler néme üçün uninggha ishenmingdinglar?» deydu..²⁶ Eger: «Insanlardin kelgen» dések, xelqtin qorqimiz, chünki ular hemmisi Yehyani peyghember dep bilidu — déyishti..

²⁷ Buning bilen, ular Eysagha:

Bilmeymiz, — dep jawab bérishiti.

— Undaqta, menmu bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatqanliqimni éytmaymen, — dédi u ulargha.

Ikki oghul toghrisidiki temsil

²⁸ Emdi bu ishqa qandaq qaraysiler? Bir ademning ikki oghli bar iken. U birinchi oghlining yénigha kélip: «Oghlum, бүгүнüzümzarliqimgha bérip ishligin» deptu. ²⁹ «Barmaymen» deptu u, lékin kéyin pushayman qilip yenila bériptu. ³⁰ U ikkinchi oghlining yénigha kélip uningghimu

21:18 Mar. 11:12,20.

21:19 «U yol boyidiki bir tüp enjür derixini körüp, uning yénigha bardi. Derextin yopurmaqtin bashqa héch nerse tapalmay, uninggha qarap: — Hazirdin boshlap sendin menggü méwe bolmisun! — déwidi, enjür derixi shuan qurup ketti» — Pelestindiki enjür derexliride yopurmaq bolsa, méwimu bolushi kérek. Bu karamet möjize rohiy bir heqiqetni süritlep béridu, elwette.

21:19 Hosh. 9:10

21:20 «Enjür derixi némanche tézla qurup ketti!» — yaki «Enjür derixi qandaqmu birdinla qurup ketti!»

21:21 Mat. 17:20; Luqa 17:6.

21:22 Mat. 7:7; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuha. 3:22.

21:23 Mis. 2:14; Mar. 11:27; Luqa 20:1; Ros. 4:7; 7:2.

21:25 «Yehya yürüzgen chömüldürüş nedin kelgen? Ershtinmu, yaki insanlardinmu?» — mushu diniy erbablarning hemmisi dégüdek Yehya peyghemberning yetküzgen xewirige jawaben: «Bizge towa qilish kérek emes» dégen we Yehya «Méning keynimde kélidighan» dep körsetken Mesihning kélishige ishenmey, uning chömüldürüşini ret qilghanidi.

21:26 Mat. 14:5; Mar. 6:20.

BESHINCHI DEWR

TÖTINCHI DEWR

ÜCHINCHI DEWR

IKKINCHI DEWR

BIRINCHI DEWR

Hasroniy rahbar «Xirkanus Yohanna II»
(«Sadduk mazhibi»dan boʻlgan, miladiydan ilginki
1-esrdki Yehudylarning bosh rahbiri) kop yot
etliklarni Yehudylarning ehtiyojini va oʻrnatilgan
qobul qilishga meylur qildi. Antipaterning ailsu shu
mejluray asfida oʻzini «Yehudiyerniz» dep
jakaratgan. Halkbi, Parsiy mazhobidkiler
mustandq «Yehudiy boʻlgan»larni qobul
qilimgan. Shuning bilan Yehudiyedkili Yehudiy-
larning kop qismi «Hérodlar»ni «Hérodlar»
enes» dep qarayti. Shuning uchun «Hérodlar»
uch terepin addi puqralar terpidin kamsilgen. —
(a) Ular Eodomylardan keli chiqgan. (e) Ular Yehudiy
eneriniy oʻrnatilgan qizastunduglarnan tesir
yekuzmekte idi. (p) Ular
Yehudiyler repitelerlarnan Rimliq talawuzchilar
bilan hemkarlastirmada idi.

«HERODLAR»NING NESEPNAMISI

ANTIPATÉR

Nabatiyalik SIPPROS
bilan toy qilgan

Salomé Yüsuf Féroras

Fasaylus

Büyük HEROD

KLEOPATRA
bilan toy qilgan

MALTAS
bilan toy qilgan

MARIAMNÉ II
bilan toy qilgan

MARIAMNÉ I
bilan toy qilgan

Hérod Filip II

Ituriye we Traxontis oʻlkasining hakimi
(«Hétrarq») boʻlgan (miladiydan
ilginki 1-yil (?) miladiye
34-yilgichke)
(«Luga» 3:1)

Hérod Antipas II

Galliy we Feryaning ustige
hakim («Hétrarq») boʻlgan
(ikkinchi bolup «Hérod» bilan
toy qilgan). U «Hérod»ning qizi
we Feryan berrni oʻltirgan. Axirida
wally Pilatus Eysa Mesihin soraq qilishqa
uning aldiga ewetken
(«Luga» 3:1, 19, 9:7, 13:31, 23:7,
«Matta» 14:1, «Markus» 6:14)

Hérod Arxélaus

Yehudiy, Idurniya we
Samanyaning ustige wally boʻlgan
(miladiydan ilginki 1-yil (?)
miladiye 6-yilgichke) Yusup
peyghamberni oʻltirgan. Axirida
we Meryem Misiridan chiqqanda
Yehudiyegé barnay.
Nasaretke oltiraglasthgan
(«Matta» 2:19-23)

Hérod Filip I

(Héç tashke oltirgan emes. Birinchi bolup
Hérod»ye bilan toy qilgan)
Texminen miladiye 34-yil dodi
(«Matta» 3:14, «Markus» 6:17,
«Luga» 3:19)

Aristobulus IV

Mugredas kitabta tilga élmirgan. U Kostobar
we Salomonning qizi, yemi oʻzining newe qizi bilan
toy qilgan. Oz ailsu terpidin geshilip oltirgan.
(«Luga» 3:19)

Mariammé

Antipatér III olum jazasigina
tartilhanqda, musthu
Mariammé uning ayvati idi.
Kéyin u «Etnarq» Hérod
Arxélausning ayvati boʻlgan
bolushni munten.

Hérod»ye

(Mak. 14:3,
Milad. 6:17,
Luga 3:19)

Hérod Agrippa I

(miladiydan ilginki 10-yil
miladiye 44-yilgichke)
U yeme «Büyük Agrippa» dep
atalgan. Yehudiyerning padishahi boʻlgan
paaliyetlari» 25:13de
Ayvati Siprostin u bir oghul (Agrippa I) we uch qiz
tilga élmirdu
tugʻilgan. U rosul Yaqupni oltirgan. Xuda rosul Petrusni
uning qolidin quitzqan («Rosularning paaliyetlari» 12:1-23)

Hérod

(Hérod V, Xalkis padishahi,
Oz newe singlisi Berniki bilan
toy qilgan. Berniki «Rosularning
chushendurdu» («Rosularning
paaliyetlari» 25:13-26:32)

Salomé

Hérod Filip we Hérod»ning qizi
U ussul oyinish bilan Chomidurguchi
Yehoning basini élip kélishni sordi
(«Matta» 14:1-12, «Markus» 6:14-29)

Mariammé

Gayus Yulius Arxélaus Antioqus
Epilans bilan toy qilgan.
Ularining Berniki isimlik bir qizi
boʻlgan (miladiye 50-yil tugʻilgan)

Drusilla

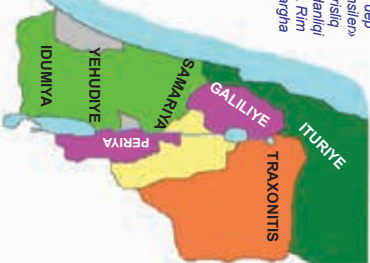
(miladiye 38-79-yil) U awali Erenasning
padishahi Azuzusqa, andin rimliq wally
Félikse tegken. Félikse miladiye 52-59-yil
Yehudiyerning wally boʻlgan.

Berniki

(miladiye 28-93-yil). U Hérodta (Xalkisning
padishahiga) tegken, andin bir mezgilde
oz aksis Agrippa bilan er-xotinlucq
turushini oltirgan. Rosul Pawlus
shu chaghta Ular ikksining adda soraq
qilingan («Rosularning paaliyetlari» 25:13).

Hérod Agrippa II

(miladiye 28-93-yil)
Rosul Pawlus uning addida
sot qilgihanda xush xewemi
chushendurdu («Rosularning
paaliyetlari» 25:13-26:32)

shundaq deptu. U: «Xop endim, baray» deptu-yu, lékin barmaptu. ³¹ Bu ikkiyenning qaysisi atisining iradisini ada qilghan bolidu?

— Birinchi oghli, — dep jawab berdi ular.

Eysa ulargha mundaq dédi:

— Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, bajgirlar bilen pahishiler Xudaning padishahliqigha silerdin burun kirmekte. ³² Chünki gerche Yehya peyghember silerge heqqaniyet yolini ayan qilghili kelgen bolsimu, siler uninggha ishenmidinglar; lékin bajgirlar bilen pahishiler uninggha ishendi. Siler buni körüp turup, hetta kéyinki waqitlarda yolunglardin pushayman qilmay uninggha ishenmidinglar...

Rezil baghwenler heqqidiki temsil

Mar. 12:1-12; Luqa 20:9-19

³³ Yene bir temsilni anglanglar: Bir yer igisi bir üzümarliq berpa qilip, etrapini chitlaptu. U uningda bir sharab kölkichi qéziptu we bir közet munari yasaptu. Andin u üzümarliqni baghwenlerge ijarige béríp, özi yaqa yurtqa kétéptu. ³⁴ Üzü pesli yéqinlashqanda, özige tégishlik hosulni éliwélísh üçün qullirini baghwenlerning yénigha ewetiptu. ³⁵ Lékin baghwenler qullirini tutup, birini dumbalaptu, birini óltürüwétiptu, yene birini chalma-késeq qiliptu. ³⁶ U yene bir qétim aldinqidinmu köp qullirini ewetiptu, biraq baghwenler ularghimu oxshash muamile qiliptu. ³⁷ Axirda, u «Oghlumnighu hörmét qilar» dep, oghlini ewetiptu. ³⁸ Lékin baghwenler oghulni körüp, özara: «Bu bolsa mirasxor; kélinglar, uni óltürüwétip mirasini igiliwalayli» déyishiptu. ³⁹ Shuning bilen ular uni tutup üzümarliqning sirtigha tashlap óltürüwétiptu.

⁴⁰ Emdi üzümarliqning igisi kelgende, shu baghwenlerni qandaq qilar?

⁴¹ Ular uninggha:

— Bu rezil ademlerni wehshiylik bilen yoqitidu. Üzümarliqni bolsa méwilirini öz waqtida özige tapshuridighan bashqa baghwenlerge ijarige béridu, — dep jawab bérishiti.

⁴² Eysa ulardin soridi:

— Muqeddes yazmildiki munu sözlerni oqup baqmighanmusiler?: —

«Tamchilar tashliwetken tash bolsa,

Burjek téshi bolup tiklendi.

Bu ish Perwerdigardindur,

Bu közimiz aldida karamet bir ishtur»...

21:31 «bajgirlar bilen pahishiler...» — «bajgirlar» toghrisida 18:18diki izahatni körüng. «bajgirlar bilen pahishiler Xudaning padishahliqigha silerdin burun kirmekte» — «kirmekte» dégen sözge qarighanda, «bajgirlar we pahishiler» awwal Yehya peyghemberning agah-guwaqliqi arqiliq towa qilghan, andin eyni chaghdá Mesihning agah-guwaqliqi arqiliq Xudaning padishahliqigha téximu kiriwatqanidi.

21:32 «silerge heqqaniyet yolini ayan qilghili kelgen...» — yaki «silerge heqqaniyet yolini élip barghili kelgen». Grék tilida peqet: «silerge heqqaniyet yolida kelgen...» déyilidu.

21:32 Mat. 3:1.

21:33 Zeb. 80:8-9; Yesh. 5:1-7; Yer. 2:21; 12:10; Mar. 12:1; Luqa 20:9.

21:35 2Tar. 24:21.

21:38 Yar. 37:18; Zeb. 2:1, 8; Mat. 26:3; 27:1; Yuh. 11:53; Ibr. 1:2.

21:42 «Tamchilar tashliwetken tash bolsa, burjek téshi bolup tiklendi» — «burjek téshi» bolsa herqandaq imaretning ulidiki eng muhim uyultash bolup, ul sélinghanda birinchi bolup qoyulidighan tashdur. Yehudiy kattiwashlar «rohiy hayat»ning burjek téshi bolghan Mesihni tashlihiwetmekchi idi, we derweqe tashliwetti.

—Mesih neqil keltürgen sözler — «Zeb.» 118:22-23.

21:42 Zeb. 118:22-23; Yesh. 8:14; 28:16; Mar. 12:10; Luqa 20:17; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 1Pét. 6:2.

⁴³ Shu sewebtin silerge shuni éytip qoyayki, Xudaning padishahliqi silerdin tartiwélinip, uninggha muwapiq méwilerni béridighan bashqa bir elge ata qilinidu. ⁴⁴ Bu «tash»qa yiqilghan kishi pare-pare bolup kétidu; lékin bu tash herkimning üstige chüshse, uni kukum-talqan qiliwétidu...

⁴⁵ Bash kahinlar we Perisiyler uning éytqan temsillirini anglap, ularni ózlerige qaritip éytqanliqini chüshendi. ⁴⁶ Uni tutush yolini izdigen bolsimu, lékin xalayıq uni peyghember dep qarighachqa, ular din qorqushti...

Toy ziyapiti toghrisidiki temsil

Luqa 14:15-24

22 ¹ Eysa ulargha yene temsiller bilen mundaq dédi:
² Ersh padishahliqi xuddi öz oghli üçün toy ziyapitini teyyarlaghan bir padishahqa oxshaydu. ³ U chakarlırini toy ziyapitige teklipl qilinghanlarni chaqirishqa ewetiptu, lékin ular kélisheke unimaptu. ⁴ U yene bashqa chakarlırini ewetip, ulargha tapilap: «Chaqirilghanlarga: — Mana, men ziyapitimni teyyar qildim; méning torpaqlirim, bordaq mallirim soyuldi, hemme nerse teyyar. Ziyapetke merhemet qilghay, deydu, dep éytinglar, — deptu. ⁵ Biraq ular tekliplini étibargha almay, birsı étizliqigha ketse, yene biri sodisigha kétiptu. ⁶ Qalghanliri bolsa padishahning chakarlırini tutuwélip, xorlap óltürüwétiptu. ⁷ Padishah buni anglap qattiq ghezeplinip, eskerlırini chiqirip, u qatillarni yoqitip, ularning shehirige ot qoyuwétiptu. ⁸ Andin u chakarlırigha: «Toy ziyapiti teyyar boldi, lékin chaqirilghanlar méhmanlıqqa munasip kelmidi. ⁹ Emdi siler acha yollargha bérıp, udul kelgen ademlerning hemmisini toy ziyapitige teklipl qilinglar» deptu. ¹⁰ Buning bilen chakarlar yollargha chiqip, yaxshi bolsun, yaman bolsun, udul kelgenliki ademlerning hemmisini yighip ekeptu. Toy soruni méhmanlar bilen liq toluptu.

¹¹ Padishah méhmanlar bilen körüşkili kirgende, u yerde ziyapet kiyimi kiyimigen bir kishini körüptu. ¹² Padishah uningdin: «Burader, ziyapet kiyimi kiymey, bu yerge qandaq kirding?» dep soraptu, biraq u kishi jawab bérelmey qaptu. ¹³ Padishah chakarlırigha: «Uni put-qolliridin baghlap, téshidiki qarangghuluqqa achiqip tashlanglar! U yerde yigha-zarlar kütürülidu, chishlırini ghuchurlitidu» deptu. ¹⁴ Chünki chaqirilghanlar köp, lékin tallanghanlar azdur...

«Baj tapshuramduq?» dégen qiltaq

Mar. 12:13-17; Luqa 20:20-26

¹⁵ Buning bilen Perisiyler u yerdin chiqip, qandaq qilip uni öz sözi bilen tuzaqqa chüshürüş heqqide meslihetleshti. ¹⁶ Ular muxlislırini Hérodning terepdarliri bilen bille uning yénigha ewetip: — Ustaz, silini semimiy adem, kishilerge Xudaning yolini sadiqliq bilen ögitip kéliwatidu we ademlerge qet'iy yüz-xatire qilmay héchkimge yan basmaydu, dep bilimiz. ¹⁷ Qéni, qandaq

21:43 Mis. 32:10; Yesh. 55:5; Mat. 8:12.

21:44 «Bu «tash»qa yiqilghan kishi pare-pare bolup kétidu; lékin bu tash herkimning üstige chüshse, uni kukum-talqan qiliwétidu» — «tash» bolsa Eysa özi, elwette. 42-ayetni körüng. Eysaning bu sözi toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtitilimiz. 21:44 Yesh. 8:15; Dan. 2:34; Zek. 12:3; Luqa 20:18.

21:45 Luqa 20:19.

21:46 Luqa 7:16; Yuh. 7:40.

22:2 Luqa 14:6; Weh. 19:7.

22:11 «Padishah méhmanlar bilen körüşkili kirgende, u yerde ziyapet kiyimi kiyimigen bir kishini körüptu» — bu sözge qarighanda shu waqıtlarda katta toy ziyapetlıride sahibxan özi her bir méhmangha alahide bir ziyapet kiyimi sowghat qilatti. Undaq kiyimni kiyishni ret qilish sahibxangha intayin bihörmetlik bolatti.

22:13 Mat. 8:12; 13:42; 24:51; 25:30; Luqa 13:28.

22:14 Mat. 20:16.

22:15 Mar. 12:13; Luqa 20:20.

22:16 «Hérod padishahning terepdarliri» — Hérod padishah Rim impériyesi teripidin teyinlangen bolup, u Yehudiy

oylayla? Rim impératori Qeyserge baj-séliq tapshurush Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq? — déyishti.

¹⁸ Lékin Eysa ularning rezil niyitini bilip:

— Ey saxtipezler, méni némishqa sinimaqchisiler? ¹⁹ Qéni, bajgha tapshurulidighan bir tengge manga körsitinglar, — dédi. Ular bir dinar pulini ekeldi. ²⁰ U ularidin:

— Buning üstidiki süret we nam-isim kimning? — dep soridi.

²¹ Qeyserning, — dep jawab berdi ular.

U ulargha: — Undaq bolsa, Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning heqqini Xudagha tapshurunglar, — dédi.

²² Ular bu sözni anglap, heyran bolup qélishti-de, uning yénidin kétip qaldı.

Tirilishke munasiwetlik mesile

Mar. 12:18-27; Luqa 20:27-40

²³ Shu küni, «Ölgenler tirilmeydu» deydighan Saduqiylar uning aldigha kélip qistap soal qoydi.

²⁴ — Ustaz, Musa peyghember Tewrat: «Bir kishi perzentsiz ölüp ketse, uning aka yaki inisi tul yenggisini emrige élip, qérindishi üçün nesil qaldurushi lazı» dep tapilighan. ²⁵ Burun arimizda yette aka-uka bar idi. Chongi öylengendin kéyin ölüp ketti. Perzent körmigenliktin, ayalini ikkinchi qérindishining emrige qaldurdi. ²⁶ Biraq ikkinchisidiki ehwalı uningkıge oxshash boldı, andin bu ish üçinchiside taki yettinchi qérindashqiche oxshash dawamlashti.

²⁷ Axirda, u ayalı ölüp ketti. ²⁸ Emdi tirilish künide bu ayal yette aka-ukining qaysisining ayalı bolıdu? Chünki uni hemmisi emrige alghan-de!

²⁹ Eysa ulargha mundaq jawab berdi:

— Siler ne muqeddes yazmılarnı ne Xudaning qudrıtini bilmigenlikınglar üçün azghansiler.

³⁰ Chünki ölümdin tirilgende insanlar öylenmeydu, erge tegmeydu, belki Xudaning ershtiki perishtilirige oxshash bolıdu.

³¹ Emdi ölümdin tirilish mesilisi heqqide Xudaning silerge éytqan: ³² «Men Ibrahim, Ishaq we Yaquplarning Xudasidurmen!» dégen shu sözini oqumidinglarmu? Xuda ölüklerning emes, belki tiriklerning Xudasidurmen!».

³³ Bu sözni anglighan xelq uning telimidin heyranuhes qélishti.

bolmighachqa Yehudiylarning köpinchisi uninggha intayın öch idi. Shundaq bolghini bilen öz menpeitini közleydighan, uni qollaydighan «Hérod terepdarlırı» bar idi. «Hérodlar» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

22:17 «Rim impératori Qeyser...» — Rimning herbir impératorigha «Qeyser» dégen nam-unwan béreletti; mesilen, Qeyser Awghustus, Qeyser yulius, Qeyser Tibérius qatarlıqlar. «Rim impératori Qeyserge baj-séliq tapshurush Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq?» — eyni waqıtta, Yehudiylar rimliqlarning zulmi astida yashawatqanıdı, eger Eysa: «Rim impératorigha baj tapshurush toghra» dése, bu geptin azadlıqni istigen Yehudiylar uni «Mana taza bir yalaqchi, xain iken» dep tıllıshatti. «Baj tapshurmaslıq kérek» dégen bolsa, u Rim impériyesige qarshi chiqqan bolatti; andin ular uni Rim waliyisigha erz qilghan bolatti. Ular mushundaq soallarnı sorash arqılıq Eysani gépidin tutuwélip, rimliqlarning qoligha tapshurup, uninggha ziyanekshilik qilmaqchi bolushqan.

22:20 Yar. 1:26

22:21 «Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning heqqini Xudagha tapshurunglar» — Qeyserge Qeyserning heqqi (uning süriti chüshürölgen nerse)ni tapshurunglar — démek, baj tölesh kérek. Emma qandaq nerse üstide «Xudaning süriti» bar? Insan özi «Xudaning süriti» bolghachqa, biz pütünimizni Xudagha tapshurishimiz kérektur («Yar.» 1:26-27ni körüng).

22:21 Yar. 1:26; Mat. 17:25; Rim. 13:7.

22:23 «Ölgenler tirilmeydu» deydighan Saduqiylar — «Saduqiylar» toghruluq 16:1diki izahatni we shundaqla «Tebirler»nimu körüng.

22:23 Mar. 12:18; Luqa 20:27; Ros. 23:8.

22:24 «Bir kishi perzentsiz ölüp ketse, uning aka yaki inisi tul qalghan yenggisini emrige élip, qérindishi üçün nesil qaldurushi lazı» — «Qan.» 25:5.

22:24 Qan. 25:5-6; Yar. 38:8.

22:32 «Men Ibrahim, Ishaq we Yaquplarning Xudasidurmen!» — «Mis.» 3:6.

22:32 Mis. 3:6,15.

22:33 Mat. 7:28.

«Matta»

Eng muhim emr

Mar. 12:28-34; Luqa 10:25-28

³⁴ Perisiyler uning Saduqiylarning aghzini tuwaqlighanligini anglap, bir yerge jem bolushti..

³⁵ Ularning arisidiki bir Tewrat-qanun ustazi uni sinash meqsitide uningdin:..

³⁶ — Ustaz, Tewrat qanunidiki eng muhim emr qaysi? — dep qistap soridi.

³⁷ U uninggha mundaq dédi:

— «Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning, pütün zéhnning bilen söygin»..³⁸ — eng ulugh, birinchi orunda turidighan emr mana shu. ³⁹ Uninggha oxshaydighan ikkinchi emr bolsa «Qoshnangni özüngni söygendek söy»..⁴⁰ Pütün Tewrat qanuni we peyghemberlerning sözliri bu ikki emrge ésilghan halda mangidu.

Qutquzghuchi-mesih — Dawutning oghli hem uning Rebbi

Mar. 12:35-37; Luqa 20:41-44

⁴¹ Perisiyler jem bolup turghan waqitta, Eysa ulardin:..

⁴² — Mesih toghrisida qandaq oylawatisiler? U kimning oghli? — dep soridi.

Dawutning oghli, — déyishti ular.

⁴³ U ulargha mundaq dédi:

Undaqta, néme üçün Zeburda Dawut uni Rohta «Rebbim» dep atap, —.

⁴⁴ «Perwerdigar méning Rebbimge éyttiki: —

«Men séning dushmanliringni ayighing astida dessetküche,

Ong yénimda olturghin!» — deydu?..

⁴⁵ Dawut Mesihni shundaq «Rebbim» dep atighan tursa, emdi u qandaqmu Dawutning oghli bolidu?..

⁴⁶ We héchkim uninggha jawaben bir éghizmu söz qayturalmidi; shu kündin étibaren, héchkim uningdin soal sorashqimu pétinalmidi.

Saxtipezlarning haligha wayl

«Yette «wayl!»»

Mar. 12:38-40; Luqa 11:37-52; 20:45-47

23¹ Bu sözlerdin kéyin, Eysa top-top xalayiqqa we muxlisirigha mundaq dédi:

² — Tewrat ustazliri we Perisiyler Musa peyghemberning höküm chiqirish ornida olturghan bolidu..³ Shunga, ularning silerge éytqan hemme sözlirige köngül qoyup, dégenlirini qi-

22:34 Mar. 12:28.

22:35 Luqa 10:25.

22:37 «Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning, pütün zéhnning bilen söygin» — «Qan.» 6:5.

22:37 Qan. 6:5; 10:12; 30:6; Luqa 10:27.

22:39 «Qoshnangni özüngni söygendek söy» — «Law.» 19:18.

22:39 Law. 19:18; Mar. 12:31; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; Yaq. 2:8.

22:41 Mar. 12:35; Luqa 20:41.

22:43 «Dawut uni Rohta «Rebbim» dep atap...» — «Rohta» — Xudaning Muqeddes Rohida.

22:44 Dawut «Perwerdigar Méning Rebbimge éyttiki: — «Men séning dushmanliringni ayighing astida dessetküche, ong yénimda olturghin!» — deydu» — «Zeb.» 110:1.

22:44 Zeb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ibr. 1:13; 10:13.

22:45 «Dawut Mesihni shundaq «Rebbim» dep atighan tursa, emdi u qandaqmu Dawutning oghli bolidu?» — démek, Qutquzghuchi-Mesih padishah Dawutning ewladi bolsimu, lékin padishah Dawut Mesihni «Rebbim» dégen yerde Mesih Dawuttin ulugh bolidu, hem tughulushtin burunla «Reb» süpitide idi.

23:2 «Tewrat ustazliri we Perisiyler Musaning ornigha bésip olturghan bolidu». Démek, Tewrat qanunigha tebir bérish we qanunigha asasen dewalarda höküm chiqirish hoquqi ulargha tapshurulghan. Shu terepte xelq ulargha boysunushi kérek idi.

23:2 Neh. 8:4

linglar. Lékin ularning qilghanliridek qilmanglar; chunki ular özlirining déginige özliri emel qilmaydu, ⁴ Belki ular kötürelmigüdek éghir yüklerni baghlap ademlarning zimmisige artip qoyidu. Emma özliri bu yüklerni kötürüşke birmu barmiqini midirlitishni xushyaqmaydu...

⁵ Ular hemme emellirini insanlarga köz-köz qilish üçünla qilidu; chunki ular «ayet qapliri»ni keng qilip chigiwélip, tonlirining chuchilirini uzun sanggilitip qoyidu; ⁶ ular ziyapetlerde törde, sinagoglarda aldinqi orunlarda olturushqa, ⁷ bazarlarda kishilerning ulargha bolghan uzun salamlirigha we özlirini «Ustaz, ustaz» dep atashlirigha amraq kélidu...

⁸ Biraq siler bolsanglar «Ustaz» dep atilishni qobul qilmanglar; chunki silerning yalghuz birla ustazinglar bar we hemminglar qérindastursiler. ⁹ Yer yüzide héchqandaq kishini «Atam» démenglar, chunki peqet birla Atanglar, yeni ershte Turghuchi bardur. ¹⁰ Siler «muellim» dep atilishnimu qobul qilmanglar, chunki peqet birla muellim, yeni Mesihning özi bardur; ¹¹ belki aranglarda eng mertiwilik bolghan kishi silerning xizmitinglarda bolidu. ¹² Özini yuqiri tutmachi bolghini töwen qilinidu, özini töwen tutqini yuqiri qilinidu...

¹³ Biraq halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler ersh padishahliqining ishikini insanlarga taqap kéliwatisiler! Ya özünglar kirmesiler, ya kirishni istigenlarning kirishige yol qoymasiler...

¹⁴ Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler tul ayallarning mal-dunyasini yewatisiler, shundaqtimu bashqilar aldida teqwadar körünsek dep, uzundin-uzun dua qilisiler. Shunga, siler téximu éghir jazagha tartilisiler...

¹⁵ Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler birla ademni étiqadinglarga kirgüzüş üçün, déngiz we quruqluqni kézip chiqisiler. Biraq u kishi kirgüzülgendin kéyin, siler uni özliringlardin ikki hesse better bolghan dozaxning perzenti qilip yétishtürüp chiqisiler...

¹⁶ Halinglarga way, ey qarighu yolbashchilar! Siler: «Herqandaq kishi ibadetxana bilen qesem

23:3 Qan. 17:19; Mal. 2:6; Rim. 2:19.

23:4 «Ular, yeni Peristiyler kötürelmigüdek éghir yüklerni baghlap ademlarning zimmisige artip qoyidu» — «éghir yükler» her türlik qattiq diniy qaide-yosunlarni körsitidu.

23:4 Yesh. 10:1; Luqa 11:46; Ros. 15:10.

23:5 «Ular «ayet qapliri»ni keng qilip chigiwélip,...» — «ayet qapliri» teqwadarliqni bildürüş üçün péshane yaki üsti bilike chigiwélinidighan, ichige Tewrattin élinghan ayetler yézilghan pütük sélinghan kichik qap. Ular bu ishni «Mis.» 13:9, 16 we «Qan.» 6:8, 11:8ge asasen adet qilghan. «Ular... tonlirining chuchilirini uzun sanggilitip qoyidu» — Tewrat boyiche er kishiler tonlirigha mushundaq chuchilarni békitishi kérek (chuchilar kök renglik bolghachqa, Xudaning «köktin chüshürülgén» emrlirige esletme bolsun dégen meqsette békitilishke buyrulghan — «Chöl.» 15:38-39 we «Qan.» 22:12ni körüng). Biraq perisiyler peqet özlirini teqwadar körsitish üçün shundaq qilatti.

23:5 Chöl. 15:38; Qan. 6:8; 22:12; Mat. 6:5.

23:6 Mar. 12:38,39; Luqa 11:43; 20:46.

23:7 «Bazarlarda kishilerning ulargha bolghan uzun salamlirigha... amraq kélidu» — «uzun» dégen söz grékche tékistte yoc; tarix tetqiqatlirigha asasen ulargha qilghan «salamlar»ni intayin uzun we murekkep dep bilimiz. «özlirini «ustaz, ustaz» dep atashlirigha amraq kélidu» — mushu yerde «Ustaz» grék tilida (ibraniiy tilidimu oxshash) «Rabbi» dégen söz bilen ipadilininidu.

23:7 Yaq. 3:1.

23:8 «Biraq siler bolsanglar «Ustaz» dep atilishni qobul qilmanglar» — yuqiriqi izahatni körüng.

23:9 «Yer yüzide héchqandaq kishini «Atam» démenglar» — roshenki, Mesih bu sözni rohiy jehettin éytqan; bu yerde közde tutulghini ademlarning öz jismaniy atisini «Ata», «Dada» dégenliki emes, belki melum bir ademni rohiy jehettin «Atam» déyishi közde tutulghan, elwette. Démisekmü, nurghun «xristiyan jamaetler» (mesilen, «Katoliklar» we «Prawuslawiylar») öz yétekchilirini «Ata» dep ataydu; «Papa» we «Pop» dégen sözler eslide «Dada» dégenliktur.

23:9 Mal. 1:6.

23:11 Mat. 20:26.

23:12 Ayup 22:29; Pend. 29:23; Luqa 14:11; 18:14; Yaq. 4:6,10; 1Pét. 5:5.

23:13 Luqa 11:52.

23:14 «Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler tul ayallarning mal-dunyasini yewatisiler... shunga, siler téximu éghir jazagha tartilisiler» — bezi kona köchürmilerde bu ayet tépilmaydu. Bu sözler «Mar.» 12:40 we «Luqa» 20:47dimu tépilidu.

23:14 Mar. 12:40; Luqa 20:47; 2Tim. 3:6; Tit. 1:11.

23:15 «...siler uni özliringlardin ikki hesse better bolghan dozaxning perzenti qilip yétishtürüp chiqisiler» — «dozaxning perzenti» dozaxqa kiridighan we belkim bashqilarni dozaxqa baridighan yolgha azduridighan kishi bolsa kérek.

MESIH DEWRIDIKI YÉRUSALÉM SHÉHIRI

1. Muqaddes ibadexana
2. Ibadexaning janubiy sépili: «Padishahlarining ayvoni»
3. Ofel teghi (Davutning shetini teghi baghriga joylashtirilgan)
4. Moliya teghi, ibadexana joylashtirilgan teghi (= Zion teghi)
5. Eslay ibadexaning tiri (Ezra, Nehemya davrida)
6. Ibadexaning shetini teghi (taghning ustide)
7. Ibadexaning gharbiy sépili (taghning ustide)
8. Ibadexaning janubiy sépili
9. Ibadexaning taghning ustide turidigan gharbiy janubiy burkili
10. «Altun derwaza» — Moshin muslu derwaza bielen tenenlik kirgan («Matta» 21:1-11)

11. Zeytun teghi
12. Galtmanne bégli
13. Kitoron jighisli
14. «Su derwazisi»
15. «Davutning shetini» (Ofel teghi)
16. «Gippodrom» - oyun-tenislarqet maydani
17. Siloam kichikligi
18. Tiroponiy jighisli
19. Birkel el-hamma
20. Townnk shahar (kembehneler mehelisli)

21. Padishah Agrippa I terpidin qurultilgan sépili
22. Himom jighisli (Gé-Hinom)
23. Yutironi shahar (baylar mehelisli)
24. Davutning mazar (davutning shetini) joy (heqiqiy mazar «Davutning shetini»de)
25. Kog'alarning oyi silu yerning etarida
26. Kog'alarning qavetlik 22:12, «Kos.» 1:13)
27. Tiyatir
28. Bazar maydani
29. Hérodning ordisi
30. «Gabbata» — «Iashn taxayliq hoylar» («Yofa derwaza»gha yéqin) («Yoh.» 19:13)

31. Hasmoniyarning ordisi oq terpi
32. Sheterning ikkinchi mehelisli (Mishne)
33. «Soqila» ning jaylashish etimallig boylari «Kinch» yer
34. «Béluq derwazisi» — Qayseytsege
35. Ereniyalar tarixlar boyiche «Cag'qila» jaylashgan yer
36. Artoniya qetisi
37. Bey-esda kichikligi (Ibadexaning shimoliy terpidi) («Yoh.» 5:2)

qilsa, héchnémisi yoq, biraq ibadetxanidiki altunni tilgha élip qesem qilganlar qesimide turushqa qerzdar bolidu» deysiler. ¹⁷ Ey exmeqler, korlar! Altun ulughmu yaki altunni muqeddes qilghan ibadetxanimu? ¹⁸ Siler yene: «Herkim qurbangah bilen qesem qilsa, héchnémisi yoq, biraq qurbangah üstidiki hediye tilgha élip qesem qilganlar qesimide turushqa qerzdar bolidu» deysiler. ¹⁹ Ey korlar! Hediye ulughmu yaki hediyni muqeddes qilghan qurbangahmu? ²⁰ Shunga, qurbangahni tilgha élip qesem qilghuchi bolsa hem qurbangah bilen hem uning üstidiki barliq nersiler bilen qesem qilghan bolidu. ²¹ Ibadetxanini tilgha élip qesem qilghuchimu hem ibadetxanini, hem «ibadetxanida Turghuchi»ni tilgha élip qesem qilghan bolidu. ²² Ershni tilgha élip qesem qilghuchi Xudaning texti we textte olturghuchining nami bilen qesem qilghan bolidu.

²³ Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Chünki siler hetta yalpuz, arpibediyan we zirilerning ondin bir ülüshini öshre qilip Xudagha ataysiler-yu, biraq Tewrat qanunining téximu wezinlik terepliri bolghan adalet, rehimdillik we sadiqliqni étibargha héch almaysiler. Awwal mushu ishlarni orundishinglar kérek, andin shu ishlarnimu ada qilmay qoy-masliqinglar kérek. ²⁴ Ey qarighu yobashchilar! Siler chinenglerdiki pashini süzüp éliwétisiler, lékin birer tögini pütün péti yutuwétisiler!

²⁵ Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler chine-qachilarning téshinila yuyup pakizlighininglar bilen ularning ichi hertürlük hérisklik we ishretpereslikke tolghan. ²⁶ Ey qarighu Perisiy! Awwal chine-qachining ichini pakla, shundaqta téshimu pak bolidu!

²⁷ Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Siler aqartip qoyulghan, sirti chirayliq körünidighan lékin ichi ölüklerning ustixanliri we herxil napak nersilerge tolghan qebrilerge oxshaysiler. ²⁸ Shuningdek téshinglardan insanlarning aldida heqqaniy ademlerdek körünisiler, lékin ichinglar saxtipezlik we itaetsizlik bilen tolghan.

²⁹ Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Chünki siler peyghemberlarning qebrilirini yasap kéliwatisiler, heqqaniylarning mazarlirini bézep kéliwatisiler. ³⁰ we siler: «Ata-bowilirimizning zamanida yashighan bolsaq iduq, ularning peyghemberlarning qénini töküshlirige shérik bolmayttuq» — deysiler. ³¹ Shunga siler öz sözünglar bilen özünglarning peyghemberlerni öltürgenlarning ewladliri ikenlikinglarga guwahliq berdinglar.

³² Undaqta, ata-bowiliringlar bashlighan qilmishlirini toluqlanglar!

23:19 «Ey korlar!» — bezi kona köchürülmilerde «Ey exmekler, korlar!» déyilidu.

23:21 1Pad. 8:13; 2Tar. 6:1, 2.

23:22 2Tar. 6:33; Yesh. 66:1; Mat. 5:34; Ros. 7:49.

23:23 «Halinglarga way, ey Tewrat ustazliri we Perisiyler, saxtipezler! Chünki siler hetta yalpuz, arpibediyan we zirilerning ondin bir ülüshini öshre qilip Xudagha ataysiler-yu,...» — oqurmenlarning éside barki, Xuda Tewrat qanunida ibadetxanidiki ishlar we kahinlarning kirimi üçün Öz xelqining mehsulatlaridin «ondin bir ülüshi»ni telep qilghanidi.

23:23 1Sam. 15:22; Hosh. 6:6; Mik. 6:8; Mat. 9:13; 12:7; Luqa 11:42.

23:24 «Siler chinenglerdiki pashini süzüp éliwétisiler, lékin birer tögini pütün péti yutuwétisiler!» — Tewrat qanunidiki belgilimilerge asasen hem pasha hem töge göshimu haram gösh idi.

23:25 Luqa 11:39.

23:26 Tit. 1:15.

23:27 Ros. 23:3.

23:29 Luqa 11:47.

23:31 «Siler öz sözünglar bilen özünglarning peyghemberlerni öltürgenlarning ewladliri ikenlikinglarga guwahliq berdinglar» — demek, ular peyghemberlerni öltürgenlerni «ata-bowilirimiz» dep étirap qilidu. Ular köp bashqa ellerdek daim «ata-bowiliri»ni maxtap, biz ularning en'eniliride dawamlıq méngishimiz kérek, — deytti. Lékin shu ata-bowiliringning en'eniliri Xudaning heqqaniy teleplirige zit bolup kelgen we shu sewebtinmu peyghemberlerni öltürgen.

23:31 Ros. 7:51; 1Tés. 2:15.

23:32 «Undaqta, ata-bowiliringlar bashlighan qilmishlirini toluqlanglar!» — Mesihning bu kinayilik, hejwiyy gépi: «Silerning ata-bowiliringlarning izlirini basqininglar — (ularning en'enilerni tutup, Xudaning emrlirini tashlap) méni öltürüp ularning ishlirini toluqlighininglardur!» dégendektur.

³³ Ey yılanlar! Zeherlik yılanlarning nesilliri! Dozax jazasidin qandaqmu qutulalarsiler?...
³⁴ Shunga mana, silerge peyghemberler, danishmenler we alimlarni ewetip turimen. Siler ularning bezilirini kréstlep óltürisiler, bezilirini sinagoglirlinglarda derrige basisiler, sheherdin sheherge qoghlaysiler....³⁵ Shundaq qilip, heqqaniy Habilning qan qerzidin tartip taki siler ibadetxanidiki muqeddes jay bilen qurbangahning ariliqida óltürgen Berekiyaning oghli Zekeriyaning qan qerzigiche, heqqaniylarning yer yüzide éqitilghan barliq qan qerzliri bu dewrning béshigha chüshürüldi....³⁶ Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, shu qilmishlarning jazasining hemmisi mushu dewrning béshigha chüshidu.

Eysaning Yérusalém üçün nale-peryad kótürüshi

Luqa 13:34-35

³⁷ Ey Yérusalém, Yérusalém! Peyghemberlerni óltüridighan, özige ewetilgen elchilerni chalma-kések qilidighan sheher! Mékiyan chüjilirini qanat astigha yighqandek perzentliringni qanche qétim qoynumgha almaqchi boldum, lékin siler unimidinglar!....³⁸ Mana, emdi öyünglar silerge xarabe bolup qalidu!....³⁹ Chünki men shuni silerge éytip qoyayki, siler: «Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun!» démigüche, siler méni qaytidin héch körelmeysiler....

Ibadetxanining weyran qilinishidin bésharet; axirqi zamanlardiki alametler

Mar. 13:1-31; Luqa 21:5-33

24¹ Eysa ibadetxanidin chiqip, aldigha kétiwatqanda, muxlisleri yénigha kélip uning diqqitini ibadetxana binalirigha tartmaqchi boldi..

² U ulargha:

23:33 Mat. 3:7.

23:34 «... silerge peyghemberler, danishmenler we alimlarni ewetip turimen» — «alimlar» dégen bu sözni adette «Tewrat ustazliri» dep terjime qilimiz. Lékin Eysa Mesih öz qérindash Yehudiy xelqige ewetidighan «ustazlar»ni peqet «Tewrat ustazi» dégili bolmaydu, belki «Tewrat-Injil ustazliri» bolidu.

23:34 Mat. 10:16,17; Luqa 10:3; 11:49; Yuh. 16:2; Ros. 7:52.

23:35 «...heqqaniy Habilning qan qerzidin tartip taki siler ibadetxanidiki muqeddes jay bilen qurbangahning ariliqida óltürgen Berekiyaning oghli Zekeriyaning qan qerzigiche...» — Habilning óltürülüshi toghruluq «Yar.» 4:8-11, Zekeriyaning óltürülüshi «2Tar.» 24:20-22ni körüng. Bu ikki weqe Yehudiylarning Tewratni en'eniwi orunlashturush tertipi boyiche Tewratning eng béshida we ayighida xatirilinidu.

—«2Tar.» 24:20-22 boyiche Zekeriyaning atisining ismi «Yehoyada» idi. «Berekiya» uning bashqa ismi bolsa kérek («Yehoyada» hem «Berekiya» dégen ikki isim «Yahqa (Perwerdigargha) medhiye oqulsun» dégen menidiki menidash sözlerdur).

23:35 Yar. 4:8; 2Tar. 24:21; Ibr. 11:4.

23:37 «Ey Yérusalém, Yérusalém!...» — Muqeddes Kitabta, ademning ismini ikki qétim chaqirish — uninggha bolghan chongqur méhir-muhabbitini we özige tolimu eziz ikenlikini körsitidu. «Mékiyan chüjilirini qanat astigha yighqandek perzentliringni qanche qétim qoynumgha almaqchi boldum, lékin siler unimidinglar!» — «perzentliring» — Yérusalémdikilarning özlirini körsitidu.

23:37 Zeb. 17:8; 91:4; Mat. 21:35,36; Luqa 13:34.

23:38 «...öyünglar silerge xarabe bolup qalidu» — üç bisliq söz bolup:

—(1) Xudaning ibadetxanisi (lékin Mesihning «silerning öyünglar» dégini boyiche bu öy hazir Xudaningki emes, peqet silerningkidur);

—(2) özlirining qoru-jayliri;

—(3) bala-chaqilirining weyran bolidighanliqini körsitidu.

23:38 Zeb. 69:25; Yesh. 1:7; Yer. 7:34; Mik. 3:12; Ros. 1:20.

23:39 «Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun!» —Mushu ibare Zebur 118:26tin élinghan bolup, xelqning Mesihni qarshi alghanliqini körsitidu. Démek, ular Eysaning Mesih ikenlikige ishinip étirap qilmighuche ular uni qayta körmeydu. Bu söz shu muhim pakitni körsitiduki, Eysa Mesih dunyagha qaytip kelginide, Yehudiy xelqi alliqachan uninggha étiqad baghlap étirap qilghan bolidu.

23:39 Zeb. 118:26.

24:1 Mar. 13:1; Luqa 21:5.

«BÜYÜK HÉROD» QURGHAN IBADET XANA

Ibadetxanining ottirisidiki muqaddesxana
(Israiliye Yérusalémdiki muzéysi)

Mikael Osnis
yasighan endize

Ibadetxanining pütünü
(hoyliri bilen)

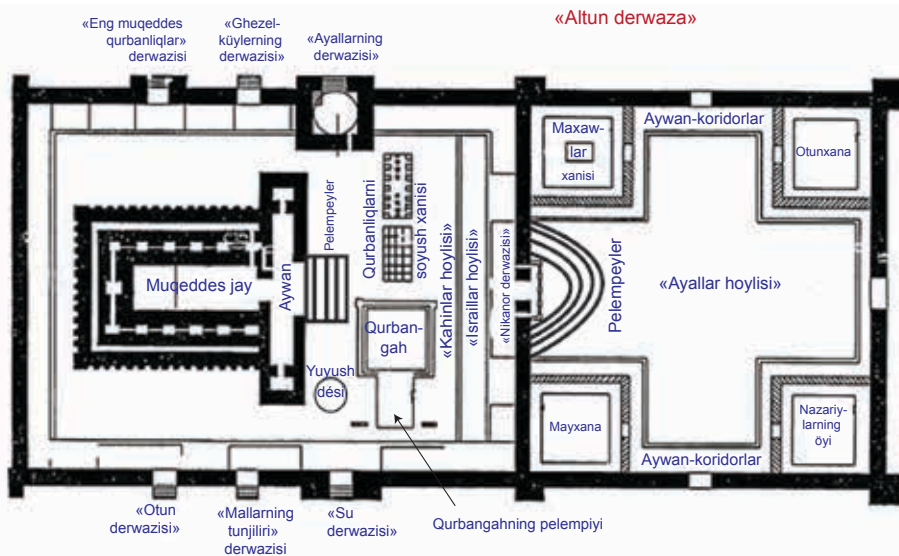
Aywan-koridorlar

Antonia kelesi

Muqaddes jay

«Yat ellikler hoylisi»

«Ayallar hoylisi»

— Mana bularning hemmisini körüwatamsiler? Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu yerde bir tal tashmu tash üstide qalmaydu, hemmisi qaldurulmay gumran qilinidu, — dédi..

Kelgüsi toghrisidiki bésharetler

³ U Zeytun téghida olturghanda, muxlislari astighina uning yénigha kélip:

— Bizge éytqinchu, bu dégenliring qachan yüz béridu? Séning qaytip kélishing we zamanning axirini körsitidighan qandaq alamet bolidu? — dep sorashti..⁴ Eysa ulargha jawaben mundaq dédi:

— Hézi bolunglarki, héchkim silerni azdurup ketmisun..⁵ Chünki nurghun kishiler méning namimda kélip: «Mesih men bolimen» dep, köp ademlerni azduridu..⁶ Siler urush xewerliri we urush shepilirini anglaysiler, bulardin alaqzade bolup ketmenglar; chünki bu ishlarning yüz bérishi muqerrer. Lékin bular axiret emes..⁷ Chünki bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq bilen urushqa chiqidu. Jay-jaylarda acharchiliq, wabalar we yer tewreshler yüz béridu..⁸ Lékin bu ishlarning yüz bérishi «tughutning tolghiqining bashlinishi» bolidu, xalas..

⁹ Andin kishiler silerni tutup azab-oqubetke sélip, öltüridu, méning namim wejedin pütkül eller silerdin nepretlinidu..¹⁰ Shuning bilen nurghunlar étiqadidin tanidu, bir-birini tutup béridu we bir-birige öchmenlik qilidu..¹¹ Nurghun saxta peyghemberler meydangha chiqip, nurghun kishilerni azduridu..¹² Itaetsizlik-rezilliklarning köpiyishi tüpeylidin, nurghun kishilerdiki méhir-muhebbet sowup kétidu..¹³ Lékin axirghiche berdashliq bergenler qutquzulidu..¹⁴ Barliq ellerge agah-guwahliq bolsun üçün, Xudaning padishahliqi heqqidiki bu xush xewer pütkül dunyagha jakarlinidu; andin zaman axiri bolidu..

Yérusalémda weyran qilghuchi «yirginchlik nomussizliq» peyda bolidu

¹⁵ Daniyal peyghember qeyt qilghan «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq»ning muqed-des jayda turghinini körgininglarda (kitabxan bu sözning menisini chüshengey),..¹⁶ Yehudiye ölkiside turuwatqanlar taghlargha qachsun; ¹⁷ ögzide turghan kishi öyidiki nerse-kéreklirini alghili chüshmeyla qachsun. ¹⁸ Étizliqta turghan kishimu chapinini alghili öyige yanmisun.

¹⁹ U künlerde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way!..²⁰ Qachidighan waq-

24:2 1Pad. 9:7, 8; Mik. 3:12; Luqa 19:44.

24:3 Mar. 13:1, 3; Luqa 21:7; Ros. 1:6.

24:4 Yer. 29:8; Ef. 5:6; Kol. 2:18; 2Tés. 2:3; 1Yuha. 4:1.

24:5 Yer. 14:14; 23:25; Yuh. 5:43.

24:7 «bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq bilen urushqa chiqidu» — ibraniy tilida (shundaqla grék tilida) bu ibare dunya boyiche kengeygen urushlarni körsitishi mumkin («Yesh.» 19:2, «2Tar.» 15:3-6de bu turaqliq ibare toghruluq misallar bar.

24:7 Yesh. 19:2.

24:8 «Lékin bu ishlarning yüz bérishi «tughutning tolghiqining bashlinishi» bolidu, xalas» — Eysa Mesih qaysi ish «tughulidu», uni biwasite démeydu. Töwendiki sözlirige qarighanda u «yéngi zaman»ning tughulushini körsitidu, dep qaraymiz.

24:9 Mat. 10:17; Luqa 21:11,12; Yuh. 15:20; 16:2; Weh. 2:10.

24:10 «nurghunlar étiqadtin tanidu» — grék tilida «nurghunlar putlashturulidu» déyilidu. Shunga bashqa birxil terjimisi: «nurghunlar gunahqa azdurulidu».

24:11 2Pét. 2:1.

24:12 2Tim. 3:1.

24:13 Mat. 10:22; Mar. 13:13; Luqa 21:19; Weh. 2:7,10; 3:10.

24:14 «Xudaning padishahliqi heqqidiki bu xush xewer» — grék tilida «padishahliqning bu xush xewiri» déyilidu.

24:15 «Daniyal peyghember qeyt qilghan «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq» — «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq» toghrisida. «Dan.» 9:24-27ni we u toghruluq izahatlarni köring.

24:15 Dan. 9:27; Mar. 13:14; Luqa 21:20; 2Tés. 2:4

24:19 «u künlerde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way!» — undaq kishilerge qéchish epsiz bolidu, elwette.

tinglarning qish yoki shabat künige toghra kélip qalmasliqi üçhün dua qilinglar...²¹ Chünki u chaghda dunya apiride bolghandin mushu chaghqiche körülüp baqmighan hem kelgüsdimu körülmeydighan dehshetlik azab-oqubet bolidu...²² U künler azaytilmisa, héchqandaq et igisi qutulalmaytti; lékin Xudaning Öz tallighanliri üçhün u künler azaytilidu.

²³ Eger u chaghda birsi silerge: «Qaranglar, bu yerde Mesih bar!» yaki «Mesih ene u yerde!» dése, ishenmenglar...²⁴ Chünki saxta mesihler we saxta peyghemberler meydangha chiqidu, qaltis möjizilik alametler we karametlerni körsitidu; shuning bilen eger mumkin bolidighan bolsa, hetta Xuda tallighanlarnimu azduratti...²⁵ Mana, men bu ishlar yüz bérishtin burun silerge uqturup qoydum.

²⁶ Shuning üçhün, birsi silerge: «Qaranglar, u chöl-bayawanda!» dése, u yerge barmanglar. «Qaranglar, u ichkiridiki öylerde!» dése, ishenmenglar...²⁷ Chünki chaqmaq sherqtin gherbke yalt-yult qilip qandaq chaqqan bolsa, Insan'oghlining kélishi shundaq bolidu...²⁸ Chünki jeset qaysi yerde bolsa, u yerdimu quzghunlar toplishidu!...

Insan'oghlining qaytip kélishi

²⁹ U künlerdiki azab-oqubetler ötüp ketken haman, quyash qariyidu, ay yoruqluqini bermeydu, yultuzlar asmandin tökülüp chüshidu, asmandiki küchler lertzige kélidu...³⁰ Andin Insan'oghlining alamiti asmandin körünidu; yer yüzidiki pütkül qebililer yigha-zar kötürüshidu. Ular Insan'oghlining küch-qudret we ulugh shan-sherep ichide asmandiki bulutlar üstide kéliwatqanliqini köridu...³¹ U perishtilirini zor jarangliq bir kanay sadasi bilen ewetidu, ular uning tallighanlirini dunyaning töt bulungidin, asmanning bir chétidin yene bir chétigiche heryerdin yighip bir yerge jem qilidu...

Enjür derixidin sawaq élish

³² Enjür derixidin mundaq temsilni biliwélinglar: — Uning shaxliri kökirip yopurmaq chiqarghanda, yazning yéqinlap qalghanliqini bilisiler...³³ Xuddi shuningdek, men baya dégenlirimning hemmisini körgininglarda, uning yéqinlap qalghanliqini, hetta ishik aldida turuwatqanliqini

24:20 «Qachidighan waqtinglarning qish yoki shabat künige toghra kélip qalmasliqi üçhün dua qilinglar» — Yehudiy diniy erbablarning Tewrat qanunigha bolghan chüshenchisige asasen, Yehudiylar adette shabat (dem élish) künide sheher derwazisi we dukanlarni taqishi kérek. Bu küni seper qilish men'i qilinghan bolghachqa, Qanaanda (Pelestinde) turghanlarga nisbeten yémeklik sétiwélish we bashqa yerlerge qéchish intayin qulaysiz bolidu. «Qish»ta Yehudiyede derya-wadilarda su pat-pat téship turghachqa, qishtimu qéchish intayin tes bolidu.

24:20 Ros. 1:12.

24:21 Dan. 12:1.

24:23 Mar. 13:21; Luqa 21:8.

24:24 Qan. 13:2; 2Tés. 2:11.

24:26 Luqa 17:23.

24:28 «Chünki jeset qaysi yerde bolsa, u yerdimu quzghunlar toplishidu!» — bu sirliq sözlerning menisi Tewrat, «Ayup» 39:26-30 we «Yesh.» 34:1-8, 15-17-ayetler bilen munasiwet bolsa kérek. Shu ayetlerde körsitilgende, «Perwerdigarnig küni»de zor qirghinchiliq bolidu.

24:28 Ayup 39:30; Luqa 17:37.

24:29 «... quyash qariyidu, ay yoruqluqini bermeydu, yultuzlar asmandin tökülüp chüshidu, asmandiki küchler lertzige kélidu» — «Yesh.» 13:10, 34:4; «Yo.» 2:10ni körlüng. «Asmandiki küchler» belkim barliq jin-sheytanlarni körsitidu; «lerzige kélidu» belkim ularning küchтин qélishini körsitidu.

24:29 Yesh. 13:10; 34:4; Ez. 32:7; Yo. 2:31; 3:15; Mar. 13:24; Luqa 21:25.

24:30 «yer yüzidiki pütkül qebililer yigha-zar kötürüshidu» — «Zek.» 12:10ni körlüng. «Ular Insan'oghlining küch-qudret we ulugh shan-sherep ichide asmandiki bulutlar üstide kéliwatqanliqini köridu» — «Dan.» 7:13bi körlüng.

24:30 Dan. 7:10; Mat. 16:27; 25:31; 26:64; Mar. 13:26; 14:62; Luqa 21:27; Ros. 1:11; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7.

24:31 «Perishtiler uning tallighanlirini dunyaning töt bulungidin,... heryerdin yighip bir yerge jem qilidu» — «dunyaning töt bulungidin» grék tilida «töt shamilidin» bilen ipadiliniidu.

24:31 1Kor. 15:52; 1Tés. 4:16.

24:32 Mar. 13:28; Luqa 21:29.

biliwélinglar..

³⁴ Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu alametlarning hemmisi emelge ashurulmay turup, bu dewr ötmeydu..³⁵ Asman-zémin yoqilidu, biraq méning sözlirim hergiz yoqalmaydu..

³⁶ Lékin shu küni we waqit-saitining xewirini bolsa, héchkim bilmeydu — hetta ershtiki perishtilermu bilmeydu, uni peqet Atamla bilidu..³⁷ Emdi Nuh peyghemberning künliride qandaq bolghan bolsa, Insan’oghli qaytip kelgendimu shundaq bolidu..³⁸ Chünki topan kélishidin ilgiriki künlerde, Nuh kémige kirip olturghan küngiche, shu zamandiki kishiler yep-ichip, öylinip we yatliq bolup kelgenidi..³⁹ Topan tuyuqsiz kélip hemmisini gherq qilghuche, kishiler bu ishning uningdin xewersiz bolup turghangha oxshash, Insan’oghlining qaytip kélishimu shundaq bolidu..⁴⁰ U küni, étizda ikki kishi turghan bolidu; ulardin biri élip kétilidu, yene biri qaldurulidu;⁴¹ ikki ayal tügmen béshida turup un tartiwatqan bolidu; ulardin biri élip kétilidu, yene biri qaldurulidu..⁴² Shuning üçhün, hoshyar bolunglar, chünki Rebbinglarning qaytip kélidighan waqti-saitini bilmeydiler..⁴³ Lékin shuni bilinglarki, eger öy igisi oghrining kéchisi qaysi jésekte kélidighanliqini bilgen bolsa, segek turup oghrining öyni téship kirishige hergiz yol qoymaytti..⁴⁴ Shuninggha oxshash, silermu teyyar turunglar. Chünki Insan’oghli siler oyli-mighan waqit-saette qaytip kélidu!

Ishenchlik we ishenchsiz chakarlar

Luqa 12:41-48

⁴⁵ Xojayini öz öyidikilerge mes’ul qilip, ulargha ozuq-tülükini waqti-waqtida teqsim qilip bérishke teyinligen ishenchlik we pemlik chakar kim bolidu?..⁴⁶ Xojayin öyige qaytqanda, chakirining shundaq qiliwatqinining üstige kelse, bu chakarning bextidur!⁴⁷ Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, xojayin uni pütün igilikini bashqurushqa qoyidu..⁴⁸ Lékin mubada shu chakar rezil bolup könglide: «Xojayinim hayal bolup qalidu» dep oylap,⁴⁹ bashqa chakar buraderlirini bozek qilishqa we haraqkeshlerge hemrah bolup yep-ichishke bashlisa,⁵⁰ shu chakarning xojayini kütülmigen bir küni, oylimighan bir waqitta qaytip kélidu⁵¹ we uni késip ikki parche qilip, uning nésiwisini saxtipezler bilen oxshash teqdirde békitidu. Shu yerde yigha-zarlar kôtürüldü, chishlirini ghuchurlitidu..

24:33 «... Uning yéqinlap qalghanliqini, hetta ishiq aldida turuwatqanliqini biliwélinglar» — bu tékistteki «uning» yaki Insan’oghlining özi, yaki kélidighan küni, yaki Xudaning padishahliqini körsitidu («Luqa» 21:31ni körüng).

24:34 «... bu alametlarning hemmisi emelge ashurulmay turup, bu dewr ötmeydu» — eger tilgha élinghan alametler Yérusalémning weyran bolushigha (miladiye 70-yili) (24-bab 2-ayet) qaritilghan bolsa, undaqta «dewr» dégen söz tebiyyi (1) Eysaning dewride yashap ötkén ademlerni körsitidu. Eger Mesihning dunyagha qaytip kélishige (24:30) qaritilghan bolsa, «dewr» dégen söz belkim (2) pütün Yehudiye xelqini (3) bu ayetlerde éytılghan «deleshlik azab-oqubet»teki weqelarning bashlinish dewride yashighanlarni körsitidu. Shunga barliq weqeler shu dewr ichide yüz béridu, dégenlik bolidu. Bizningche (3)-sherh aldi-keyni ayetlerge eng bap kélidu.

24:35 Zeb. 102:25-27; Yesh. 51:6; Mar. 13:31; Ibr. 1:11.

24:36 Lékin shu küni we waqit-saitining xewirini bolsa, héchkim bilmeydu — hetta ershtiki perishtilermu bilmeydu, uni peqet atamla bilidu» — bezi kona köchürmilerde «ne oghul bilmeydu» dégen sözlermu tépilidu.

24:36 Mar. 13:32; Ros. 1:7.

24:37 Yar. 6:2; Luqa 17:26; 1Pét. 3:20; 2Pét. 2:5.

24:38 Yar. 7:7.

24:40 Luqa 17:34; 1Tés. 4:17.

24:42 «chünki Rebbinglarning qaytip kélidighan waqti-saitini bilmeydiler» — yaki «chünki Rebbinglarning qaytip kélidighan küni bilmeydiler».

24:42 Mat. 25:13; Mar. 13:33; Luqa 12:40; 21:36.

24:43 Luqa 12:39; 1Tés. 5:2; 2Pét. 3:10; Weh. 3:3; 16:15.

24:45 «öz öyidikiler» — «öyidikiler» mushu yerde xojayinning öyidiki xizmetkarlar we chakarlarini körsitidu. «xojayini öz öyidikilerge mes’ul qilip, ulargha ozuq-tülükini waqti-waqtida teqsim qilip bérishke teyinlige ishenchlik we pemlik chakar kim bolidu?» — bu sözler awwal rosullar, andin Xudaning barliq xizmetkarlirigha qaritilip éytilidu, elwette («Luqa» 12:41-48nimu körüng).

24:45 Mat. 25:21; Luqa 12:42.

24:51 Mat. 8:12; 13:42; 22:13; 25:30; Luqa 13:28.

On qiz qoldash toghrisidiki temsil

25¹ U waqitta, ersh padishahliqi xuddi qollirigha chiraghlarni élip toyı bolghan yigitni qarshi élishqa chiqqan on qiz qoldashqa oxshaydu.² Bu qizlarning beshi pemlik, beshi bolsa pemsiz. ³ Pemsiz qizlar chiraghlirini alghan bolsimu, yénigha may éliwalmaptu. ⁴ Pemlik qizlar bolsa chiraghliri bilen bille qachilirida maymu éliwaptu. ⁵ Yigit kéchikip kelgechke, ularning hemmisini uyqu bésip uxlap qaptu.

⁶ Yérim kéchide: «Mana, yigit keldi, qarshi élishqa chiqinglar!» dégen awaz angliniptu. ⁷ Buning bilen bu qizlarning hemmisi ornidin turup chiraghlirini perleptu. ⁸ Pemsiz qizlar pemlik qizlar-gha: «Chiraghlirimiz öchüp qalghiliwatidu, méyinglardin béringlarchu» deptu. ⁹ Biraq pemlik qizlar: «Yaq. bolmaydu! Bersek, bizgimu hem silergimu yetmesliki mumkin. Yaxshisi, özünglar may satquchilarning yénigha bérıp sétiwélinglar!» deptu. ¹⁰ Lékin ular may sétiwalghili kétéwatqanda, yigit kélip qaptu, teyyar bolup bolghan qizlar uning bilen birlikte toy ziyapitige kiriptu. Ishik taqilptu.

¹¹ Kéyin qalghan qizlar qaytip kélip: «Ghojam, ghojam, ishi kni échiwetkeyla!» deptu. ¹² Biraq u: «Silerge berheq éytayki, men silerni tonumaymen» dep jawab bériptu.

¹³ Shuning üçün segek bolunglar, chünki ne Insan'oghlining kélidighan künini ne saitini bil-meysiler.

«Talent» tapshurulushi toghrisidiki temsil «Talent» toghruluq 15-ayettiki izahatni körüng

Luqa 19:11-27

¹⁴ Ersh padishahliqi xuddi yaqa yurtqa chiqmaqchi bolup, öz chakarlrini chaqirip dunyasini ulargha tapshurghan ademge oxshaydu. ¹⁵ U adem herbir chakarning qabiliyitige qarap, bir-sige besh talant, birisige ikki talant, yene birsige bir talant kümüş tengge bérıp, yaqa yurtqa yol aptu. ¹⁶ Besh talant tengge alghan chakar bérıp oqet qilip, yene besh talant tengge payda té-iptu. ¹⁷ Shu yolda ikki talant tengge alghinimu yene ikki talant tengge payda aptu. ¹⁸ Lékin bir talant tengge alghini bolsa bérıp yerni kolap, xojayini bergen pulni kömüp yoshurup qoyu-ptu.

¹⁹ Emdi uzun waqit ötkendin kéyin, bu chakarlarning ghojisı qaytip kélip, ular bilen hésablis-hiptu. ²⁰ Besh talant tengge alghini yene besh talant tenggini qoshup élip kélip: «Ghojam, sili manga besh talant tengge tapshurghandila. Qarsila, yene besh talant tengge payda aldim» deptu. ²¹ Xojayini uninggha: «Obdan boptu! Yaxshi we ishenchlik chakar ikensen! Men sanga hawale qilghan kichikkine ishta ishenchlik bolup chiqting, séni köp ishlargha qoyimen. Kel, xojayiningning xushalliqigha ortaq bol!» deptu. ²² Ikki talant tengge alghinimu kélip: «Ghojam, sili manga ikki talant tengge tapshurghandila. Qarsila, yene ikki talant tengge payda aldim» deptu. ²³ Xojayini uninggha: «Obdan boptu! Yaxshi we ishenchlik chakar ikensen! Men sanga hawale qilghan kichikkine ishta ishenchlik bolup chiqting, séni köp ishlargha qoyimen. Kel, xojayiningning xushalliqigha ortaq bol!» deptu.

²⁴ Andin, bir talant tengge alghinimu kélip: «Ghojam, silining ching adem ikenliklrini bilet-tim, chünki özliri térimighan yerdin hosulni oruwalalayla, hemde uruq chachmighan yerdinmu xaman alila. ²⁵ Shunga qorqup, silining bergen bir talant tenggilirini yerge kömüp yoshurup qoyghanidim. Mana pullirini alsila» deptu. ²⁶ Ghojisı uninggha: «Ey, rezil, hurun chakar! Sen

25:13 Mat. 24:42; Mar. 13:33,35.

25:14 Luqa 19:12.

25:15 «U adem herbir chakarning qabiliyitige qarap, birsige besh talant, birisige ikki talant, yene birsige bir talant kümüş tengge bérıp,...» — oqurmenlerge ayan bolsunki, shu chaghlarda «talant» birxil pul birliki, qimmetlik kümüş tengge idi. Yuqiridiki 18:24diki izahatnımu körüng. Uyghur tilida «talant» dégen söz daim del shu temsildin chiqqan köchme meniside ishilitilidu.

—Shu chaghdä chakarlargha tapshurulghan bu pullar belkim texminen 85000, 34000 we 17000 dollargha toghra kélettı (2010 hésablatqan).

méni térimighan yerdin oruwalidighan, uruq chachmighan yerdin xaman alidighan adem dep bilip, ²⁷ héch bolmighanda pulumni jazanixorlarga amanet qoyushung kérek idighu! Shundaq qilghan bolsang men qaytip kelgende pulumni ösümi bilen alghan bolmamtim?! ²⁸ Shunga, uning qolidiki talant tenggini élip, on talant tengge bar bolghangha béringlar! ²⁹ Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu, uningda molchiliq bolidu; emma kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu. ³⁰ Bu yaramsiz chakarni téshidiki qarangghu-luqqa achiqip tashlanglar! U yerde yigha-zarlar kötürüldü, chishirini ghuchurlitidu» deptu...

Axirettiki soraq

³¹ Insan'oghli öz shan-sheripi ichide barliq perishtiliri bilen bille kelginide, shereplik textide olturidu. ³² Barliq eller uning aldigha yighilidu. Padichi qoylarni öchkilerdin ayrighinidek u ularni ayriydu; ³³ u qoylarni ong yénigha, öchkilerni sol yénigha ayriydu. ³⁴ Andin Padishah ong yénidikilerge: «Ey Atam bext ata qilghanlar, kélinglar! Alem apiride bolghandin béri siler üçhün teyyarlanghan padishahliqqa waris bolup ige bolunglar!»

³⁵ Chünki ach qalghinimda siler manga yémeklik berdinglar, ussuz qalghinimda ussuluq berdinglar, musapir bolup yüriginimde öz öyünlargha aldinglar, ³⁶ yalingach qalghinimda kiydürdinglar, késel bolup qalghinimda halimdin xewer aldinglar, zindanda yatqinimda yoqlap turdunglar» — deydu...

³⁷ U chaghda, heqqaniy ademler uninggha: «I Reb, biz séni qachan ach körüp ozuq berduq yaki ussuz körüp ussuluq berduq? ³⁸ Séni qachan musapir körüp öyümizge alduq yaki yalingach körüp kiygüzduq? ³⁹ Séning qachan késel bolghiningni yaki zindanda yatqiningni körüp yoqlap barduq?» dep soraydu. ⁴⁰ We Padishah ulargha: «Men silerge berheq shuni éytayki, mushu qérindashlirimdin eng kichikidin birersige shularni qilghininglarmu, del manga qilghan boldunglar» dep jawab béridu...

⁴¹ Andin u sol yénidikilerge: «Ey lenitiler, közümdin yoqilinglar! Sheytan bilen uning perishtilirige hazirlanghan menggü öchmes otqa kiringlar! ⁴² Chünki ach qalghinimda manga ozuq bermidinglar, ussuz qalghinimda ussuluq bermidinglar; ⁴³ musapir bolup yüriginimde öz öyünlargha almidinglar, yalingach qalghinimda kiydürmidinglar, késel bolghinimda we zindanda yatqinimda yoqlimidinglar» deydu.

⁴⁴ U chaghda, ular: «I Reb, séni qachan ach, ussuz, musapir, yalingach, késel yaki zindanda körüp turup xizmitingde bolmiduq?» deydu. ⁴⁵ Andin padishah ulargha: «Men silerge berheq shuni éytayki, mushulardin eng kichikidin birersige shundaq qilmighininglar mangimu qilmighan boldunglar» dep jawab béridu. ⁴⁶ Buning bilen ular menggülik jazagha kirip kétidu, lékin heqqaniylar bolsa menggülik hayatqa kiridu...

25:29 «Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu, uningda molchiliq bolidu; emma kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu» — bu ehmiyetlik söz 13:12dimu tépilidu.

25:29 Mat. 13:12; Mar. 4:25; Luqa 8:18; 19:26.

25:30 Mat. 8:12; 13:42; 22:13; 24:51; Luqa 13:28.

25:31 Mat. 16:27; 26:64; Mar. 14:62; Luqa 21:27; Ros. 1:11; 1Tés. 4:16; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7.

25:32 «Barliq eller uning aldigha yighilidu» — «eller» dégen bu söz Injildiki köp yerlerde Yehudi emes ellerni körsitidu. Shunga bezide «yat eller» yaki «taipiler» dep terjime qilimiz.

25:32 Ez. 34:17,20; Mat. 13:49.

25:34 Mat. 20:23; Mar. 10:40.

25:35 Yesh. 58:7; Ez. 18:7; Ibr. 13:2.

25:36 «késel bolup qalghinimda halimdin xewer aldinglar» — grék tilida «késel bolup qalghinimda méni yoqlidinglar». «zindanda yatqinimda yoqlap turdunglar» — grék tilida «zindanda yatqinimda yénimgha kélip turdunglar».

25:36 Yesh. 58:7; 2Tim. 1:16; Yaq. 2:15,16.

25:40 Pend. 19:17; Mat. 10:42; Mar. 9:41; Yuh. 13:20; 2Kor. 9:6.

25:41 Zeb. 6:8; Yesh. 30:33; Mat. 7:23; Luqa 13:25,27; Weh. 19:20.

25:45 Pend. 14:31; 17:5; Zek. 2:12.

25:46 Dan. 12:2; Yuh. 5:29.

Eysani öltürüş suyiqesti

Mar. 14:1-2; Luqa 22:1-2; Yuh. 11:45-53

26¹Eysa bu sözlerni qilip bolghandin kéyin, muxlisirigha:
2— Silerge melumki, ikki künden kéyin «ötüp kétish héyti» bolidu, shu chaghda In-san'oghli kréstlinish üçün tutup bérilidu, — dédi...

³Bash kahinlar we aqsaqallar Qayafa isimlik bash kahinning sariyida jem bolushti.⁴ Ular Eysani qandaq qilip hiyle-neyreng bilen tutup öltürüş toghrisida meslihet qilishti.⁵ Biraq ular:
— Bu ish héyt-ayem künliri qilinmisun. Bolmisa, xelq arisida malimanchiliq chiqishi mumkin, — déyishti.

Xudaguy ayalning Eysagha etir chéchishi

Mar. 14:3-9; Yuh. 12:1-8

⁶Emdi Eysa Beyt-Aniya yézisida, «Simon maxaw»ning öyide bolghinida,⁷ bir ayal uning yéni-gha kirdi. U aq qashtéshi shéshide nahayiti qimmetlik etirni élip kelgen bolup, Eysa dastixanda olturghanda, etirni uning bëshigha quydi.⁸ Lékin muxlislar buni körüp xapa bolushup:
— Zadi némishqa bundaq israpchiliq qilinidu?⁹ Chünki bu etirni köp pulgha sétip, pulini kem-beghellerge sediqe qilsa bolattighu! — déyishti.

¹⁰Lékin Eysa ularning könglidikini bilip ulargha:

— Bu ayalning könglini néme dep aghritisiler? Chünki u men üçün yaxshi bir ishni qildi.

¹¹Chünki kembegheller daim silerning aranglarda bolidu, lékin méning aranglarda bolushum silerge daim nésip boliwermeyseniz.¹² Bu ayalning bu etirni bedinimge quyushi méning depne qilinishingha teyyar bolushum üçün boldi.¹³ Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu xush xewer pütkül dunyaning qeyéride jakarlansa, bu ayal eslinip, uning qilghan bu ishi teri-plainidu, — dédi.

Yehuda Eysagha satqunluq qilishqa wede qilidu

¹⁴Bu ishtin kéyin, on ikkiylendin Yehuda Ishqariyot isimlik biri bash kahinlarning aldigha béríp:...

¹⁵— Uni tutup bersem, manga néme bérísiler? — dédi. Ular uning aldigha ottuz kümüş tengge qoydi.¹⁶ Yehuda shuningdin étibaren uni tutup bérishke muwapiq purset izdeshe bahlidi.

26:2 «shu chaghda Insan'oghli kréstlinish üçün tutup bérilidu» — «kréstlesh» — krést (chapras yaghach)ke mixlash arqiliq ölüm jazasi bérishtin ibaret. Démisimu bu ademni qattiq xarlaydighan, intayin dehshetlik, Rim impériyesi boyiche eng azabliq ölüm jazasi idi.

26:2 Mar. 14:1; Luqa 22:1; Yuh. 13:1

26:3 Zeb. 2:2; Yuh. 11:47; Ros. 4:27.

26:6 «Eysa Beyt-Aniya yézisida, «Simon maxaw»ning öyide bolghinida...» — «Simon maxaw» yaki ««Maxaw késili» déyilidighan Simon». Bu Simon belkim ilgiri maxaw késilige giriptar bolghanidi. Bizningche bu ish bilen «Yuh.» 12:1-11da xatirlengen weqe bir ishtur.

26:7 Mar. 14:3; Luqa 7:37; Yuh. 11:2; 12:3.

26:11 Qan. 15:11; Mar. 14:7; Yuh. 12:8.

26:14 «Yehuda Ishqariyot isimlik biri bash kahinlarning aldigha béríp:» — shu chaghda ikki «bash kahin» bar idi — «Annas» we uning küy'oghli «Qayafa».

26:14 Mar. 14:10; Luqa 22:4.

26:15 Zek. 11:12.

«Ötüp kétish héyti»ning kechlik tamiqi

Mar. 14:21-22; Luqa 22:7-14, 21-23; Yuh. 13:21-30

¹⁷ Pétir nan héytining birinchi küni, muxlislar Eysaning yénigha kélip:

— Ötüp kétish héytining tamiqini yéyishing üçün qeyerde teyyarlishimizni xalaysen? — dep soridi...

¹⁸ U ulargha:

— Sheherge kirip palanchining öyige bérıp uninggha: «Ustaz: — Waqit-saitim yéqinliship qaldi, ötüp kétish héytini muxlisirim bilen birlikte séning öyüngde ötküzey — deydu» dep éytinglar, — dédi.

¹⁹ Muxlislar Eysaning tapilighinidek ötüp kétish héytining tamiqini shu yerde teyyarlidi.

²⁰ Kechqurun, u on ikkiylen bilen dastixanda olturdi. ²¹ Ular ghizaliniwatqanda u:

— Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, aranglardiki bireylen manga satqunluq qilidu, — dédi.

²² Buni anglap ular intayin qayghugha chömüp, bir-birlep uningdin:

— Ya Reb, men emestimen? — dep sorashqa bashlidi.

²³ U jawaben: — Qolidiki nanni men bilen teng tawaqqa tögürgen kishi, manga satqunluq qilghuchi shu bolidu. ²⁴ Insan'oghli derweqe muqeddes yazmilarda özi toghrisida pütülginidek ölümge kétidu; biraq Insan'oghlining tutup bérilishige wasitichi bolghan ademning haligha way! U adem tughulmighan bolsa yaxshi bolatti! — dédi.

²⁵ Uninggha satqunluq qilidighan Yehuda:

— Ustaz, men emestimen? — dep soridi. U uninggha:

— Özüng déding jumu, — dédi.

«Rebning ziyapiti»

Mar. 14:22-26; Luqa 22:15-20; 1Kor. 11:23-25

²⁶ Ular ghizaliniwatqanda, Eysa bir nanni qoligha élip Xudagha teshekkür-hemdusana éytqandin kéyin, uni oshtup, muxlisirigha üleshtürüp berdi we:

— Élinglar, yenglar, bu méning ténim, — dédi.

²⁷ Andin, qoligha jamni élip Xudagha teshekkür-hemdusana éytip, uni muxlisirigha tutup:

— Hemmeylen buningdin ichinglar. ²⁸ Bu méning nurghun ademlarning gunahlirining kechürüm qilinishi üçün töküldighan, yéngi ehдини түзidighan qénimdur. ²⁹ Lékin men shuni

26:17 «Pétir nan héytining birinchi küni...» — «pétir nan héyti» yette kün bolidu, birinchi küni «ötüp kétish héyti»mu teng bolidu. Bu küni, Yehudiylar qoy soyup, öyliride qoy göshi, pétir nan yeydu («Mis.» 12-bab, «Law.» 23:4-8, «Chöl.» 28:16-25ni körüng). «Ötüp kétish héytining tamiqini yéyishing üçün qeyerde teyyarlishimizni xalaysen?» — «ötüp kétish héytining tamiqini»ning muhim qismi «ötüp kétish qurbanlik qozisi» idi («Mis.» 12:3-11, «Law.» 23:5, «Chöl.» 28:16, «Qan.» 16:1-7ni körüng).

26:17 Mis. 12:17; Mar. 14:12; Luqa 22:7.

26:20 Mar. 14:17; Luqa 22:14; Yuh. 13:21.

26:21 Ros. 1:17.

26:23 Zeb. 41:9; Luqa 22:21; Yuh. 13:18.

26:25 «Ustaz, men emestimen?» — «ustaz» — Ibraniy tilida «rabbi» déyilidu. «Özüng déding jumu» — menisi, «del sen» bolidu.

—Yehuda bu sözni anglighandin kéyin derhal chiqip bash kahinlarning yénigha barghan bolsa kérek. «Markus», «Luqa», «Yuhanna»diki ««ötüp kétish» héytining kechlik tamiqi» toghrisidiki bayanlarni körüng.

26:26 «Eysa bir nanni qoligha élip Xudagha teshekkür-hemdusana éytqandin kéyin...» — yaki «Eysa bir nanni qoligha élip, uni beriketligandin kéyin,...».

26:26 Mar. 14:22; Luqa 22:19; 1Kor. 11:23.

26:28 «Bu méning nurghun ademlarning gunahlirining kechürüm qilinishi üçün töküldighan, yéngi ehдини түзidighan qénimdur» — «yéngi ehde» yaki «Xudaning ehdisi» yaki «menggülük ehde». Tewrat, «Yer.» 31:31-34, «Ez.» 36:25-27, «Luqa» 22:20ni, «Ibr.» 13:20 we «Tebirler»ni körüng.

26:28 Mis. 24:8.

silerga éytayki, Atamning padishahliqida siler bilen birlikte yéngidin sharabtin ichmigüche, üzüm télining sherbitini hergiz ichmeymen, — dédi.

³⁰ Ular medhiye küyini éyqtandin kéyin talagha chiqip, Zeytun téghigha qarap kétishti..

Muxlislarning Eysadin waz kéchishi

Mar. 14:27-31; Luqa 22:31-34; Yuh. 13:36-38

³¹ Andin Eysa ulargha:

— Bügün kéche siler hemminglar méning tüpeylimdin tandurulup putlishisiler, chunki muqeddes yazmilarda: —

«Men padichini uruwétimen,

Padidiki qoylar patiparaq bolup tarqitiwétilidu» dep pütülgen..³² Lékin men tirilgendin kéyin Galiliyege silerdin burun barimen, — dédi..

³³ Pétrus uninggha jawaben:

— Hemmeylen séning tüpeylingdin tandurulup putlashsimu, men hergiz putlashmaymen, dédi..

³⁴ Eysa uninggha: — Men sanga berheq shuni éytip qoyayki, bügün kéche xoraz chillashtin bu-run, sen mendin üç qétim tanisen, — dédi..

³⁵ Pétrus uninggha:

— Sen bilen bille ölüshüm kérek bolsimu, sendin hergiz tanmaymen, — dédi. Qalghan muxlis-larning hemmisimu shundaq déyishti.

Eysaning Gétsimane baghchisidiki dua-tilawiti

Mar. 14:32-42; Luqa 22:39-46

³⁶ Andin Eysa ular bilen bille Gétsimane dégen yerge keldi. U muxlislargha: «Men u yaqqa béríp dua-tilawet qilip kelgüche, mushu jayda olturup turunglar» dédi..³⁷ U Pétrusni, shundaqla Ze-bediyning ikki oghlini birge élip mangdi we qattiq azablinip, köngli tolimu perishan bolushqa bashlidi..³⁸ U ulargha:

— Jénim ölidighandek bekmu azablanmaqta. Siler bu yerde qélip, men bilen birlikte oyghaq turunglar, — déwidi..³⁹ We sel nérirap béríp, özini yerge étip düm yétip dua qilip:

— I Atam, mumkin bolsa, bu qedeh mendin ötüp ketsun! Lékin bu ish men xalighandek emes, sen xalighandek bolsun, — dédi..

⁴⁰ U muxlislarning yénigha qaytip kelginide, ularning uxlap qalghanliqini körüp, Pétrusqa:

— Men bilen bille birer saetmu oyghaq turalmidinglarmu?!⁴¹ Éziqturulushtin saqlinish üçün,

26:30 Mar. 14:26; Luqa 22:39; Yuh. 18:1.

26:31 «Men padichini uruwétimen, padidiki qoylar patiparaq bolup tarqitiwétilidu» — «Zek.» 13:7. Mushu bésharette sözlügüchi Xudaning Özï, elwette.

26:31 Zek. 13:7; Yuh. 16:32.

26:32 Mar. 14:28; 16:7.

26:33 Luqa 22:33.

26:34 Yuh. 13:38.

26:36 Mar. 14:32; Luqa 22:39; Yuh. 18:1.

26:37 «Zebediyning ikki oghli» — Yaqup we Yuhanna.

26:38 Yuh. 12:27.

26:39 «I Atam, mumkin bolsa, bu qedeh mendin ötüp ketsun! Lékin bu ish men xalighandek emes, sen xalighandek bolsun» — «bu qedeh» uning aldidiki azab-oqubetlerni körsitidu. Tewratning köp yerliride «qedeh» del shu menide ishilitilidu (mesilen «Zeb.» 75:8, «Yesh.» 51:17, 22, «Yer.» 25:15de).

26:39 Mat. 20:22,23; Luqa 22:41; Yuh. 6:38.

oyghaq turup dua qilinglar. Roh pidakar bolsimu, lékin kishining etliri ajizdur, — dédi...

⁴² U ikkinchi qétim béríp, yene dua qilip:

— I Atam, eger men bu qedehni ichmisem u mendin ketmise, undaqta séning iradeng ada qilinsun, — dédi. ⁴³ U ularning yénigha qaytip kelginide, yene uxlap qalghanliqini kördi, chünki ularning közliri uyqugha ilinghanidi.

⁴⁴ Shuning bilen u ulardin ayrilip üçinchi qétim béríp, yene shu sözler bilen dua qildi.

⁴⁵ Andin u muxlislarning yénigha kélip ulargha:

— Siler téxiche uxlawatamsiler, téxiche dem éliwatamsiler? Mana, waqit-saiti yéqinlashti; In-san'oghli gunahkarlarning qoligha tapshurulidu. ⁴⁶ Qopunglar, kéteyli; mana, manga satqunluq qilidighan kishi yéqin keldi! — dédi.

Eysaning tutqun qilinishi

Mar. 14:43-50; Luqa 22:47-53; Yuh. 18:3-12

⁴⁷ Uning sözi téxi tügimeyla, on ikkiylendin biri bolghan Yehuda keldi; uning yénida bash kahinlar we xelq aqsqaqalliri teripidin ewetilgen, qilich-toqmaqlarni kötürgen zor bir top adem bar idi. ⁴⁸ Uninggha satqunluq qilghuchi ular bilen alliburun isharetni békitip: «Men kimni söysem, u del shudur. Siler uni tutunglar» dep kéliskenidi. ⁴⁹ U udul Eysaning aldigha béríp: — Salam, ustaz! — dep uni söyüp ketti.

⁵⁰ Eysa uninggha:

— Aghinem, néme dep kelding? — dédi. Shuning bilen, héliqi ademler yopurulup kélip, Eysagha qol sélip, uni tutqun qildi. ⁵¹ We mana, Eysaning yénidikilerdin bireylen qilichini sughurup, bash kahinning chakirigha uruwidi, uning quligini shilip chüshürüwetti. ⁵² Eysa uninggha:

— Qilichingni qinigha sal, qilich kötürgenler qilich astida halak bolidu. ⁵³ Yaki méni Atisigha nida qilalmaydighan boldi, dep oylap qaldingmu?! Shundaq qilsamla U manga shuan on ikki qisimdin artuq perishte mangdurmamdu? ⁵⁴ Biraq men undaq qilsam, muqeddes yazmilardiki bu ishlar muqerrer bolidu dégen bésharetler qandaqmu emelge ashurulsun? — dédi.

⁵⁵ Shu peyette Eysa toplashqan ademlerge qarap:

— Bir qaraqchini tutidighandek qilich-toqmaqlarni kötürüp méni tutqili kepsilerghu? Men her küni ibadetxana hoylilirida siler bilen bille olturup telim bérettim, lékin siler u chaghda méni tutmidinglar. ⁵⁶ Lékin bu pütün ishlarning yüz bérishi peyghemberlarning muqeddes yazmilirida aldın éytqanlirining emelge ashurulushi üçün boldi, — dédi.

Bu chaghda, muxlislarning hemmisi uni tashlap qéchip kétishti.

26:41 «Roh pidakar bolsimu, lékin kishining etliri ajizdur» — «kishining etliri» grék tilida «et». Injilda «et» yaki «eten» daim déügdek ademning öz téni teripidin azdurulidighan, gunahkar tebiitini körsitidu. «Rimliqlargha»diki «kirish söz»imizni köring.

26:41 Gal. 5:17.

26:45 «Siler téxiche uxlawatamsiler, téxiche dem éliwatamsiler?» — yaki bolmisa: «Emdi uxlawérisiler, dem éliwérisiler!» (kinayilik gep) yaki peqet: «Emdi uxlanglar, dem élinglar!».

26:47 Mar. 14:43; Luqa 22:47; Yuh. 18:3.

26:49 «Salam, ustaz!» — «Ustaz» ibraniy tilida «rabbi» déyilidu.

26:50 «Aghinem, néme dep kelding?» — yaki «Aghinem, qilidighiningni qil».

26:53 «on ikki qisimdin artuq perishte» — mushu yerde «qisim» dégen söz adette grék tilida belkim alte mingche eskerni körsitishi mumkin.

26:54 Zeb. 22:6; 40:6-8; 69:1-4,10; Luqa 24:25.

26:56 Ayup 19:13; Zeb. 88:8, 18; Zek. 13:7.

Aliy kéngeshmide sotlinish

Mar. 14:53-65; Luqa 22:54-55, 63-71; Yuh. 18:13-14, 19-24

⁵⁷ Emdi Eysani tutqun qilghanlar uni bash kahin Qayafaning aldigha élip bérishiti. Tewrat ustazliri bilen aqsqaqallarmu u yerde jem bolushqanidi. ⁵⁸ Pétrus uninggha taki bash kahinning sariyining hoylisighiche yiraqtin egiship kélip, ishning aqiwétini körüş üçün ichkirige kirip, qarawullarning arisida olturdi. ⁵⁹ Bash kahinlar, aqsqaqallar we pütün aliy kéngeshme ezaliri Eysani ölüm jazasigha mehkum qilish üçün, yalghan guwah-ispat izdeytti. ⁶⁰ Nurghun yalghan guwahchilar otturigha chiqqan bolsimu, ular bulardin héchqandaq ispatqa érishelmidi. Axirda, ikki yalghan guwahchi otturigha chiqip:

⁶¹ — Bu adem; «Men Xudaning ibadetxanisini buzup tashlap, üç kün ichide qayta qurup chiqalaymen» dégen, dédi.

⁶² Bash kahin ornidin turup, uninggha:

— Qéni, jawab bermensen? Bular séning üstüngdin zadi qandaq guwahliqlarni bériwatidu? — dédi. ⁶³ Lékin Eysa sükut qilip turiwerdi.

Bash kahin uninggha:

— Menggü hayat bolghuchi Xuda bilen séning qesem qilishingni buyruymenki, bizge éyt, Xudaning Oghli Mesih senmu?» — dédi.

⁶⁴ Eysa mundaq jawab qayturdi:

— Shundaq, séning dégingingdek. Lékin shunimu silerge éytayki, buningdin kéyin siler Insan'oghlining Qadir Bolghuchining ong yénida olturidighinini we köktiki bulutlar üstide kélidighinini körisiler.

⁶⁵ Shuning bilen bash kahin tonlirini yirtip tashlap:

— U kupurluq qildi! Emdi bashqa herqandaq guwahchining néme hajiti? Mana, özünglar bu kupurluqni anglidinglar! ⁶⁶ Buninggha néme deysiler? — dédi.

— U ölüm jazasigha layiqtur! — dep jawab qayturushti ular.

⁶⁷ Buning bilen ular uning yüzige tükürüp, uninggha musht atqili turdi. Beziliri uni kachatlap:

⁶⁸ — Ey Mesih, peyghemberchilik qilmamsen, éytip baqqina, séni kim urdi? — déyishti.

Pétrusning Eysadin ténishi

Mar. 14:66-72; Luqa 22:56-62; Yuh. 18:15-18, 25-27

⁶⁹ Emdi Pétrus sarayning tashqiriqui hoylisida olturatti. Bir dédek uning yénigha kélip:

— Sen Galiliyelik Eysa bilen birge idingghu, — dédi.

26:57 Mar. 14:53; Luqa 22:54; Yuh. 18:12.

26:59 «Aliy kéngeshme» — yene soraq mejlisi, «Sanhédrin» déyilidu.

26:59 Mar. 14:55; Ros. 6:13.

26:61 «Bu adem: «Men Xudaning ibadetxanisini buzup tashlap, üç kün ichide qayta qurup chiqalaymen» dégen» — «Yuh.» 2:19-20ni köring. Mesihning toluq éytqini bu guwahchining déginidek emes.

26:61 Yuh. 2:19.

26:62 Mar. 14:60.

26:63 Yesh. 53:7; Mat. 27:12,14.

26:64 «Shundaq, séning dégingingdek» — Mesihning jawabining grék tilida «Shundaq, lékin ehwal del séning oylichiningdek emes» dégen puriqi chiqidu. «Kéyin siler Insan'oghlining Qadir Bolghuchining ong yénida olturidighinini we köktiki bulutlar üstide kélidighinini körisiler» — Tewrat, «Dan.» 7:13ni köring.

26:64 Zeb. 110:1; Dan. 7:13; Mat. 16:27; 24:30; Mar. 14:62; Luqa 22:69; Ros. 1:11; Rim. 14:10; 1Tés. 4:16; Weh. 1:7.

26:65 «Shuning bilen bash kahin tonlirini yirtip tashlap...» — bash kahin Eysani «kupurluq qildi» dep qarap, özining buninggha bolghan chöchüshi we ghezipini ipadilesh üçün kiyimlirini yirtqan. Eysaning özining Mesih ikenlikini étirap qilishi, uning Xudagha xas hoquq we shöhret mendidur, dégenlikidir.

—Yene shuni éytimizki, bash kahinning tonlirini yirtishning özi Tewrat qanunigha xilap idi («Law.» 10:6, 21:10).

26:66 Law. 24:16.

26:67 Yesh. 50:6.

26:68 Ayup 16:10; Luqa 22:64; Yuh. 19:3.

26:69 Mar. 14:66; Luqa 22:55; Yuh. 18:16,25.

⁷⁰ Lékin u hemmeylenning aldida inkar qilip: — Séning néme dewatqanliqingni chüshenmidim! — dédi.

⁷¹ Andin u dalangha chiqqanda, uni körgen yene bir dédek u yerde turghanlarga: — Bu ademmu Nasaretlik Eysa bilen birge idi, — dédi.

⁷² U yene inkar qilip: —

Men u ademni tonumaymen! — dep qesem ichti.

⁷³ Bir’azdin kéyin, u yerde turghanlar Pétrusning yénigha kélip uninggha:

— Shühhisizki, sen ularning biri ikensen, chünki teleppuzung séni pash qilidu, — déyishti..

⁷⁴ Pétrus qattiq qarghashlar bilen qesem qilip:

— U ademni zadi tonumaymen! — déyishigila xoraz chillidi. ⁷⁵ Pétrus Eysaning: «Xoraz chil-lashtin burun, sen mendin üç qétim tanisen!» dégen sözini ésige aldi. U tashqirigha chiqip, qattiq yigha-zar kötürdi..

Yehudaning ölüshi

Mar. 15:1; Luqa 23:1-2; Yuh. 18:28-32

27¹ Tang atqandila, pütün bash kahinlar bilen xelq aqsqaqalliri Eysani ölümge mehkum qildurush üçün meslihetleshti. ² Ular uni baghlap apirip, waliy Pontius Pilatusqa tapshurup berdi..

³ Uninggha satqunluq qilghan Yehuda uning ölümge höküm qilinghanliqini körüp, bu ishlar-gha pushayman qildi we bash kahinlar bilen aqsqaqallargha ottuz kümüş tenggini qayturup bérip:

⁴ — Men bigunah bir janning qéni tökülüşke satqunluq qilip gunah ötküzdü, — dédi.

Buninggha bizning néme karimiz? Öz ishingni bill! — déyishti ular.

⁵ Yehuda kümüş tenggilerni ibadetxanining ichige chöriwetti we u yerdin kétip, talagha chi-qip, ésilip ölüwaldi..

⁶ Bash kahinlar kümüş tenggilerni yighiwélip: —

Bu xun tölümi bolghan tenggilerdur, ularni ibadetxanining xezinisige qoyush haram, — déy-ishti. ⁷ Ular özara meslihetliship, bu pullar bilen yaqa yurtluqlargha yerlik bolsun dep, sapal-chining bir parche étizliqini sétiwaldi. ⁸ Shunga bu yer hazirghiche «qanliq étiz» dep atilip kelmekte.

⁹ Shu ish bilen Yeremiya peyghember teripidin burun éytilghan munu béshareet emelge ashu-ruldi: —

26:73 «Shühhisizki, sen ularning biri ikensen, chünki teleppuzung séni pash qilidu» — «teleppuzung séni pash qilidu» — Pétrus Galiliye teleppuzi bilen sözleytti.

26:75 Mat. 26:34; Mar. 14:30; Luqa 22:61; Yuh. 13:38

27:1 Zeb. 2:2; Mar. 15:1; Luqa 22:66; 23:2; Yuh. 18:28.

27:2 Ros. 3:13.

27:5 «Yehuda... talagha chiqip, ésilip ölüwaldi» — «talagha chiqip» belkim sheherning sirtigha bérishini körsitidu.

27:5 2Sam. 17:23; Ros. 1:18.

27:6 «Bu xun tölümi bolghan tenggilerdur, ularni ibadetxanining xezinisige qoyush haram» — «haram» — mushu yerde, Tewratta cheklengen, demek.

27:7 «sapalchining bir parche étizliqini sétiwaldi» — yaki ««sapalchining étizliqi»ni sétiwaldi» — mumkinchiliki barki, «sapalchining étizliqi» hemme ademge melum bolghan bir yerning ismi idi.

27:7 Ros. 1:19.

«Israil xelqi uning üçhün bahalap békitken bahasini,
Yeni ottuz kümüsh tenggini ular élishti,»

¹⁰ We Perwerdigar manga körsetkendenek,
Sapalchining étizini sétiwélishqa xejleshti»...

Eysaning waliy Pilatusning aldida sotlinishi

Mar. 15:2-5; Luqa 23:3-5; Yuh. 18:33-38

¹¹ Emdi Eysa waliyning aldigha turghuzuldi. Waliy uningdin:

— Sen Yehudiylarning padishahimu? — dep soridi.

Éytqiningdek, — dédi Eysa...

¹² Lékin bash kahinlar we aqsqaqallar uning üstidin erz-shikayet qilghanda, u bir éghizmu jawab bermidi. ¹³ Buning bilen Pilatus uninggha:

— Ularning séning üstüngdin qilghan shunche köp shikayetlerini anglamaywatamsen? — dédi..

¹⁴ Biraq u Pilatusqa jawaben shikayetlerning birsigimu jawab bermidi. Waliy buninggha intayin heyran qaldi..

¹⁵ Her qétimliq ötüp kétish héytida, waliyning xalayiqlar telep qilghan bir mehbusni ulargha qoyup bérish aditi bar idi. ¹⁶ Eyni waqitta, rimliqlarning Barabbas isimlik atiqi chiqqan bir mehbusi zindanda idi. ¹⁷ Xalayiqlar jem bolghanda, Pilatus ulardin:

— Kimni silerge qoyup bérishimni xalaysiler? Barabbasnimu yaki Mesih dep atalghan Eysanimu? — dep soridi. ¹⁸ (chünki u bash kahin qatarliqlarning hesetxorluqi tüpeylidin uni tutup bergenlikini biletti).

¹⁹ Pilatus «soraq texti»de olturghanda, ayali uninggha adem ewetip: — U heqqaniy kishining ishigha arilashmighin. Chünki tünügün kéche uning sewebidin chühümde köp azab chektim, — dep xewer yetküzdi..

²⁰ Lékin bash kahinlar we aqsqaqallar bolsa xalayiqlar maqul qilip, Barabbasni qoyup bérishni we Eysani yoqitishni telep qildurdi..

²¹ Waliy jawaben ulardin yene:

— Silerge bu ikkisining qaysisini qoyup bérishimni xalaysiler? — dep soridi.

Barabbasni, — déyishti ular.

²² Pilatus emdi: — Undaq bolsa, Mesih dep atalghan Eysani qandaq bir terep qilay? — dédi.

27:9 Zek. 11:12.

27:10 «Israil xelqi uning üçhün bahalap békitken bahasini, yeni ottuz kümüsh tenggini ular élishti, we Perwerdigar manga emr qilghandek, sapalchining étizini sétiwélishqa xejleshti» — bu bésharetilik sözler (9-10 ayetler)ning köpinchisi «Zekeriya» 11:12-13din élinghan. Emdi némishqa Matta bu sözlerni Yeremiya peyghemberningki deydu? Biz bu toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtolimiz.

—9-10-ayetlerning bashqa birxil terjimisi: «... tenggini men aldim, we ular Perwerdigar manga emr qilghandek, sapalchining étizini sétiwélishqa xejleshti».

27:10 Yer. 32:6-9; Zek. 11:12, 13

27:11 «Eysa... «Éytqiningdek», dédi» — Mesihning «Éytqiningdek» dégen jawabining grék tilida «Shundaq, lékin ehwal del séning oyliqningdek emes» dégen puriqi chiqidu.

27:11 Mar. 15:2; Luqa 23:3; Yuh. 18:33.

27:13 Mat. 26:62.

27:14 Yesh. 53:7; Ros. 8:32.

27:15 Mar. 15:6; Luqa 23:17; Yuh. 18:39.

27:16 «Barabbas isimlik atiqi chiqqan bir mehbus» — bezi kona köchürmilerde «Eysa Barabbas isimlik atiqi chiqqan bir mehbus» déyilidu.

27:16 Mar. 15:7; Luqa 23:19; Yuh. 18:40.

27:17 «Barabbasnimu yaki Mesih dep atalghan Eysanimu?» — yaki «Eysa Barabbasnimu yaki Mesih dep atalghan Eysanimu?».

27:19 «Chünki tünügün kéche uning sewebidin chühümde köp azab chektim» — yaki «chünki u tünügün kéche chühümge kirip, köp azablandim».

27:20 Mar. 15:11; Luqa 23:18; Yuh. 18:40; Ros. 3:14.

Hemmaylen:

— U kréstlensun! — déyishti.

²³ Pilatus:

— Némishqa? U zadi néme yamanliq ötküzüptu? — dep soridi.

Biraq ular téximu qattiq warqiriship:

U kréstlensun! — dep turuwélishti. ²⁴ Pilatus sözliwérishning bihude ikenlikini, belki buning ornigha malimanchilik chiqidighanliqini körüp, su élip, köpchilikning aldida qolini yughach:

— Bu heqqaniy ademning qénigha men jawabkar emesmen, buninggha özünglar mes'ul bolunglar! — dédi.

²⁵ Pütün xelq jawaben:

— Uning qéni bizning üstimizge we balilirimizning üstige chüshsun! — déyishti..

²⁶ Buning bilen Pilatus Barabbasni ulargha chiqirip berdi. Eysani bolsa qattiq qamchilatqandin kéyin, kréstleshke leshkerlirige tapshurdi..

Leshkerlarning Eysani mazaq qilishi

Mar. 15:16-20; Yuh. 19:2-3

²⁷ Andin waliyning leshkerliri Eysani uning ordisigha élip kirip, pütün leshkerler topini bu yerge uning etrapigha yighdi..²⁸ Ular Eysani yalingachlap, uchisigha pereng renglik ton kiydürüshti..²⁹ Tikenlik shaxchilarni örüp bir taj yasap, béshigha kiydürdi we ong qoligha bir qomushni tutquzdi. Andin uning aldigha tizlinip: «Yashighayla, Yehudiylarning padishahi!» dep mazaq qilishti..³⁰ Uninggha tükürüshti, qomushni élip uning béshigha urushti. ³¹ Uni shundaq mazaq qilghandin kéyin, tonni saldurup, uchisigha öz kiyimlirini kiydürdi we kréstlesh üçün élip méngishti.

Eysaning kréstlinishi

Mar. 15:21-32; Luqa 23:26-39; Yuh. 19:17-19

³² Ular tashqirigha chiqqinida, Kurini shehirilik Simon isimlik bir kishini uchritip, uni tutup kélip Eysaning kréstini uninggha mejburiy kötürgüzdi..³³ Ular Golgota, yeni «Bash söngék» dégen yerge kelgende..³⁴ Eysagha ichish üçün kekre süyi arilashturulghan achchiq sharab berdi; lékin u uni tétip baqqandin kéyin, ichkili unimidi..

^{27:25} Ros. 5:28.

^{27:26} «Eysani bolsa qattiq qamchilatqandin kéyin...» — Rim impériyeside jaza qamchiliri birnecheche tasmiq bolup, herbir tasmiqigha qoghushun we ustixan parchiliri baghlanghan bolidu. Qamchilighan waqtda jazagha tartilghuchi yalingachlinip, yerge tizlandurulup, ikki yénida turghan leshker uni qamchilaytti.

^{27:27} «waliyning leshkerliri Eysani isimlik bir kishini uchritip, uni tutup kélip Eysaning kréstini uninggha mejburiy kötürgüzdi» — «waliyning ordisi» grék (latin) tilida «praytorium» déyilidu. «pütün leshkerler topini bu yerge uning etrapigha yighdi» — «leshkerler topi» (grék tilida «kohort») 500-600 kishidin terkiib tapqan.

^{27:27} Mar. 15:16; Yuh. 19:2.

^{27:28} «Ular Eysani yalingachlap, uchisigha pereng renglik ton kiydürüshti» — «pereng renglik» (yaki sösun renglik) shu chaghada shahane kiyimning renggi shundaq idi («Mar.» 15:17, «Yuh.» 19:2ni körüng). Ular shu «shahane ton» arqiliq Eysani «padishah bolamsen?!» dep mazaq qilmaqchi.

^{27:29} «Ular... tikenlik shaxchilarni örüp bir taj yasap, béshigha kiydürdi we ong qoligha bir qomushni tutquzdi» — ular qomushni padishahning shahane hasisi süpitide mazaq qilip qoligha tutquzghan.

^{27:32} «...Kurini shehirilik Simon isimlik bir kishini uchritip, uni tutup kélip Eysaning kréstini uninggha mejburiy kötürgüzdi» — «Eysaning krésti» — Eysa özini jazalaydighan qoral bolghan shu krést (chapras yaghach)ni eslide özi yüdüp méngishi kérek idi. U shundaq qattiq qamchilanghanki, halsirap, yüdüp mangalmighan bolsa kérek.

^{27:32} Mar. 15:21; Luqa 23:26.

^{27:33} Mar. 15:22; Luqa 23:33; Yuh. 19:17.

^{27:34} «...Eysagha ichish üçün kekre süyi arilashturulghan achchiq sharab berdi» — éytishlarga qarighanda, kréstke mixlinidighanlarga aghriqni peseytish meqsitide dora arilashturulghan sharab bérilidiken.

^{27:34} Zeb. 69:21

³⁵ Leshkerler uni kréstligendin kéyin, chek tashlaship kiyimlarini özara bölüşhüwaldi... ³⁶ Andin u yerde olturup uninggha közetchilik qildi. ³⁷ Ular uning bëshining yuqiri teripige «Bu Eysa, Yehudiylarning padishahidur» dep yézilghan shikayetname taxtiyini békitti..

³⁸ Eysa bilen teng ikki qaraqchimu kréstke mixlanghan bolup, biri ong teripide, yene biri sol teripide idi..

³⁹ Bu yerdin ötkenler bashlirini chayqiship, uni haqaretlep:

⁴⁰ — Qéni, sen ibadetxanini buzup tashlap, üç kün ichide qaytidin yasap chiqidighan adem, emdi özüngni qutquze! Xudaning Oghli bolsang, krésttin chühshüp baqqina! — déyishti..

⁴¹ Bash kahinlarmu, Tewrat ustazliri we aqsaqallar bilen birge uni mesxire qilip:

⁴² — Bashqilarni qutquzuptiken, özini qutquzalmaydu. U Israilning padishahimish! Emdi krésttin chühshüp baqsunchu, andin uninggha étiqad qilimiz. ⁴³ U Xudagha tayanghan! Xuda uni ezi-zlise, hazir qutquzup baqqay! Chünki u: «Men Xudaning Oghli» dégenidi, — déyishti.. ⁴⁴ Uning bilen teng kréstlengen qaraqchilarmu uni shundaq haqaretleshti.

Eysaning ölümü

Mar. 15:33-41; Luqa 23:44-49; Yuh. 19:28-30

⁴⁵ Emdi künning altinchi saïtidin toqquzinchi saïtigiche pütkül zéminni qarangghuluq basti..

⁴⁶ Toqquzinchi saetlerde Eysa yuqiri awazda: «Éli, éli, lema sawaqtani?» yeni «Xudayim, Xu-dayim, méni némishqa tashliwetting?» dep qattiq nida qildi..

⁴⁷ U yerde turghanlarning beziliri buni anglap:

Bu adem Ilyas peyghemberge murajiet qiliwatidu, — déyishti.

⁴⁸ Ularning ichidin bireylen derhal yügürüp bérıp bir parche bulutni ekélip, uni achchiq shara-bqa chilap, qomushning uchigha sélip uninggha ichküzüp qoydi..

⁴⁹ Biraq bashqilar:

— Toxtal! Qarap baqayli, Ilyas peyghember kélip uni qutquzup qalarmikin? — déyishti.

⁵⁰ Eysa yuqiri awaz bilen yene bir warqiridi-de, rohini qoyuwetti..

⁵¹ We mana, shu deqiqide ibadetxanining ichkiri perdisi yuqiridin töwenge ikki parche bölüp yirtildi. Yer-zémin tewrinip, tashlar yérilip, ⁵²⁻⁵³ Qebriler échildi (U tirilgendin kéyin, ölümde uxlawatqan nurghun muqeddes bendilerning tenlirimu tirildi; ular qebrilerdin chiqti we muqeddes sheherge kirip, u yerde nurghun kishilerge köründi)..

27:35 Zeb. 22:18; Mar. 15:24; Yuh. 19:23.

27:37 Mar. 15:26; Luqa 23:38; Yuh. 19:19.

27:38 Yesh. 53:12.

27:39 Zeb. 22:8-9; 69:19-20; Mar. 15:29; Luqa 23:35.

27:40 Mat. 26:61; Yuh. 2:19.

27:43 «U Xudagha tayanghan! Xuda uni ezi-zlise, hazir qutquzup baqqay!» — «Zeb.» 22:8ni körüng.

27:45 «künning altinchi saïtidin toqquzinchi saïtigiche» — hazirqi waqit sistémi boyiche, «chühsh waqti, saet on ikkidin saet üçkiche».

27:45 Mar. 15:33; Luqa 23:44.

27:46 «toqquzinchi saetlerde ...» — hazirqi waqit boyiche saet üçlerde. «Éli, éli, lema sawaqtani?» yeni «Xudayim, Xudayim, méni némishqa tashliwetting?» — (aramiy tilidiki sözler) «Zeb.» 22:1ni körüng

27:46 Zeb. 22:1-2; Ibr. 5:7.

27:48 Zeb. 69:21; Yuh. 19:29.

27:50 «Eysa yuqiri awaz bilen yene bir warqiridi-de, rohini qoyuwetti» — uning qattiq warqirishi: «Tamam boldil» dégen bolsa kérek («Yuh.» 19:30ni körüng).

27:50 Zeb. 31:5; Luqa 23:46

27:51 «Shu deqiqide ibadetxanining ichkiri perdisi yuqiridin töwenge ikki parche bölüp yirtildi» — bu perde ibadetxanidiki eng muqeddes jayni muqeddes jaydin ayrip turidighan perde bolup, uning yirtilishi insanlarning Xudaning aldigha baridighan yolining Eysaning ölümü bilen échilghanliqini bildüridu (ibadetxanidiki «muqeddes jay»ni sirttiki hoylidin ayriydighan yene bir «sirtqi perde» bar idi, lékin buni körsitish üçün adette bashqa atalghu ishilitilidu).

27:51 2Tar. 3:14; Mar. 15:38; Luqa 23:45.

27:52-53 «muqeddes sheher» — Yérusalémni körsitidu. «Qebriler échildi Eysa tirilgendin kéyin, ölümde uxlawatqan nurghun muqeddes bendilerning tenlirimu tirildi; ular qebrilerdin chiqti we muqeddes sheherge kirip, u yerde nurghun

⁵⁴ Emdi Eysani közet qiliwatqan yüzbéshi hem yénidiki leshkerler yerning tewrishini we bashqa yüz bergen hadisilerni körüp, intayin qorqushup:

— U heqiqeten Xudaning Oghli iken! — déyishti.

⁵⁵ U yerde yene bu ishlargha yiraqtin qarap turghan nurghun ayallarmu bar idi. Ular eslide Eysaning xizmitide bolup, Galiliyedin uninggha egiship kelgenidi. ⁵⁶ Ularning arisida Magdal-liq Meryem, Yaqup bilen Yüsüpning anisi Meryem, Zebediyning oghullirining anisimu bar idi.

Eysaning depne qilinishi

Mar. 15:42-47; Luqa 23:50-56; Yuh. 19:38-42

⁵⁷ Kechqurun, Arimatiyalik Yüsüp isimlik bir bay keldi. Umu Eysaning muxlisiridin idi. ⁵⁸ U Pilatusning aldigha bérip, Eysaning jesitini telep qildi. Pilatus jesetni uninggha tapshurushqa emr qildi. ⁵⁹ Yüsüp jesetni élip, pakiz kanap rext bilen orap képenlidi ⁶⁰ we uni özi üçhün qiyada oydurghan yéngi qebrisige qoydi. Andin qebrining aghzigha yoghan bir tashni domilitip qoyup, kétip qaldi. ⁶¹ (shu chaghda Magdalliq Meryem bilen yene bir Meryemmu u yerde, qebrining udulida olturatti).

Qebrini muhapizet qilish

⁶² Emdi etisi, yeni «Teyyarlash küni» ötkendin kéyin, bash kahinlar bilen Perisiyler jem bolushup Pilatusning aldigha kélip:

⁶³ — Janabliri, héliqi aldamchining hayat waqtida: «Men ölüp üçinchi küni tirilimen» dégini ésimizde bar. ⁶⁴ Shuning üçhün, qebri üçinchi künigiche mehkem qoghdilishi üçhün emr bergeysiz. Undaq qilinmisa, muxlisiliri kélip jesetni oghrilap kétip, andin xelqqe: «U ölümdin tirildi» déyishi mumkin. Bundaq aldamchiliq aldinqisidinmu better bolidu, — déyishti.

⁶⁵ Pilatus ulargha:

— Bir guruppa közetchi leshkerni silerge tapshurdum. Qebrini qurbinglarning yétishiche mehkem qoghdanglar, — dédi. ⁶⁶ Shuning bilen ular közetchi leshkerler bilen bille bérip, tashni péchetlep, qebrini muhapizet astigha qoydi.

kishilerge köründi» — bashqa birxil terjimisi: — «Qebriler échildi, ölümdé uxlawatqan nurghun muqeddes bendilerning tenlirimu tirildi; ular Eysa tirilgendin kéyin qebriliridin chiqip, muqeddes sheherge kirip, u yerde nurghun kishilerge köründi». Lékin «1Kor.» 15:20ge asasen («Mesih ölümdé uxliganlar ichidin xuddi tunji hosulning méwisidek, ölümdin tirilgendur») terjimizimiz toghra bolsa kérek.

27:54 Mar. 15:39; Luqa 23:47.

27:55 Zeb. 38:11; Mar. 15:40; Luqa 8:2; 23:49.

27:57 Mar. 15:42; Luqa 23:50; Yuh. 19:38.

27:60 Mar. 15:46; Luqa 23:53.

27:62 «Emdi etisi, yeni «teyyarlash küni» ötkendin kéyin, bash kahinlar bilen Perisiyler jem bolushup Pilatusning aldigha kélip...» — yuqiriqi izahatlarda körsetkinimizdek, Yehudiy xelqi üçhün «kün» emeliyette kechte (saet altide) bashlinidu. «Teyyarlash küni» — «shabat küni (dem élish küni) üçhün teyyarliq qilidighan kün»ni körsitidu. Shuning bilen mushu ayettiki «etisi» emeliyette shabat küning bëshini, yeni shu kech saet altidin kéyinki waqitlarni körsitidu. Mushu «kahinlar» Eysaning bésharet sözlirini tosush üçhün jiddiylaship, özliri qedirleydighan shabat künidiki «dem élish» aditini buzmaqta idi.

27:63 Mat. 16:21; 17:23; 20:19; Mar. 8:31; 10:34; Luqa 9:22; 18:33; 24:6.

Eysaning tirilishi

Mar. 16:1-8; Luqa 24:1-12; Yuh. 20:1-10

28¹ Shabat küni ötüp, heptining birinchi küni tang atay dégende, Magdalliq Meryem bilen yene bir Meryem qebrini körüşhke keldi..² We mana, yerler tuyuqsiz qattiq tewrep ketti; chünki Perwerdigarning bir perishtisi asmandin chüshüp, qebrige béríp, tashni bir chetke domilitip, üstide olturghanidi.³ Perishtining qiyapiti chaqmaqtek, kiyimliri qardek ap'aq idi..⁴ Közetchiler uningdin shunche qorqushtiki, titriship, ölüktek qétipla qaldí.

⁵ Perishte ayallargha qarap:

— Qorqmanglar! Silerning kréstlengen Eysani izdewatqininglarni bilimen..⁶ U bu yerde emes; u özi éytqandek tirildürüldi. Kélinglar, Reb yatqan jayni körünglar;⁷ andin derhal béríp uning muxlisirigha: «U ölümdin tiriliptu. We mana, u silerdin awwal Galiliyege baridiken, uni shu yerde köridikensiler» denglar. Mana men bularni silerge éytip berdim, — dédi..

⁸ Shunga ayallar hem qorqunch hem zor xushalliq ichide qebridin derhal ayrilip, uning muxlisirigha xewer bérishke yügürüshti..⁹ Ular muxlisirini xewerlendürüshke mangghanda, mana Eysa ularning aldigha chiqip:

— Salam silerge! — dédi. Ular mu aldigha béríp, uning putigha ésilip, uninggha sejde qildi..

¹⁰ Andin Eysa ulargha:

— Qorqmanglar! Béríp qérindashlirimgha: Galiliyege béringlar, dep uqturunglar, ular méni shu yerde köridu, — dédi..

Közetchilerning bayani

¹¹ Ayallar téxi yolda kétiwatqanda, mana közetchilerning beziliri sheherge kirip, bolghan we-qelerning hemmisi toghrisida bash kahinlargha xewer qildi. ¹² Bash kahinlar aqsqaqallar bilen bir yerge yighilip meslihetleshkendin kéyin, leshkerlerge bek köp pul béríp:

¹³ — Siler: «Uning muxlisiri kéchisi kélip, biz uxlawatqanda uning jesitini oghrilap ekétiptu» — denglar. ¹⁴ Eger bu xewer waliyning quliqigha yétip qalsa, biz uni qayil qilip silerni awarichilik-tin saqlaymiz — dédi. ¹⁵ Shundaq qilip, leshkerler pulni aldi we özlirige tapilanghandek qildi. Shuning bilen bu gep bügüingiche Yehudiylar arisida tarqilip kelmekte.

28:1 Mar. 16:1; Luqa 24:1; Yuh. 20:1.

28:3 Dan. 7:9; Ros. 1:10.

28:5 Mar. 16:6; Luqa 24:4.

28:6 Mat. 16:21; 17:23; 20:19; Mar. 8:31; 9:31; 10:34; Luqa 9:22; 18:33; 24:6.

28:7 «U ölümdin tiriliptu. We mana, u silerdin awwal Galiliyege baridiken, uni shu yerde köridikensiler» denglar. Mana men bularni silerge éytip berdim — perishte: «Galiliyege béringlar» dégen bolsimu, muxlisiri uninggha ishenmey héchyerge barmay Yérusalémde turiwerdi. Reb özi ulargha shundaq emrni alliqachan bergenidi («Mat.» 26:23, «Mar.» 14:28ni körüng).

28:7 Mat. 26:32; Mar. 16:7.

28:8 Mar. 16:8; Yuh. 20:18.

28:9 «Salam silerge!» — ibraniy tilida «Shalom eleykum» déyilidu.

28:9 Mar. 16:9; Yuh. 20:14.

28:10 «Béríp qérindashlirimgha: Galiliyege béringlar, dep uqturunglar, ular méni shu yerde köridu» — 7-ayettiki izahatni körüng. Mesihning özi qaytidin ulargha shundaq xewer yetküzgini bilen, ular yenila bir mezigil Yérusalémnin chiqmay, Galiliyege barmaydu («Mat.» 26:23, 28:16, «Markus» 16-bab, «Luqa» 24-bab, «Yuh.» 20-21-bablarni körüng).

28:10 Ros. 1:3; 13:31; 1Kor. 15:5.

28:14 «Eger bu xewer waliyning quliqigha yétip qalsa, biz uni qayil qilip silerni awarichilik-tin saqlaymiz» — rimliq muhapizetchiler közette turuwétip uxlisa, derhal ölüm jazasigha mehkum bolatti.

Eysaning muxlisirigha körtünüşhi

Mar. 16:14-18; Luqa 24:36-49; Yuh. 20:19-23; Mis. 1:6-8

¹⁶ On bir muxlis Galiliyege béríp, Eysa ulargha béqitken taghqa chiqishti..¹⁷ Ular uni körginide uninggha sejde qilishti; lékin beziliri gumanlinip qaldi. ¹⁸ Eysa ularning yénigha kélip, mundaq dédi:

— Ershte we yer yüzide barliq hoquq manga bérildi..¹⁹ Shuning üçün, béríp pütkül ellerni özümge muxlis qilip yétishtüringlar, shundaqla ularni Ata, Oghul we Muqeddes Rohning namigha tewe qilip chömlüdürüp..²⁰ ulargha men silerge tapilighan barliq emrlerge emel qilishni ögitinglar. We mana, men zaman axirighiche her küni siler bilen bille bolimen..

28:16 Mat. 26:32; Mar. 14:28.

28:18 Zeb. 8:5-6; Mat. 11:27; Luqa 10:22; Yuh. 3:35; 17:2; 1Kor. 15:27; Ef. 1:22; Ibr. 2:8.

28:19 «ularni Ata, Oghul we Muqeddes Rohning namigha tewe qilip chömlüdürüp...» — grék tilida: «ularni Ata, Oghul we Muqeddes Rohning namigha kirgüzüp chömlüdürüp...». Buning menisi shübhisizki, peqet «Ata, Oghul we Muqeddes Rohning nami bilen»la emes, belki sugha chömldürülüş arqiliq chömldürülgüchining Ata, Oghul we Muqeddes Rohning zich munasiwitigimu (kirip) chömlülüşni körsitidu.

28:19 Mar. 16:15; Yuh. 15:16.

28:20 Yuh. 14:18.

Qoshumche söz

1:1 «Bu Ibrahimning oghli we Dawutning oghli bolghan Eysa Mesihning nesebname kitabidur»

Mushu ayyette grék tilidiki «génésis» dégen söz «nesebname» dep terjime qilinidu. Shühbisizki, bu söz asasen 1-16-ayettiki «nesebname»ni körsitidu. Lékin bu sözning birinchi menisi shu emes. Tewratning birinchi qismi («Yaritilish») grék tilida «Génésis» dep atilidu, menisi «bashlinish» yaki «tughulush». Shu qisim on bölümge bölünidu, herbir bölümning béshida «emdi bular bolsa palanchining (Adem’atining, Nuhning, Shemning, Terahning, Ismailning, Ishaqning,...) dewrliri...» dep yézilidu we bu bölüm bizge shu aining tarixini xatirlep béridu. Bizge héch guman yoqki, Matta mushu ibarini oxshash menide ishlitidu. Lékin bu ibare peqet öz kitabining béshida emes, belki (Xudaning Öz pilani boyiche) toluq Injilning béshida kélidu. Shu chaghda menisi «Bu kitab Eysa Mesih we Uning dewri (uning jismani teripidin emes, belki Uning Rohi teripidin tughulghanlar)ning xatirisidur» bolidu.

3:7 «Periysiler» we «Saduqiylar» dégen diniy mezhepler

«Periysiler» bolsa, Musa peyghemberge chüshürilgen Tewrat qanunining barliq tepsilatirigha qattiq we toluq riaye qilishni tekitleydighan bir éqim yaki mezhep idi. Ular Israil Tewrat qanunigha toluq boysunmighanliqi üçün Xuda ularni sürgün qildurghan, shundaqla hazir ularni chetel hakimiyitining qattiq idaris astigha qoyghan, dep qaraytti. Bu közqarash toghridek körüngini bilen, Israilning Babilgha sürgün bolghanliqining asasiy sewebi qanun tepsilatirigha boysunmighanliqi üçün emes, belki ularning Tewrat qanunidiki muhim rohiy we exlaqiy jehettin (ademning ichki dunyasi jehettin) Xudaning ibaditidin yiraqlaship ketkenlikidin ibaret idi. Halbuki, Perisiylar Tewrat qanunigha sirtqi jehette riaye qilishni intayin tekitleytti. Bashqiche qilip éytqanda, ular qanundiki murasimlar, kiyim-kéчек, yémek-ichmek toghrisidiki belgilimilerni tekitlep, ademning ichki dunyasini bashquridighan teleplirini közge ilmaytti. Ular hetta özliri «qanunni qoghdaydighan» yéngi bir tüzüm belgilimiliri («tosma» — Ibraniy tilida «gezerot»)ni ijad qilip chiqqanidi. Ularning közqarishida, «Adem mushundaq «tosma belgilimiler»din halqip ketmisila, jezman Tewrat qanunini buzushqa yéqin kéelmeydu, shuning bilen «tosma belgilimiliri» bilen Tewrat qanunini buzushtin bixeter saqliduq» dep oylaytti.

Mesilen, «shabat küni» (dem élish küni)de «tasadipiyliqtin ishlesh»ning aldini élish üçün «bughdayliqtin ötmeslik kérek!» dégen bir belgilimini chiqqarghan. Ularning közqarishiche bughdayliqtin ötkende:

- (1) Yerge chüshken pishqan bughdayni tasadipiyliqtin dessep sélip, danni postidin ayriwétishingiz mumkin; bu «xaman tépish» bolup qalidu;
- (2) Toningiz tasadipiyliqtin pishqan bughdaygha sürkilip kétip danlar kiyim peshlirige ilinip qélishi mumkin, bu «hosul élish» bolup qalidu;
- (3) U danlar yene belkim yerge chüshüp kétishi mumkin, bu ish «uruq chéchish» bolup qalidu. Bundaq bolush gunah ötküzgen hésablinidu.

«Matta»

Ularning mushundaq tügimes belgililiri bar idi. Uning üstige ular Tewrat qanunida eslide peqet Lawiylargha we kahinlarghila alahide qaritilghan «héchbir ölük nersilerge tegmeslik kérek» (ular üçhün hetta ölgen nersiler tegken jaylarmu haram bolatti), dégendek haram bilen halal békitilgen belgilimilerni qesem ichip özlirige tetbiqlighanidi.

Reb Eysaning ular bilen bolghan qarshilishishi üç jehette idi: —

- (1) Ular «sirtqi jehettiki» riaye qilishni tekitlep, Tewrat qanunining ichki menisini unutanidi («Mat.» 23:23);
- (2) Ular ustazlirining Tewrat qanuni üstidiki sherhiy sözlirini Tewrat qanunidin üstün qoyghanidi («Mat.» 15:1-9);
- (3) Ular özlirining qattiq tertip-terbiyisidin intayin tekebburliship, bashqilarni kemsitkenidi («Luqa» 18:10-14).

«Saduqiylar» dégen diniy éqim yaki mezhepning bolsa Tewrat qanunidin peqet addiy prinsiplarni izdep «peziletlik exlaqta bolsaqla, Tewrat qanunining telipige uyghun bolidu» dégendek pozitsiyisi bar idi (emeliyette ularning bu telimi rosul Pawlusningkige yéqin kéletti («Rim.» 13:8-10). Biraq ularning Tewrat qanunini addiylashturushi peqet Tewratning deslepki besh qismi («Musagha chüshürülgen qanun»)ni qobul qilip Tewratniki peyghemberlerning yazmilirini we Zeburni ret qilatti. Uning üstige, «Musagha chüshürülgen qanun»ni qobul qilimiz dégini bilen, mushu qisimlarda xatirilengen barliq möjizilerni («tebiettin tashqiri hadisiler»ni) peqet «köchme menidiki riwayet» dep ulargha ishenmeytti. Shuningdek ular perishtiler, qiyamet küni, «ölümdin tirilish» qatarliq ishlarni mewjut emes dep qaraytti («Ros.» 22:8). Muqeddes yazmilarni bilip chüshenmigenlik we étiqadsizliq üçhün Eysa ulargha qattiq tenbih berdi: «**Siler ne muqeddes yazmilarni ne Xudaning qudrisini bilmigenliklar üçhün azghansiler**» («Mat.» 22:29, «Mar.» 12:27). «**... Shunga siler qattiq adiship ketkensiler**».

Eysaning «Matta»da xatirilengen nesebnamisi (1:16)

Biz 1:16de: — «**Yaquptin Meryemning éri bolghan Yüsüp töreldi; Meryem arqiliq Mesih atalghan Eysa tughuldi**» dep oquymiz. Buni Eysaning «Luqa»da xatirilengen nesebnamisi bilen sélishiturghanda, «Luqa»da munasiwetlik yerde «**Eysa Xuda yolida xizmet qilishqa kirishken waqitta, ottuz yashlarda idi. Kishilarning neziride u Yüsüpning oghli idi. Yüsüp Élining oghli... (idi)**» dégeni bayqaymiz («Luqa» 3:23).

«Matta» we «Luqa» qismidiki bu bayanlardin shu éhtimalgha yéqinki, Matta Eysaning «ata terep» (Yüsüp tereptin bolghan) nesebnamisini körsitidu. Shuning bilen Matta Yüsüpning Dawutning ewladi ikenlikini, shundaqla qanun boyiche Xudaning Dawutqa tapshurulghan wedilirige warisliq qilish hoquqi Eysagha ötküzülgenlikini tekitleydu. «Luqa»da bolsa Eysa «**kishilarning neziride Yüsüpning oghli**» déyilidu, Eysaning «Luqa»da xatirilengen nesebnamisi emeliyette uning «ana terep» («Élining qizi Meryem» tereptin bolghan) nesebnamisi déyish kérek. Yüsüpning «**Élining oghli**» dep atilishining sewebi:

- (1) Qiz-ayallar adette nesebnamilerde tilgha élinmaydu;
- (2) Grék tilida «oghli» bezi waqitlarda «küy'oghli»ni körsitidu;
- (3) Mumkinchilik barki, Éli bizge namelum bir chaghda Yüsüpni öz oghli süpitide béqiwalghanidi. Luqa Eysaning nesebnamisining qanuniy jehetlirige emes, belki Uning heqiqeten kimning ewladi ikenlikige qiziqidu.

Ademni heyran qilarliqi shuki, Eysa jismaniy we qanuniy jehettin, anisi Meryem tereptimu, «béqiwalghuchi ata»si bolghan Yüsüp tereptinmu «Dawutning oghli», shundaqla Uning textige warisliq qilghuchi idi.

2:23 «U... (Eysa) Nasaret dégen bir yézigha orunlashti. Shuning bilen Xudaning peyghemberler arqiliq: «U Nasaretlik dep atilidu» dégini emelge ashuruldi»

Bu bayan deslepte belkim ademni sel qaymaqturup, bizge «Matta Tewrattiki peyghemberlerning yazmlirini shundaq yaxshi bilemdighandu?» dégen oygha keltürüp qoyushi mumkin; chunki Tewrattiki héchqaysi yerdin «**U Nasaretlik dep atilidu**» dégen jümlini tapalmaymiz. Emeliyette ibraniy tilidiki «Nasaretlik» dégen sözning yiltizini tehlil qilsaq, ikki imkaniyet peyda bolidu. Birinchisi, u ibraniy tilida «notsri» (yaki «netzer» — «Shax» dégen söz bilen munasiwetlik) dégen sözning grék tilidiki «Nasaretlik» dégen ipadisidur. Tewratta, Mesihni «Shax» dep atighan töt bésharet bar («Yesh.» 11:1diki «netzer», «Yer.» 23:5 we 33:15 we «Zek.» 3:18). Bu közqarash toghra bolsa Xudaning orunlashturushi bilen Eysa olturaqlashqan jayning ismi Özining bésharetlik ismlirining birige munasiwetlik bolghan bolidu.

Ikkinchi közqarash bolsa «Nasaretlik» dégen söz ibraniy tilidiki «naatz» (kemsitish) bilen munasiwetliktur (Fruhtenbaum proféssorning ««Matta» toghruluq léksiyliri»). Undaqtta «Nasaretlik» belkim «kemsitilgen», «közge ilinmighan» dégen menide bolidu.

Biz birinchi közqarashning orunluq yerliri bar désekmu, ikkinchi közqarashni toghra dep qaraymiz.

Tewrattiki köp bésharetlerde, Xudaning Mesih ösüp chongiyawatqinida kemsitilidu, Uning qiyapiti kemsitilidu, U élip kelken nijatmu kemsitilidu, U ölümide qattiq haqaretlinip kemsitilidu, dégen tilsimat heqiqet ayan qilinidu (mesilen, «Yesh.» 53:1-5). Démek, Eysaning Nasarette chong bolushi Uning kemsitilgenliki we haqaretlengenliki bilen munasiwetliktur.

Mesih «tasadipiyliqtin» Nasaret dégen jayda olturaqlashqachqa, Uning salahiyiti téximu tekitlinidu. Jamaet kéyin Uning «Nasaretlik Eysa» (kemsitilgen, emma Xuda teripidin eng yuqiri jaygha kötürülgen!) dégen ismidin pexirlinip Mesihni jar qilghinida «Nasaretlik Eysa» dégenni köp ishlitetti.

Mesihning kemsitilgenliki Nasaret dégen jayda turuwatqanliqidin tekitlengen. U intayin közge élinmaydighan jay idi («Yuh.» 1:46de Natanielning «**Nasarettin yaxshi nerse chiqamdighandu?!**» dégen sözige qarang). Shu chaghdiki Yehudiylar arisida Galiliye ölkisidin chiqqanlar «mediniyetsiz», «**Xudaning Tewrat qanunidin xewersizler**», «yat eller bilen ariliship ketkenler» dep közge ilinmaytti. Qiziq yeri shuki, Xuda Öz Oghlining shundaq bir salahiyette ösushini xalaytti. Bu ish bizge chong agah bolushi kérekki, biz hemmila ademge «Xudaning obrazida yaritilghan», oxshashla chong qimmetke ige dep muamilide bolishimizgha toghra kélidu.

Biz bulargha shuni qoshup éytalaymizki, yoluqqan kishilerning köpinchisi uni «Nasaretlik Eysa» «Nasaretlik peyghember», «Nasarette tughulghan» dep biletti. Peyghemberlerning bésharetliri boyiche, Mesih Beyt-Lehemde tughulushi kérek idi, we u derweqe shu yerde tughulghan. Lékin qiziqki, bu Xuda teripidin kelgen «uqushmasliq» Uning tughulghan yeri

toghrisidiki bésharetlerni obdan bilgenlerge nisbeten uning Mesihning Özi ikenlikige ishinishige tosalghu bolsimu, Mesih Özi bu pakitlarni chüshendürüp baqmighan!

3:7-8 «**Lékin Perisiy we Saduqiy mezhipidikilerdin köplirining uning chömüldürüşini qobul qilghili kelgenlikini körginide u (Yehya) ulargha: — Ey yılanlarning baliliri! Kim silerni Xudaning chüshüş aldida turghan ghezipidin qéchinglar dep agahlandurdi?! Emdi towigha layiq méwini keltüringlar!**».

Emdi **«towigha layiq méwe»** némini körsitidu? Bu muhim soal jamaetning chümüldürülüşni telep qilghan melum birsini qobul qilimizmu-yoq dep bir qarargha kélishige köp yardem béridu.

Chümüldürüşni jiddiy telep qilghanlarni uzun saqlitish toghra emes dep qaraymiz. Bashqa yerlerde körsetkinimizdek, chümüldürüş bolsa insanlarga étiqadni étirap qilish, shundaqla Muqeddes Rohni iltimas qilish üçün Xudaning békitken yoludur («1Pét.» 3:20, 21 we «Kolossiliklerge»diki «qoshumche söz»imizde «sünnet we chümüldürüş» toghruluq izahatlimizni körüng).

«Ros.» 8:26-40de Filipning Éfiopiyelik aghwatni héch hayalsiz chömüldürgenliki, 9:1-18de Ananiasning Pawlusni chömüldürgenlikini körüng. Uning üstige, yaki Filip (gerche Yérusalémde jamaette «xizmetkar» dep békitilgen bolsimu) yaki Ananiyasning jamaette chömüldürüşke héchqandaq «resmiy salahiyet»i yoq idi. Biraq beziler «chümüldürüş üçün «Injil Mektep»ni püttürgenlik guwahnamisi bolushi kérek» dep turuwalidu! Undaq bilimsiz kishiler Injilni heqiqiy oqup baqqanmu, yaki peqet öz «yétekchiler»ining sözlirini oqup baqqanmu?

Shundaqtimu, birsini chümüldürüş intayin éghir mes’uliyet, elwette. Birsining qelbide teyyar ikenlikini ispatlaydighan qaysi «méwiler»ni izdesh kérek? Undaq méwe Pawlus «Gal.» 5:22de éytqan (**«muhebbet, shad-xuramliq, xatirjemlik, sewr-taqet, méhribanliq, yaxshiliq, ishench-sadiqliq, mömin-mulayimliq we özini tutuwélish»** bolghan) «Muqeddes Rohning méwisi»ni közde tutqan emes, dep qaraymiz. Chünki undaq méwe peqet waqitning ötüşhi bilen sinighili bolidu. Biraq Eysaning «Mat.» 5:1-12de, Xudaning padishahliqigha kirishke muyesser bolghanlar üstidiki sözliride, körsetken **«towagha layiq méwe»** töwendikilerni öz ichige élishi kérek: —

«**Rohta namrat bolghan**» — gerche herxil bayliq bolghan, yaxshi terbiye körgen yaki yuqiri mensepte bolghan bolsaqmu, Xuda aldida rohiy kembeghellikimizni, Uning méhri-shepqiti, kechürümi we Injilda wede qilghan yéngi hayatqa jiddiy mohtajliqini tonup yetkenler;

«**Pighan chekken**» — öz gunahliq qilmishigha qattiq pushayman qilghanlar;

«**Yawash-möminler**» — bilermenlik qilmay, bashqilardin telim qobul qilishqa teyyar turghan, «öz qudritim bilen Xuda üçün birer ish qilip bérimen» démigenler.

«**Heqqaniyliqqa ach we teshna bolghanlar**»,

«**Bashqilargha rehimdil bolghanlar**»,

«**Qelbi pak bolghan**» — qelbide, bashqilar méni néme dep oylisa oylawersun, men Xudani razi qilishim kérek dep irade qilghanlar.

«**Tinchliq terepdarlari**» — bashqilar otturisida jédel-majira bolsa imkan qeder uni hel qilishqa teyyar turghanlar.

Mushundaq kichik péil pozitsiye körüngen bolsa, belkim chömlüdürüşni telep qilghan kishi uninggha teyyar turidu. Biraq melum nuqtida kemlik bolsa telep qilghan kishide kemterrek pozitsiyining bolushini kütüşke toghra kélishi mumkin. Bolupmu bashqilargha adawet yaki herqandaq öchmenlik saqlap kelgen we melum birsini kechürüm qilmighan herqandaq ademni chömlüdürgili bolmaydu.

3:10-12 «Palta»

«**Palta alliqachan derexlarning yiltizigha tenglep qoyuldi; yaxshi méwe bermeydighan herqaysi derexler késilip otqa tashlinidu. Men derweqe silerni towa qilishinglar üçün sugha chömlüdürimen. Lékin mendin kéyin kelgüchi Zat mendin qudretliktur. Men hetta Uning keshini kötürüşkimu layiq emesmen. U silerni Muqeddes Rohqa hem otqa chömlüdüridu. Uning sorughuchi küriki qolida turidu; U Öz xaminini topa-samandin teltöküs tazilaydu, sap bughdayni ambargha yighidu, emma topa-samanni öchmes otta köydürüwétidu**»

Biz bashqa yerlerde, insanning Xudaning alaqisige we hayatigha kirgüzülüşü üçün Muqeddes Rohta bolghan ulugh chömlüdürülüşning mutleq zörüriyiti üstide toxtalduq. Mesih bolsa birdinbir «Muqeddes Roh»qa chömlüdürgüchi, shundaqla insanlarga birdinbir Qutquzghuchidur. Insan bolsa saqaytqili bolmighan derijide özini merkez qilghan bolup, shexsiyetchilikke chömüp ketken, hetta uning «yaxshi» meqset-muddialiri hertürlük yoshurun we öz-özini aldaydighan tekebburluq, shexsiy arzu-heweslik niyetler, uzundin bolghan öchmenlik, öz teelluqatlinirini yaki hetta öz aildikilirini Xudadin üstün qoyidighan butpereslik pozitsiyiler bilen bulghanghandur. Bularning hemmisi ashkarilinip, Xudaning Rohining bizni «opératsiye qilip» özgirtishige ochuq turushimiz kérek. Xudagha teshekkür, Eysa Mesihning künliride xelq arisida «**derexlarning yiltizigha tenglep qoyulghan palta**» bolghan bir peyghember, yeni Yehya bar idi; chünki bundaq ishlarning hemmisini «yiltizidin» késiwétish kérek, bolmisa bulardin heqiqiy towa we waz kéchish bolmaydu. Yiltizi qaldurulsa hemmisi jezmen qaytidin ösidu!

Yehya peyghember alemdin ketti; emma Xudaning sözini ochuq qelb bilen oqughanimizda, Xudaning Rohi biz bilen bille bolidu, U Yehya qilghandek qet'iy towa qilip, Xudaning yéngi hayatini qobul qilishimiz üçün qelbimizdiki meqset-muddialirimizning yiltizlinirini we natoghra pozitsiyilirimizni pash qilidu.

«**Palta alliqachan derexlarning yiltizigha tenglep qoyuldi**» dégenning Israilning üstige chüshidighan jaza-hökümlerni körsitidighan yene bir köchme menisining barliqidin gumanlanmaymiz, biraq bu yerde sehipe cheklimesi tüpeylidin bu téma üstide toxtalmaymiz.

3:13-15

«**Shu waqitta, Eysa Yehyadin chömlüdürülüşni qobul qilish üçün Galiliye ölkisidin Iordan deryasi boyigha, uning yénigha keldi. Biraq Yehya jiddiyliship chömlüdürüşke unimay uni tosup:**

— Eslî chömlüdürülüşni men Sendin qobul qilishim kérek idi, biraq Sen méning aldimgha kepsenghu? — dédi.

«Matta»

Lékin Eysa uninggha jawaben: — Hazirche shuninggha yol qoyghin; chünki heqqaniyliqning barliq teleplirini emelge ashurush üçün, shundaq qilishimizgha toghra kélidu, — dédi. Shuning bilen, Yehya Uninggha yol qoydi».

Eysa Mesih némishqa Yehya peyghember teripidin chömlüdürlüngen? Eysaning Özi orunlaydighan Muqeddes Rohta chömlüdürlüshke Yehya teshna bolup, Eysaning méni chömlüdürgin dégen telipini héch chüshenmeytti. Eysa uninggha chüshendürmigen, peqet bu ishning heqqaniyetning telipi ikenlikinila éytqan. Emma «ishtin kéyin eqlimizni tapqan» töwendiki ishlarni éytishqa bolidu: —

- (1) Israilning tarixida Iordan deryasi ölümning, shundaqla yéngidin bashlinishning simwoli.
- (2) Yehyaning chömlüdürlüshi gunahkarlarning öz gunahlarini iqrar qilishi we gunahdin towa qilishini bildürüshi üçün idi. Uning chömlüdürlüshi Mesihni «kelgüsi Qutquzghuchi» dep körsitish arqiliq, towa qilip ishengenlerge kechürüm élip kélish idi.
- (3) Mesihning héchqandaq towa qilishi yaki iqrar qilishi kérek bolghan gunahliri yoq idi.
- (4) Mesihning chömlüshü — Xudaning sözige ishinip towa qilghan «qaldisi»ning gunahi we hajitining hemmisini öz üstümge alimen, «qaldi bilen mutleq bir bolimen» déginini bildürgen emeli idi. Uning chömlüdürlüshü kelgüsidiکی ölümning menisini emeliy ishta ipadiligen bir bésharet idi.
- (5) Yene shuninggha ishenchimiz barki, Yehya kahin bolghachqa (atisi we anisi ikkilisi Harunning ewladi idi) Eysani Melkizedek bilen bir qatarda bash kahinliqqa kirgüzüsh üçün chömlüdürdi.

«Lawiyalar» 8-babni körüng — Harun bash kahinliqqa kirish üçün awwal yuyundurulghan, andin muqeddes may bilen «mesih qilinghan» we axirida üstige qurbanliq qan chéchilghanidi. Eysaning «mesih qilinish»i may bilen emes, belki chömlüdürlüshüstün chiqipla Muqeddes Roh bilen «Mesih qilindi» (axirida U kréstke mixlinip Uninggha haywanlarning qanliri emes, belki Özining qimmetlik qéni chéchilip, «bash kahinliq»qa kirip kahinliq xizmitini bashlighan).

4:1-11 Mesihning sinilip azdurushlarga uchrishi

Bu téma nahayiti chong bolup, mushu yerde biz Eysa uchrighan azdurushlarning mahiyiti üstide bolghan bezi yüzeki bayqighinimizni otturigha qoyimiz.

(1) Eysa gunahsiz idi. Lékin U «sinilip azdurushlarga uchrishi». Sinilip azdurushqa uchrashning özi gunah emes; biz azdurushqa uchrighinimizda (we hemmimiz ulargha uchraymiz), «mana men alliqachan gunahgha téyilip ketkenmen» dep hésablimasliqimiz kérek.

(2) Eysa uchrighan Sheytanning deslepki azdurushi Eysaning Xudaliq qudriti bilen «**tashlarni nangha aylandurush**»i idi. Chünki Uning qorsiqi bek achqanidi. Lékin U unda

qilmay, yer yuzide toluq insan süpitide, Atisigha tayanghan halda yashashni etey tallighanliqini körsetti.

Uning tallighini «**«Insan peqet nan bilenla emes, belki Xudaning aghzidin chiqqan herbir söz bilenmu yashaydu» dep pütülgen**» dégen sözler bilen ipadilendi («Qan.» 8:3ni neqil keltürüp). Eysaning jawabidin qarighanda, Xudaning neziride heqiqiy, mol hayatni ötküzüsh («**insanning yashishi**») üçhün uning «**herbir sözi**»ige mohtajmiz. Shunga biz Xudaning sözini özimizge toluq singdüreyli; shundaq qilsaq Eysaning mushu yerde izchil halda Sheytangha Xudaning sözi bilen jawab berginidek, bizmu dushmaning herbir aldamchi sözigimu shundaq jawab bérishke qorallandurulghan bolimiz.

(3) Ikkinchi «azdurush»ta dushman Özi Xudaning sözini awwal neqil keltüridu! Lékin uning neqilliride daim dégüdek muhim bir terep chühüp qalidu. Emeliyette Zeburda eslide: «**U Öz perishtilirige séning heqqingde emr qilidu, shunga ular pütkül yolliringda séni saqlaydu. Ayighing tashqa urulup ketmesliki üçhün, ular séni qollarida kötürüp yüridu**» déyilgen («Zeb.» 91:11, 12)

Sheytan Zeburdin neqil keltürgen bu sözlerde «**pütkül yolliringda séni saqlaydu**» dégen qismi éytilmighan. Bu sözler Xudagha tayanghan, Xudani öz bashpanahi qilghan, özlükidin öz yolini tallimaydighan ixlasmen kishining yollirini körsitidu. Mushu yerde Eysa azdurushqa qarita: «**Tewratta yene, «Perwerdigar Xudayingni sinighuchi bolma!**» dep pütülgen, dep jawab berdi. Toluq heqiqet peqet muqeddes yazmildiki «**mundaq yézilghanki...**» dégendila emes, belki «**yene shundaq yézilghanki...**» dégenlernimu birleshtürgende tépilidu.

Ikkinchi azdurush Özining chong, qudretliklikini körsitip, biraqla hemmeylenge Özining Mesih ikenlikini étirap qildurush idi. Yeni shuni bayqiduqki, Sheytanda melum chekte «Eysani ibadetxanining eng égiz jayigha» turghuzghudek qabiliyet bar. Etrapimizda möjizilik weqeler yüz bériwatqan bolsimu, biz hergiz ulardin körsetme almaymiz. Xudaning perzentlirini Uning sözi arqiliq yéteklighüchi Muqeddes Rohtin bashqa héchqandaq shexs yoq.

(4) Axirda, eng axirqi azdurushta Iblisning tüp meqsitini körüp yételeymiz — barliq ibadetni Xudagha emes (hetta butlarghimu emes), belki özigila qaritishtin ibarettur.

«**Dunyadiki barliq padishahliqlarning sherepliri**» dégen söz ularning maddiy bayliqlirini emes (bular Mesihge hemde Xudani söygenler üçhün kari chaghliq bir ish), belki Xuda her milletke nésip qilghan «alahidilik»ini körsitidu; Xuda mushularda, yeni muzika, ussullarda we hertürlük sen'ette ulughlinidu. Elwette, köp waqitlarda bu talantlar we qabiliyetlerdin sherep alidighini Xuda emes, belki «biz özimiz qilghan» dep maxtanghan bizler bolimiz!

Mushu azdurushqa taqabil turush üçhün Mesih yene bir qétim Özini yüz pirsent insanning süpitide qoyidu: «**Perwerdigar Xudayingghila ibadet qil, peqet uningla ibadet-xizmitide boll**» dep pütülgen» («Qan.» 6:13).

7:1-2

«**Bashqilarning üstidin höküm qilip yürmenglar. Shundaqta Xudaning hökümige uchrimsiler. Chünki siler bashqilar üstidin qandaq baha bilen höküm qilsanglar, Xudamu silerning üstünglardin shundaq baha bilen höküm chiqiridu. Siler bashqilarni qandaq ölchem bilen ölchisenglar, Xudamu silerni shundaq ölchem bilen ölcheydu.**»

Mesihning mushu yerde «höküm chiqarma» dégini ademlerning emel-heriketlirini körsetkini emes, elwette, belki shexsler üstige höküm chiqarma, dégenlik. Yaman ishlargha

«Matta»

qatnashmasliqimiz üçhün («Pend.» 1:10-19ni körüng) adamlarning emel-heriketlirini toghra yaki toghra emes, dep perq étishimiz kérek. Lékin hergiz shexsler üstige (yaman, rezil, leniti dep ularni qarghash qatarliq) höküim chiqarmasliqimiz kérek. Ichki meqset-muddalirimizni birdinbir körgüchi we üzimizge höküim chiqarghuchi Xuda Özidur. Bizning köngül bölidighinimiz Xuda bilen bolghan öz alaqlimizdur, biz Uning bilen yéqin munasiwette bolushimiz kérek. Bashqilarning Uning bilen bolghan alaqlisi bolsa ularning öz ishi.

11:2-6

«Zindangha solanghan Yehya peyghember Mesihning qilghan emellirini anglap, muxlisirini ewetip, ular arqiliq Eysadin: «Kélishi muqerrer zat özüngmu, yaki bashqa birsini kütüshimiz kérekmu?» — dep soridi.

Eysa ulargha jawab béríp mundaq dédi:— Yehyaning yénigha qaytip béríp, öz anglawatqanliringlarni we körüwatqanliringlarni bayan qilip: — korlar köreleydighan we tokurlar mangalaydighan boldi, maxaw késili bolghanlar saqaytildi, gaslar angliyalaydighan boldi, ölgenlermu tirildürüldi we kembeghellerge xush xewer jakarlandi» — dep éytinglar. We uningha yene: «Mendin gumanlanmay putliship ketmigen kishi bolsa bextliktur!» dep qoyunglar, — dédi»

Yehya némishqa Eysadin gumanlinidu? Yehytaning soali: «Sen rast Qutquzghuchi-Mesihmusen?» idi. Uning gumani del uning peyghemberlarning Mesih toghruluq bolghan bésharetlirini obdan bilgenlikidin chiqqanidi. U bésharetlerdin: Mesih bolsa «Muqeddes Rohta we otta chömüldürüş»ni, jümlidin Xudaning düşmenlirining béshigha chüshürüldighan jazalarni küchlük élip Barghuchi bolushi kérek, dep chüshendi. U Eysa Nasaret sinagogida Özini ayan qilishi üçhün neqil keltürgen, Yeshaya peyghemberning Mesih toghruluq aldin'ala éytqan munu bésharetlirininimu obdan biletti:— («Luqa» 4:18-22 we «Yesh.» 61:1-2 we 42:6-7)

«Reb Perwerdigarning Rohi Méning wujudumda,
Chünki U Méni ézilgenlerge xush xewerler yetküzüshke mesih qilghan;
U Méni sunuq köngüllerni yasap saqaytishqa,
Tutqunlarga azadliqni,
Chüshep qoyulghanlarga zindanning échiwétidighanliqini jakarlashqa ewetti;
Azad qilish waqtining yétip kelgenlikini uqturushqa ewetti;
Perwerdigarning shapaet körsitidighan yilini ... jakarlashqa... Méni ewetti»

we: —

«Andin qarighuning közi échilidu,
Gasning qulaqliri ochuq qilinidu,
Aqsaq-tokurlar kéyikte oynaqlap sekreydu;
Gachining tili naxsha éytidu;
Chünki dalada sular,
Chöl-bayawanlarda derya-éqinlar urghup tashidu» («Yesh.» 35:5-6).

Yehya: «Qutquzghuchi-Mesih» bésharetler boyiche «chüshep qoyulghanlarga» zindanni «échiwetse» we Eysa heqiqeten Mesih bolsa, U némishqa Xudaning düşmenlirini jazalimaydu, shundaqla Men Uning quli Yehyani «jinayetchi» salahiyitide zindanda qaldurdi? — dégendek gumanlarda bolidu.

Oqurmenler bayqiyalayduki, Eysaning Yehyagha bolghan jawabida «zindanning échiwétilidighanliq»din bashqa, Yeshyaning bésharitide aldin'ala éytqan barliq möjjiziler tilgha élinidu. Eysaning emelliridimu yene birxil möjize, yeni «ölgenlarning tirildürülüşü» bar (Yehyaning muxlisleri bularning hemmisini öz közi bilen körgen).

Mesihning möjjizilik emelliri shu waqitqiche peqet xeyr-saxawetlik ishlar bilen cheklengenidi; höküm-jaza ishlari téxi körsitilmigen. Bu ishlar Mesih azab-oqubetler tartqandin kéyin yüz béridu, elwette (yeni, Mesihning ikkinchi qétim kélishi bilen); lékin Mesih bu ishnimu uninggha chüshendürmeydu.

11:19

«...Insan'oghli bolsa kélip hem yeydu hem ichidu we mana, ular: «Taza bir toymas we bir meyxor iken. U bajgilar we gunahkarlarning dosti» déyishidu. Lékin danaliq bolsa öz perzentliri arqiliq durus dep tonulidu»

Axirqi söz shunche köp menige tolghanki, u toghruluq toxtalmisAQ bolmaydu. Eyni sorunda Perisiyler Eysani «bajgir we gunahkarlar» bilen arilashqini üçün tenqid qilidu. Bu ish Perisiyler üçün exmeqlik hésablinatti. Sulayman padishah: «**Yamanlarga reshk qilma, ular bilen bardi-keldi qilishni arzu qilma**» dep agahlandurghan emesmu («Pend.» 24:1)? Halbuki, Eysa Özide Xudaning kechürümidin chiqqan cheksiz imkaniyetlerini sezgen nurgun xelqni Özige magnéttek tartip kelgen. Ular Uningda Perisiylarning xursenlik bolghan quruq diniy murasimlarni emes, belki Xudaning tebiitining ulughluqini hem güzelligini körüp yetken. Emdi mushu kishiler pütkül ömrini «gunah»da (démek «ochuq-ashkara» gunahda) ötküzgen bolsimu, u Mesihning ular bilen «dost bolush»igha tosalghu bolmaytti. Ular ömrinde birinchi qétim özlirini etiwarlanghan dep hés qilghanidi; ular Xudaning muhebbitidin köprek xewerdar bolayli dep Eysani özlirige hemrah bolushqa zorlaytti. Shunga ulardin shunche köp ademlerde (Matta özi ularning ichide) mutleq özgirish peyda bolghanliq ejep emes. Emdi Zakaydek meshhur aldamchi we chirik bir emeldar Eysani öyige tekliP qilip qarshi élip andin: «**Ya Rebbim, men mal-mülkümning yerimini kembeghellerge üleshtürüp bérimen. Eger men birer kishini aldap heqqini yewalghan bolsam, uninggha töt hesse qatlap qayturimen**» dep élan qilghandin kéyin kimning: «Némishqa Eysa bu napak adem bilen hemdastixan olturghandu?» dégendek tenqid awazini kötürelisun? («Luqa» 19:1-8). Shu ehwalda roshenki: —

«**Danaliq bolsa öz perzentliri arqiliq durus dep tonulidu**».

Démek: —

(1) Heqiqiy danaliq (Xuda üçün, rohiy hayatqa ige bolghan) perzentlerni dunyagha keltüridu.

(2) Xudaning danaliqini qobul qilghanlar (mushu yerde Eysa bilen hemdastixan bolushi bilen, Xudaning méhir-shepqiTini chüshinidighanlar) bu danaliqning heqiqiy durusluqi we yaxshiliqini sézip yétidu.

(3) Eysaning mushundaq «erzimes» kishiler bilen olturup waqitni «israp qilghan» danaliqi ularning towa qilishtin chiqqan méwaside, bashqilargha bolghan qerzlerni qayturghinida, yéngi hayatni bashlighinida «**durus dep tonulidu**».

Bu prinsip köp tereplimilik, elwette. Xuda bizni yétekligen ish bezide deslepte bashqilargha «waqit israpchiliqi»dek körüngen bolsimu, lékin axir bérip Xudadin chiqqan herbir ish insanning qolidin hergiz kelmeydighan ajayib méwe chiqiridu.

12:31-32

«Shuning üçün Men silerge shuni éytip qoyayki, insanlarning ötküzgen hertürlük gunahlari we qilghan kupurluqlirining hemmisini kechürüşke bolidu. Biraq insanlarning Muqeddes Rohqa qilghan kupurluqi héch kechürülmeydu. Insan'oghligha qarshi söz qilghan kimdekim bolsa kechürümge érisheleydu; lékin Muqeddes Rohqa qarshi gep qilghanlar bolsa bu dunyadimu, u dunyadimu kechürümge érishelmeydu».

Emdi «Muqeddes Rohqa qilinghan kupurluq» dégen néme ishni körsitidu? Özining gunahining éghirliqini we azabliqini sézishke bashlighan bezi sezgür dostlar: «Men bu «kechürümge érishelmeydighan» éghir gunah sadir qilghanmen?» dep oylaydu. Emeliyette ularning mushu mesilige köngül bölgenlikining özila, bu gunahni sadir qilmighanliqigha ispattur. Chünki bu gunahning qandaq ikenliki aldi-keynide kelgen ishlar bilen süpetlinidu. Eysa bu sözni qilishtin burun Xudaning qudrisini ajayib körsetken bir möjizini yaratqanidi. Qarighu we gas, jin chaplashqan bir adem azad qilinip köreleydighan we angliyalaydighan boldi. Undaq qudret peqet ikki menbening biridin kelgen; Perisiyler ershtin kelgen dep étirap qilmasliq üçün eksiche «Sheytandin kelgen» dewalidu. Bundaq déyish Muqeddes Rohning késelni saqaytish xizmitige kupurluq keltürüp, «Sheytanning ishi» dep uninggha qarshi sözligenliktur. Eysa jawaben: «Sheytan Sheytanni heydiwetmeydu» dep körsitidu. Eger shundaq bolsa külkülük ish bolatti. Biraq Perisiyler bolsa «jinlarni heydiyeleymiz» dep turuwalatti. Emma Eysaning jinni heydiwetken xizmitini körgen xalayiq hemmisi: —

«Buningdin intayin heyran bolup, özara ghulghula qiliship:—

Bu qandaq ish? Yéngi bir telimghul U hoquq bilen hetta napak rohlarghimu buyruq qilalaydiken, ularmu Uning sözige boysunidiken — déyishti» («Mar.» 1:27)

Biz ularning bu inkasidin, ular bundaq ishni körüp baqmighan, shunga Perisiylarning «jinni heydiwétish»i emeliyette uyatliq tolimu ünümsiz bir ishtin ibaret, xalas, dep xulasige kélimiz (biz «Mar.» 1:27ni shu menide chüshinimiz). Emdi Sheytan terepte turghan zadi kim?

Xuda herbir ademni Öz nijatigha we shepquitige élip barmaqchi, dep ishinimiz. Lékin Xuda melum birsige shepquitini körsitkinide, bu adem Muqeddes Rohning öz wjidanida söz qiliwatqinini ret qiliwerse, bir küni bolmisa bir küni boliduki, u özi eng éniq bilgenni inkar qilip, Muqeddes Rohning awazini qet'iy chetke qéqidighan qorqunchluq waqit-saet kélidu. U hetta: «U Sheytan!» deyidighan bolushi mumkin. Undaq bir kishi barsa-kelmes, qutquzuwalghili bolmaydighan derijige bérip yetken bolidu. U alemdeki eng mulayim awazni ret qildi, shunga uninggha bu dunyadimu, u dunyadimu, kechürümge érishish pirsiti yene bolmaydu. Tewrat dewride ötken Misir padishahi Pirewn bu ishqa misal bolidu. Biz awwal: «Pirewn könglini qattiq qildi..», «Pirewn könglini qattiq qildi..», «Pirewn könglini qattiq qildi..» («Mis.» 8:19, 32, 9:7) dep oquymiz, andin «Perwerdigar Pirewnning könglini qattiq qildi» dep oquymiz (10:1, 14:8). Shu chaghda Pirewn barsa-kelmes derijige bérip yetkenidi.

12:39-40

«Rezil hem zinaxor bu dewr bir «alamet»ning köristilishini istep yüridu. Biraq bu dewrdikilerge «Yunus peyghemberde körülgen möjizilik alamet»tin bashqa héchqandaq möjirilik alamet körsitilmeydu. Chünki Yunus peyghember yoghan béliqning qorsiqida üç kéche-kündüz yatqandek, Insan'oghlimu oxshashla üç kéche-kündüz yerning baghrida yatidu»

«Yunus peyghember»diki «qoshumche söz»imizde biz «Yunus peyghemberde körülgen alamet-möjize» yaki «Yunus peyghemberning karamiti» toghruluq xéli tepsiliy toxtalghaniduq. Bu yerde shuningdin söz alimiz: —

«Yunusning béliq teripidin yutuwélinip andin qusup yandurulushini uning birxil «ölümi hem tirilishi» dégili bolidu. Mesih Eysaning «Yunus peyghemberni testiqighan «möjizilik alamet»ni qandaq emelge ashurghanliqini töwendiki pakitlardan oylap béqing.

(1) Yunus ademlerning arisidin (özining gunahi tüpeylidin) ölüshke tashliwétilgen; uning boran hem béliq terepliridin bolghan «ölümi» ashu boranni tinchlandurup, bashqilarni qutquzup hayatliqqa érishtürgen.

Mesih Eysamu ademlerning arisidin chetke qéqilip, yaghachqa mixlinip ölüshke tashliwétilgen; biraq Uning ölümi Xudaning bizge qaritilghan ghezipini tinchlandurup, bashqilarni qutquzup menggü hayatliqqa érishtüridu. Emdi Uning ölümi «Özining gunahi tüpeylidin» emes, belki U bashqilarning gunahlrini Öz üstige alghan.

(2) Yunus béliqning qarnida üç kéche-kündüz yatqan.

Mesih Eysa görde üç kéche-kündüz yatqan. (Yehudiylarning «kün»ni hésablashi boyiche, bir qanche saetmu toluq bir kün hésablinidu. Shunga Eysaning téni yerlikte jüme küni chüshtin kéyin bir-ikki saet, shenbe toluq bir kün, yekshenbe tang atquche yatqini «üch kéche-kündüz» dep hésablinidu).

(3) Yunus béliqtin «tirilgen»din kéyin, öz qowmi bolghan Yehudiylargha emes, belki Yehudiy bolmighan Nineweliklerge telim bérishke barghan.

Mesih Eysa tirilgendin tartip бүгүнге qeder Öz rosulliri hem muxlisiri arqiliq Yehudiy emeslerge, jümlidin bizlerge heqiqeten Özi Injildiki xush xewerni tarqitip kelmekte. Uning «Öz qowmi» bolghan Yehudiylar xush xewerni (bүгүнге qeder) asasen téxi qobul qilmighan» («Ef.» 2:17).

12:43-45

«Napak roh birawning ténidin chiqiriwétilgendin kéyin, u qurghaq dalalarni chörgilep yürüp, birer aramgahni izdeydu, biraq tapalmaydu we: «Men chiqqan makanimgha qaytay» deydu. Shuning bilen qaytip kélip, shu makanining yenila bosh turghanliqini, shundaqla pakiz tazilanghanliqini we retlengenlikini bayqaydu-de, bérip özidinmu better yette jinni bashlap kélidu; ular kirip bille turidu. Buning bilen héliqi ademning kéyinki hali burunqidinmu téximu yaman bolidu. Bu rezil dewrdikilerning halimu mana shundaq bolidu».

Eysaning bu qattiq agahi birinchidin biz uchrishimiz mumkin bolghan intayin xeterlik bir emeliy ehwalni körsitidu, ikkinchidin bir temsil süpitide éytiledi.

Jin chaplashiwalghan köp kishiler belkim awwal köp pul xejlep dem oquydighan mollilar, baxshi yaki jaduger qatarliqladin yadrem sorap, bolmighanda étiqadchilarning yadrimini izdeshke bashlaydu. Biz awwal shuni éytishimiz kérekki, undaq mesilide yadrimi üçün pul soraydighan herqandaq atalmish «Mesihiy étiqadchi» emeliyette héch yadrem bérelmeydu. Uning pul sorighinining özila uning Xudaning emes, belki Sheytanning xizmitide bolghanliqigha ispat bolidu.

Mesihge baghlangan kishining duasidin kéyin jinlardin azad bolghanliqi körülüşhi mumkin. Biraq kishiler bu aramliq waqittin paydilinip towa qilip Xudaning toluq nijatini izdimise eslidiki ehwal qayta tekralinishi mumkin. Melum birsining öyide daim kéchide köp nersiler uyan-buyan uchup tamlargha soqulup kukum-talqan bolup kétetti, balilar daim uxliyalmay «qara bésip» köp yaman qabahetlerni köretti. Kéyin, ikki dost shu öy we öydikiler üçün dua qilishqa tekliq qilinghan. Dua qilghandin kéyin nechche künler tinch-aman bolghan. Biraq nechche kündin kéyin yene bashlangan! Ikki dost üç-töt qétim béríp dua qilghan, netijide herqétim nechche künler aram bolghan, andin kéyin mesile yene peyda bolghan. Kéyinche, bu ikki dost bu öydikilerning téxiche jinlar we «erwah»largha choqunup, ulardin mol hosul bolsun dep yadrem sorashni tashlimighanliqidin xewer tapqan. Iblisni «ket» dep qoghlap, andin yene uni qaytip kélishke tekliq qilsaq paydisiz ish bolidu, elwette!

Jin chaplashqan bir kishi ulardin azad qilinghan bolsa uning Eysa Mesihde bolghan toluq nijatni, heqiqiy hayatni izdeshige dewet qilimiz. «Sirttki pakizliq» yaki melum birnechche «diniy murasim»lar jin-sheytanlarga tosalghu bolidu dégenlik tolimu exmiqane xiyaldur. Qelbimiz Xudaning Rohining makani bolushqa yaritilghan bolup, Xudaning Rohi bizni toldurmisa herdaim ichki dunyayimizda birxil quruqluqni we toluqsizliqni hés qilip yürimiz. Qelbimiz «quruq» tursa, bu ish yaman rohlargha makanlishish üçün ochuq bolghan bir teklipe barawer bolidu. Jin-sheytanlardin aram alghandin kéyin towa qilip étiqad qilish üçün bu waqittin paydilanmighanlarning «axirqi hali» belkim burunqidinmu better bolidighanliqini bayqishi mumkin.

Yel gumpisi («chigong») bilen shughulliniwatqan bir ayal duayimizni soridi. «Chigong»din kelgen bezi rohlar daim dégüdek «midirlap yürüp» uninggha aram bermeytti. Duadin kéyin hali birdem yaxshi boldi; lékin u yel gumpisi herikritidin waz kéchip Mesihni toluq qobul qilishqa razi bolmidi. Axir béríp jismani yel eslikididin téximu better boldi.

Eysa Mesih éytqan bu ishlar yene temsil süpitide pütkül Israil xelqining halini körsitidu. Ular Babilda sürgün bolghanda tartqan qiyinchiliqlar ulargha agah bolup, ularni butperesliktin xalas qilghanidi. Lékin ular Mesihni qobul qilmisa, gerche ularning öyi hazir «pakiz» bolsimu, u beribir quruq. Shunga «Israilning öyi» belkim «butpereslik»tin téximu better yette «yaman roh»qa, téximu ejellik gunahlargha ochuq turghan bolushi mumkin. Eysani ret qilghandin kéyin, özlirige we pütkül dunyagha ziyar yetküzdighan qanchilighan yaman ishlarning Yehudiy xelqi arqiliq dunyagha kelgenlikini peqet ularning pajieliq tarixini bilgenlerla bilidu. Ulardin birnechche ishlarni tilgha alayli — «Rabbiylar» chiqarghan, Musa peyghemberge chüshürülgen Tewrat addiy qanunini bulghighan we qattiq murekkepleshtürgen, qaide-yosunluq «Yehudiy dini», Yehudiy peylasoplar chiqarghan sanaqsiz nurghun xudasiz «atéizmliq» (xudasizliq) pelsepeler, Marksizm (Marks Yehudiy idi), «Fréud psixologiyesi» (Fréudmu Yehudiy idi), meghriptiki döletlerning iqtisadi we sodisidin köp menpeet shoraydighan «Erkin Tashchilar» dégen mexpiy jamaet qatarliqlarning hemmisi Yehudiy

xelqidin chiqqanidi; chunki ularning öyi esli «**pakiz tazilanghan we retlengen**» bolsimu, Mesihning makani bolmidi.

2:2, 14:1, 22:16 Muqeddes yazmilarda körsitilgen «Hérod»lar, shundaqla «Hérod terepdarliri» toghrisida

Injilda tilgha élinghan, «Hérod» famililik, shahane mensep tutqan yette shexs bar: —

(1) «Hérod padishah», «büyük Hérod» depmu atilidu; u Hérod sulasining ejdadi, «Hérod birinchi» bolghan. («Mat.» 2:1). U özi talantliq emma intayin esheddiy bir zalim idi; u köp pul xejlep Rim impériyesidin «Yehudiye padishahliqi»ni sétiwalghan (miladiyedin ilgiriki 37-yili). U we uning barliq ewladliri Yehudiy emes we Yehudiylar öch köridighan Édomluq idi; shunga Yehudiylar ularning hemmisidin nepretlinetti.

«Büyük Hérod» bolsa «sürgünlüktin kéyin qurulghan» ibadetxanini pütünley qaytidin qurup chiqish bilen Yehudiy xelqining könglini élishqa tirishqanidi. Gerche bu yéngi ibadetxana shu dewrdiki eng heywetlik imaret bolsimu, bu quruluş uning nam-abruyigha héchqandaq ijabiy tesir yetküzmigen.

Miladiyedin ilgiriki 1-yili ölgen bolushi mumkin.

(2) «Hérod Arxélaus» «büyük Hérod»ning oghli («Mat.» 2:22). U Yehudiye ölkisige hökümraniq qilatti (miladiye 1-23-yili). Rimliqlar uni emilidin qaldurup ornigha rimliq bir waliyni qoyghan. U atisining ibadetxanisini yéngidin qurushini dawamlashturghan.

(3) «Birinchi Hérod»ning yene bir oghli, «Hérod Antipas», Galiliyege hökümdar bolghan idi (miladiye 1-23-yili textte olturghan). U Chömüldürgüchi Yehyani öltürdi («Mat.» 14:1), andin Eysani soraqqa tartquchi boldi (miladiye 20-40-yili textte olturghan).

(4) «Birinchi Hérod»ning üçinchi oghli, «Hérod Filip», Abilénigha hökümdar idi. U «Hérodias»ning qanunluq éri idi («Mat.» 14:3) (miladiyedin ilgiriki 4-yilidin miladiye 34-yilghiche).

(5) «Birinchi Hérod»ning yene bir «Hérod Filip» isimlik oghli (peqet «Luqa» 3:1de tilgha élinghan) (waqitliri namelum).

(6) «Birinchi Hérod»ning newrisi «Hérod Agrippa» («Ros.» 12:1-3, 23de tilgha élinghan) (miladiye 10-34-yili).

(7) Yuqiriqi «Hérod Agrippa»ning oghli, yene «Hérod Agrippa» depmu atalghan. Rosul Pawlus uning aldida özini aqlighan («Ros.» 25:13, 23, 26:27de) (miladiye 72-100-yili).

«Hérodlar»ning bir-biri bilen bolghan munasiwiti «tebirler»de «Hérodarning nesebnamisi» jedwilide körsitildi. Xerite-sxémilarnimu körüng.

«Hérod terepdarliri» toghruluq

Hérodlar Yehudiy xelqige shunchilik nepretlik bolsimu, ularning terepdari bolghan bir Yehudiy guruhining bolghanliqi belkim bizni sel heyran qalduridu. Emma yene sel oylinip baqsaq, her dewrde ademni sétiwalghudek puli bolsila, ulargha özlirini sétip yalaqchi, paylaqchi bolidighan ademler beribir chiqidu.

Lékin bizge eng heyran qalarliq belkim shuki, Rebbimiz telim bérishke bashlighanda, bir-birige küshende bolghan «Hérod terepdarliri» we Perisiyler hemkarliship, Eysani yoqitishqa meslihetlishidu (mesilen, «Mar.» 3:6ni körüng). Mana qarangghuluqqa tewé bolghan kishiler hamam birinchi bolup nur bilen düshmenlishidu («Yuh.» 1:5, 3:19).

15:21–28 Eysaning Qanaanliq ayalgha bolghan muamilisi

Eysa Mesihning Qanaanliq bu ayalgha bolghan muamilisi oqurmenlerge sel qattiq qolluqraq yaki qopalraq körünüshi mumkin. Emma tepsiliy halda sürüştürsek ehwalning undaq emeslikini körimiz. Lékin Eysa uninggha birnechche muhim sawaqlarni ögetmekchi idi.

Emdi némishqa Eysa «**I Reb! Dawutning oghli, halimgha yetkeysiz!**» dégen yalwuruslarga pisent qilmighandek qilidu? Emeliyette bu ayal Yehudiy emes, belki butqa choqunidighan bir Qanaanliq idi. U «Dawutning oghli» dep warqirghinida özining néme dewatqinidin qilche xewiri yoq idi. Shühbisizki, u peqet bashqilar (Yehudiylar)ning teleplirini dorap shundaq qilghan, xalas. Mana birinchi intayin muhim sawaq — Xuda bizning chirayliq diniy sözlirimizge, dualirimizda debdebilik emma özimiz chüshenmeydighan melum birnechche sözni (özüimiz chüshenmeydighan chetel tili uyaqta tursun) ishlitishimizge héch qiziqmaydu. Biz mushu sözlerni bashqilardin öginip dorighan bolsaq téximu shundaq. Mushu ayalning duasi «**Reb, manga yardem qilghaysen!**» dégen addiy sözler bilen éytilghandin kéyin Eysaning uninggha rehmet qilghanliqini bayqaymiz.

Muxlislar uni yolgha salghaysen dep telep qilghinida, ayal Eysaning sözidin ghil-pal ümidni körgen oxshaydu. Chünki gerche u uning telipige jawab bermigini bilen u muxlislarning «Uni yolgha salghaysen» déginigimu pisent qilmighininimu bayqighan. Shuning bilen teng U ershtiki Atisining Uning ehwalı we xizmitini chekligenlikige «**Men peqet yoldin ténigen qoy padiliri bolghan Israil jemetidikilerge ewetilgenmen**» dep azraq chüshendürüş bergen (mushu yerde shuni éytip ötkimiz barki, Xudaning Oghli chek qoyulghan xizmetni qobul qilghan yerde, bizmu Xuda özüimizge qoyghan cheklerge razi bolushimiz kérek).

Bu qedirlik ayal gerche Eysaning: «**Tilenglar, silerge ata qilinidu. Izdenglar, tapisiler. Ishikni chékinglar, échilidu**» dégen telimini anglap baqmighan bolsimu, u bizge bu telimni gewdilentüridighan eng yaxshi ülgé bolalaydu. Chünki u tileszni qet'iy toxtatmıdı. Eysaning uninggha «**kichik itlar**» toghruluq bergen jawabi belkim qopal anglinidu, lékin bu söz ayalning butqa choqunidighanliqigha mulayim bir tenbih idi. Tash-yaghach nersilerge tezım qilip choqunidighan ademler özlirini tirik Xudaning éngi bolmighan haywanlarning arisigha qoyghan bolıdu. Ayal tenbihni aghrinmay qobul qilipla qalmay, belki Eysaning shu temsillik jawabidin yene bir tilesh pursitini tapıdu. Uningda bolghan küchlük iman-étiqadqa qaranglar — «Reb, sanga nisbeten qizimni bu esheddiy jindin azad qilish peqet nan uwiqidekla kichikkine ish, xalas — Sen asanla qilip béreleysen!» dégendek. Eysaning uninggha derhal jawab bérıp, uning étiqadini teripligini ejeblinerlik ish emes. Ayal öyige qaytqanda, dua-tilawitim ijabet boldı dep bilip, köngli shunche shadliqqa chömgenidi!

16:3

«(Siler) etigende: «Bügün boran chiqidu, chunki asmanni renggi qizil hem tutuq», deysiler. Asman renggi-royini perq ételeysiler-yu, lékin bu zamanda yüz bériwatqan alametlerni perq ételmeysiler!»

Mesihning «Bu zamanda yüz bériwatqan alametlerni»ni («zamandiki alametlerni») körsetkini toghruluq toxtalsaq paydisi bolup qalar. Pikrimizche Uning «zamandiki alametler» dégini, Özining xizmitide bolghan köp möjizilik alametler we karametler, yaki Yehya peyghemberning xizmetliri (gerche bu ishlar hemmeylenge muhim melumat yetküzgen bolsimu) emes idi.

Tewratda Xuda Israilgha, Özümge itaetmen bolsanglar, silerge méhir-shepset körsetküchi we qoghdighuchi bolimen, dep köp yerlerde éniq wede qilghan. Biraq ular eksiche itaet qilmighan bolsa Uning jaza-terbiyisi tedrijij béshigha chüshidu. Bu jaza-terbiyining besh basquchini töwendikidek yighinchaqlisاق bolidu. Itaetsizlik éghirlashqanséri jaza-terbiyimu éghirlaship baridu: —

- (1) Waba-qizitmining chüshüshi, düshmenlerning «ishik aldida» turushi, düshmenler aldida asanla meghlup bolushi («Law.» 26:14-17).
- (2) Yamghur az, hosulning nachar bolushi («Law.» 26:18-20).
- (3) Yawayi yirtquch haywanlarning köpiyishi, ularning insanalargha we mallargha hujum qilishi (buning köchme menisi belkim dölet ichidiki muqimsizlik, tertipsizlik we qanunsizliqnimu körstitidu) («Law.» 26:21-24).
- (4) Sheherlerning muhasirige élinishi, qehetchilik, düshmenler we yaqa yurtluqlarning aldida boysundurulushi we ularning qattiq bashqurush tüzümi astida yashishi («Law.» 26:25-27).
- (5) Düshmenlerning öch élishi, qaytidin sheherlerni qorshiwélishi, sheherler we yer-zéminning weyran bolushi, sürgün bolushi, sürgün bolghinida wehime astida yashishi («Law.» 26:27-39, «Qan.» 28:63-68).

Miladiyedín ilgiri 539-yili Israilning Pars impériyesige sürgün bolup qaytip kélishe bashlighan waqti idi. Gerche ularning qisqa mezgillik musteqil waqitliri bolghan bolsimu, ularning omumiy ehwalı qiyinchiliqta idi; Eysa Mesih ulargha söz qilghan waqtida ular Rim impériyeside qattiq réjim astida turmaqta idi. Gerche ular özlirining ixlasménlikı, köp diniy héyt-bayramliri we murasimliri toghruluq maxtansimu, bu ehwallar Xudaning ulardin téxi razi emeslikige ispat emesmu? Bularning hemmisi ularning téxiche towa qilmay, Xudaning jaza-terbiyisining «beshinchi basquch»idin, yeni düshmenler teripidin qorshiwélinip weyran bolush, shundaqla sürgün bolush xetiride turghanliqigha «alametler» («zamandiki alametler») emesmu? We shundaqla ishlar derweqe miladiye 70-yilida yüz bergen. Yérusalém shehiri weyran bolup köp Yehudiylar sürgün boldi; kéyin, miladiye 135-yili Pelestinde turup qalghan Yehudiylarning hemmisi dégüdek zémindin qaytidin sürgün bolup, yiraqt-yiraqlargha tarqalghan.

Jamaetning uli néme?

16:16-18:

«Simon Pétrus:— Sen Mesih, menggülik hayat Xudaning Oghli ikensen, — dep jawab berdi.

Eysa uninggha:—

Bextliksen, i Yunus oghli Simon! Buni sanga ashkarilighuchi héch et-qan igisi emes, belki ershtiki Atamdur. Men sanga shuni éytayki, sen bolsang Pétrusdursen. Men jamaitimni bu uyultash üstige qurimen. Uning üstidin tehtisaraning derwazilirimu ghalib kélelmeydu».

Bu soal intayin muhim. Katoliklar mushu ayetlerge asasen, rosul Pétrus «jamaetning ul téshi», Eysa shunga uni jamaetning birinchi «Rim papasi» dep békitken, dep telim béridu. Lékin ayetler (we Pétrusning kéyinki telimi) del buning eksini körsitidu.

«**Sen bolsang Pétrusdursen** («Pétrus» dégenlik «kichik bir tash»); **jamaitimni bu qoram tash** (grék tilida «pétra», yoghan bir tash) **üstige qurimen**». Halqiliq mesile, Mesih «pétra» bilen némini körsitidu? Alimlar bu toghruluq ikki közqarashta bolup keldi.

Birinchi közqarash, Mesih bu söz bilen Özini körsetti; ikkinchi közqarash, bu söz Pétrusning étiqadi, shundaqla Eysaning Mesih ikenlikini étirap qilishini körsitidu (grék tilida «étirap» hem «pétra» ayalche rodtiki söz). Bu bizning közqarishimizdur; Eysaning «**Buni sanga ashkarilighuchi héch et-qan igisi emes, belki ershtiki Atamdur**» dégen aldinqi sözlirige qarighanda, jamaet Mesih Xudaning Oghli, dégen étiqadqa ul sélinghan; lékin bu étiqad insandin emes, belki Xuda Özidin kelgen étiqadur. Insanlarning neziride hemmisi ajiz we nazuk körüngen bolsimu, emma Mesih bu étiqad üstige Öz jamaitini qurmaqta we «**uning üstidin tehtisaraning derwazilirimu ghalib kélelmeydu**».

«1Pét.» 4:2-10de, Pétrusning jamaetning mahiyiti toghruluq sözlirini körüng. U yerde u özini «ul téshi» dep körsitemdu yaki özining peqet Xudaning öyidiki «tirik tashlar»din biri ikenlikini körsitemdu? Oqurmenler özliri birnéme désun!

Bu ayetlerdin yene bir mesile chiqidu; Eysa Pétrusqa derweqe chong bir hoquqni tapshuridu. Bu uning «papa» ikenliki tüpeylidinmu?!: —

«**Ersh padishahliqining achquchlirini sanga tapshurimen; sen yer yüzide némini baghliasang ershtimu baghlanghan bolidu, sen yer yüzide némini qoyup berseng, ershtimu qoyup bérilgen bolidu**».

Bu achquchlar néme? Jawabimiz bek addiy; Pétrus derweqe Xudaning «achquchluq adem»i bolup chiqti. Üch bek muhim peytte u peyghemberchiliq qilip Xudaning aghzidek bolup, ademlerning étiqadi arqiliq Xudaning padishahliqigha kirishi üçün «ishik achi» —

- (1) U «orma héyti» künide Yérusalémde turuwatqan Yehudiylarning étiqad qilishi üçün «ishik achi» («Ros.» 2:14-42). (U shu künide söz qilghanda «yéngi ehde»ning dairisimu zor kéngeytip échip berdi (2:39), biraq özining dewatqan gépini awwal toluq chüshenmidi, dep qaraymiz).
- (2) U Samariyede turuwatqanlarning Muqeddes Rohni Xudaning iltipati süpitide qobul qilishi üçün «ishik achi» («Ros.» 8:14-17).
- (3) («Ros.» 10-bab) U «yat ellikler» üçün «étiqadning ishikini achi» (yene 15:7nimu körüng). Shuning bilen u «Rosullarning paaliyetliri»ning béshida xatirilengen sözlerni

(«**Siler Muqaddes Roh üstünlargha chüshkende siler küch-qudretke ige bolisiler, Yérusalém, pütün Yehudiye we Samariye ölkiliri, jahanning chetlirigiche Manga guwahchi bolisiler**») emelge ashurush üçün «achquchluq adem» idi.-

17-babtiki «Mesihning özgirip julaliqta körünüshi»

Mushu yerde Mesihning «**özgirip julaliqta körünüshi**»ning ichki sheripining toluq menisini — intayin chong bir téma üstide qétirqinip izdinishke shepimiz cheklik bolghachqa, biz peqet mushu yerde Pétrusning: «**I Reb, bu yerde bolghinimiz némidégen yaxshil Xalisang, birini Sanga, birini Musagha, yene birini Ilyasqa dep, bu yerge üç kepe yasayli**» déginining sewebi üstide azraq toxtilayli.

Birinchidin shu waqitlar belkim «kepe héyti» mezgili bolushi mumkin idi. Shu chaghda Israillar öz öyilirini bir hepte tashlap özliri üçün kepilerni qurushi kérek idi. Buning meqsiti:

—
(1) Israil Misirdin chiqip Pelestinge seper qilghinida turghan makanliri kepe-chédirlar ikenlikini eslesh, we: —

(2) Kelgüsi zamanda, Mesih kelgende, «**Xuda insanlar bilen makanlishidu**» dep eslesh (mesilen, «Yesh.» 4:2-6, 33:20, «Zef.» 3:15). Shunga Pétrus mushundaq kepilerni yasashimiz kérek, dep oylighan bolushi mumkin. Lékin shübhisizki, uning asasiy meqsiti, shu ajayib minutlarni uzartishtin ibaret idi. Kim Mesih we peyghemberlarning hemrahliqida bolsa shundaq bolushni xalimaydu? Kephilerni yasash ularni uzaqraq turushqa qayil qilmamdu?!

Halbuki, Xuda uning teshebbusigha qet'iy naraziliqini bildürdi. Némishqa dések, sewebi Musa we Iliyas peyghemberlarning közliridin ghayib bolghanliqidin körünidu. Pétrusning éghir xataliqi, mushu hörmetlik erbablarni (we ularni hörmetlishimiz kérek, elwette) Mesih bilen teng orungha qoyghanliqidin ibaret. Undaq ishqa Xuda qet'iy yol qoymaydu.

«**Bu Méning söyümlük Oghlumdur, Men uningdin xursenmen. Uninggha qulaq sélinglar!**»

Bashqa héchkim Mesih bilen sélishturghuchiliqi yoqtur; U Oghul, tengdash Qutquzghuchi, U Xudaning ong qolida olturghan, alemning Igisidir.

18:7

«**Insanni gunahqa putlashturidighan ishlar tüpeylidin bu dunyadikilerning haligha wayl Putlashturidighan ishlar muqarrer bolidu; lékin shu putlashturghuchi ademning haligha wayl!**».

Eysaning bu sözi belkim Yehudani közde tutidu, elwette. Biraq bu sözning keng dairlik prinsipliri bar. Töwendiki heqiqetlerni qaytilisay ziyini bolmas: —

(1) Xuda héchkimni gunah qilishqa békitmeydu, yaki héchkimni gunahqa azdurmaydu («Yaq.» 1:13);

(2) Xuda ademlarning gunahliq qilmishlrini aldin'ala bilgechke, ularni Özining hemmidin üstün turidighan pılanlrining ichige alidu. Halbuki, gerche Uning shan-sheripi ularning gunahliq qilmishliri tüpeylidin téximu ulugh körüngen bolsimu, mushundaq ishlar Uning biwasite iradisi emes we Uninggha qet'iy yaqmaydu.

(3) Mushundaq ishlarni sadir qilghan kishiler öz qilmishlirigha mes'uldur. Mesilen, biz Xuda Adem'atimizning Érem baghchisida gunah sadir qilidighanliqini awwal biletti, we kéyin Adem'atimizning gunahi Uning ulugh méhir-shepqtini téximu roshen qilidu, dep ishinimiz. Lékin Adem'atimiz beribir öz gunahigha mes'ul idi we uning üçün héch bolmighanda yer yüzide jaza tartti. Yehudaning Mesihge satqunluq qilidighanliqi Tewratta aldin'ala éytilghanidi, lékin Yehuda bu ish özlükidin, mushu yolni özining erkinliki bilen talliwaldi («Rim.» 3:1-10, 9:14-24).

21:44

«Bu «tash»qa yiqilghan kishi pare-pare bolup kétidu; lékin bu tash herkimning üstige chühshse, uni kukum-talqan qiliwétidu».

Mesihning bu sözidin qarighanda, Mesih bolghan tashtin «pachaqlinish»tin bashqa yol yoq oxshaydu! Emeliyette ishlirimiz derweqe shundaq bolushi kérek. Mesihning yénigha qachqanlar, Uni bashpanah qilip üstige yiqilghanlar haman bir küni Muqeddes Rohning yétekchilikide öz gunahi we shexsiyetchilik tüpeylidin towa qilish jeryanida özide eslide bolghan özige ishinish, tekebburluq we shexsiyetchilikning pare-pare qilinghanliqini bayqaydu. Xudaning nijatigha shu yolda boysunmighanlar haman bir küni özlirini Xudaning jazasi astida bayqaydu. Xudaning jazasini élip Barghuchi Mesihning Özidur, U Xudaning padishahliqigha reqib bolghanlarning hemmisini öz astida kukum-talqan qiliwetken büyük «tash»dur («Dan.» 2:34, 35, 44).

22:33

««Men Ibrahim, Ishaq we Yaquplarning Xudasidurmen!» dégen shu sözini oqumidirlarmu? Xuda ölüklerning emes, belki tiriklarning Xudasidur!».

Xudaning Musa peyghemberge éytqan bu sözliri (Ibrahim, Ishaq we Yaquplar dunyadin ötüp 350 yil kéyin) némishqa ölüm din tirilish dégen ishni ispatlaydu? Eysa körsetkinidek **«Xuda ölüklerning emes, belki tiriklarning Xudasidur!»** — shunga Xuda bu sözlerni éytqan waqtida U mushu üç shexsning rohining ibaditini qobul qilmaqta idi. Ular Uning aldidan tirik bolmay qandaq bolidu? Bu ishning özi «ölüm din tirilish» («yéngi tende bolush»)ni toluq isatlimaydu. Halbuki, bu sözler bizge Xudaning eslide bu üç shexske tapshurghan köp wedelirini eslitidu. Bolupmu: **«Sen körüwatqan bu zéminlarni sanga we séning ewladliringha teqdim qilimen. Bu zémin menggü silerge mensup»** («Yar.» 13:15, Ibrahimgha éytilghan); **«Men sen we sendin kéyinki neslingge sen hazir musapir bolup turghan bu zéminni, yeni pütkül Qanaan zéminini ebediy bir mülük süpitide ata qilimen; we men ularning Xudasi bolimen»** («Yar.» 17:8, Ibrahim we Ishaqqa éytilghan), (andin oxshash wede Yaqupqa éytilghan 28:4). Xuda ularning herbirige mushu zéminni wede qilghandin kéyin choqum emelge ashuridu. Gerche Ibrahim, Ishaq we Yaquplarning ewladliri Israillar Qanaan zéminini igiliwalghan bolsimu, ular öz ömrde uruq-tughqanlrini depne qilish üçün bir parche yerni sétiwalghandin bashqa héchyerge ige bolmidi! Emdi Xuda sözini ulargha emelde körsitish üçün ularning

herbirini ölümdin tirildürüp Qanaan zéminidiki öz mirasida turghuzidighan bir küni bolushi kérek, shundaq emesmu?c

27:6-10

«Bash kahinlar kömüş tenggilerni yighiwélip: —

Bu xun tölümi bolghan tenggilerdur, ularni ibadetxanining xezinisige qoyush haram, — déyishti. Ular özara meslihetliship, bu pullar bilen yaqa yurtluqlargha mazarliq bolsun dep, sapalchining bir parche étizliqini sétiwaldi. Shunga bu yer hazirghiche «qanliq étiz» dep atilip kelmekte.bu weqe arqiliq Yeremiya peyghember teripidin burun éytilghan munu bésharet emelge ashuruldi:

«Israil xelqi Uning üçhün bahalap békitken bahasini,

Yeni ottuz kümüş tenggini ular élishti,

We Perwerdigar Manga emr qilghandek,

Sapalchining étizini sétiwélishta xejleshti».

Mushu yerdiki mesile, Matta mushu bésharetni neqil keltürüp, uning «Yeremiya peyghember teripidin» bolghanliqini éytidu, lékin bu bésharet Tewratta, «Zekeriya peyghember»de tépilidu: —

«We Perwerdigar manga: «Mana bu ular Manga békitken qaltis baha! Uni sapalchining aldigha tashlap ber!» dédi. Shuning bilen men ottuz kümüş tenggini élip bularni Perwerdigarning öyide, sapalchining aldigha chöriwettim» («Zek.» 11:13)

Besh imkaniyet bar: —

- (1) Matta eslide «Zriyu» (yaki «Zeriu» — «Zekeriya»ning qisqartilma shekli) dep yazghan. Biraq kéyinki köchürmichiler uni «Jriyu» («Yeremiya»ning qisqartilma shekli) dep oqup xata köchürgen.
- (2) Eslide Matta héch peyghemberning ismini qoymighan, peqet «peyghember teripidin» dep yazghan. Kéyinki köchürmichiler Yeremiyaning ismini xata kirgüzgen. Bezi kona köchürmilerde héch isim körünmeydu; az bir qisim köchürmilerdimu «Zekeriya»ning ismi körülide.
- (3) Tewratta Zekeriya peyghember teripidin xatirilengen bu bésharet emeliyette Yeremiyaning bir béshariti idi; biraq buning xatirisi yoqap ketken.
- (4) Matta ikki bésharetni yighinchaqlidi; birinchisi Zekeriyaningki, ikkinchisi Yeremiyaningki (19:1-13de xatirilengen — Yeremiyaning shu bésharitide «sapalchining derwazisi»ning sirtidiki, exlet köydürülgen jay, shundaqla Xudaning jazasigha munasiwetlik jay («Tofet») körsitilidu).
- (5) Tewrattiki bezi kona köchürmiler «oram yazma» sheklide yézilghan bolup, «peyghemberlerning «oram yazma»sida bolsa «Yeremiya» kitabning birinchi qismi idi. Shunga mumkinchiligi barki, Mattaning «Yeremiya»ning ismini ishletkini peqet «Yeremiya» dégen qisimni emes, belki («Zekeriya»ni öz ichige alghan) «Yeremiya peyghember» dégen isim dep atalghan pütkül yazmini körsetkenidi.

Biz 1- yaki 2-közqarashqa qayilmiz.